

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI**

**MUGİRE B. ŞU'BE
(HAYATI - ŞAHSİYETİ - DEVLET ADAMLIĞI)**

Yüksek Lisans Tezi

Melek YILMAZ

Bursa 2005

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI**

**MUGİRE B. ŞU'BE
(HAYATI - ŞAHSİYETİ - DEVLET ADAMLIĞI)**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Melek YILMAZ

Danışman

Prof. Dr. Mefail HIZLI

Bursa 2005

ÖNSÖZ

Son Peygamber Hz. Muhammed'in risaletiyle, "cahiliyye" vasfından arınarak yeni bir kimlik kazanmaya muvaffak olan Arabistan yarımadası, artık "müslümanlar" olarak hayatlarına yön vermeye çalışan insanların başlattığı, Medine'ye hicret ve bilhassa Mekke'nin fethi ile farklı bir boyut kazanan yepyeni bir oluşuma, bir İslâm devletine anavatanlık etmiştir. Hz. Peygamber zamanında temelleri atılan bu devlet, onun vefatından sonra Hz. Ebu Bekir'in "halife" olmasıyla yeni bir sürece girmiştir. Râşid halifeler devri olarak anılan bu süreç, müslümanların hem halihazırdaki hem de gelecekteki durumlarını belirleme noktasında hayli etkin bir dönem olmuş; İslâm tarihinde kırılma noktaları veya mihenk taşları mahiyetinde bazı hadiseler zemin teşkil etmiştir.

Devlet başkanı seçimleri, mürtedlerin isyanları, büyük fetihler, iç savaşlar, veliahtlık uygulamasının zuhuru vs. gibi, İslâm tarihinin çeşitli ilklerine tanıklık eden bu zaman diliminde, bazı insanlar belirleyici ve önemli isimler olarak ortaya çıkmış; "Arap dehâları" olarak bilinen bu kişiler, özellikle anarşi dönemlerinde olaylara yön veren karakterleri canlandırmışlardır. Bu yönleri hasebiyle yaşadıkları toplumun "dört Arap dâhîsi" dediği insanlardan Amr b. el-Âs, Muaviye b. Ebî Süfyan, Ziyad b. Ebîh hakkında bazı müstakil çalışmalar kaleme alınmışsa da dâhîlerin dördüncüsü olan Mugîre b. Şu`be hakkında, inceleyebildiğimiz kadarıyla müstakil bir akademik çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle, söz konusu kişinin değişik yönleriyle hayatı bu araştırmanın konusu olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada amaç, kaynaklar vasıtasıyla doğru bilgiyi elde etmek, karşılaştırmalı okumalarla çerçeveyi genişletmek ve ulaştığımız bilgiler ölçüsünde Mugîre b. Şu`be'nin hayatını her yönüyle tanımak ve tanıtmaktır.

Araştırma, giriş kısmı dışında iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında önce,

araştırmanın kaynakları ve yöntemi izah edilmiş, sonra da Mugîre b. Şu`be'nin doğduğu ve müslüman olana dek yaşadığı memleketi olan Taif ve ayrıca mensubu olduğu Benî Sakîf hakkında özet bilgi verilmiştir. Tezin temelini teşkil eden ve “Mugîre b. Şu`be'nin Hayatı” başlığını taşıyan Birinci Bölümde, bu sahabînin doğumundan vefatına kadar tüm hayatı ele alınmıştır. Dört ana başlık altında tasnif edilen bu bölümde, Mugîre b. Şu`be'nin soyu ve ailesi, müslüman oluşuna kadar yaşadığı hayat ile müslüman oluşu ve sonraki faaliyetleri incelenmiş ve bölüm, vefatı ile tamamlanmıştır. Şunu ifade etmek gerekir ki, tezin temelini dolduran malzeme de, Hz. Peygamber, Dört Halife ve Emevîler dönemine yayılan bir sürece tekabül eden bu kısımdan elde edilmiştir.

“Mugîre b. Şu`be'nin Şahsiyeti ve Devlet Adamlığı” başlığını taşıyan ikinci bölüm ise, fiziksel ve kişilik özelliklerinin incelendiği “Şahsiyeti” ile siyasî, askerî ve ilmî yönlerinin çeşitli alt başlıklarla irdelendiği “Devlet Adamlığı” başlıklarından müteşekkildir.

Bu araştırmada, sürecin başından sonuna kadar tavsiye ve tashihleriyle sürekli yol gösteren danışman hocam Prof.Dr. Mefail HIZLI'ya, bilgi ve tecrübeleriyle rehberliğinden istifade ettiğim hocam Prof.Dr. Hüseyin ALGÜL'e, gerek konu tercihinde ve gerekse araştırma usulünde fikir ve tespitlerini esirgemeyen hocam Doç.Dr. Adem APAK'a, tarihî olayların değerlendirilmesi hususunda yorumlarından faydalandığım hocam Doç.Dr. M. Asım YEDİYILDIZ'a teşekkürlerimi sunarım.

BURSA - 2005

Melek YILMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
İÇİNDEKİLER	5
KISALTMALAR	7
GİRİŞ	8
I- ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE YÖNTEMİ	8
A- ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	8
B- ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	10
II- İSLÂM'DAN ÖNCE TAİF VE SAKİFOĞULLARI	11
A- TAİF	11
B- BENÎ SAKİF	13

BİRİNCİ BÖLÜM MUGİRE B. ŞU'BE'NİN HAYATI

I- SOYU VE AİLESİ	16
A- SOYU	16
B- AİLESİ	17
II- MÜSLÜMAN OLUŞUNA KADAR MUGİRE B. ŞU'BE	21
III- MÜSLÜMAN OLUŞU VE SONRAKİ FAALİYETLERİ	22
A- MÜSLÜMAN OLUŞU	22
B- HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ	23
C- DÖRT HALİFE DÖNEMİ	28
1- Hz. Ebu Bekir Dönemi	28
2- Hz. Ömer Dönemi	29
a) İslâm Fütûhâtındaki Rolü	30
b) Basra ve Kûfe Valiliklerine Getirilişi	34
1) Basra Valiliği Dönemi	34
2) Kûfe Valiliği Dönemi	36
3- Hz. Osman Dönemi	39
a) Valilikten Azli	41
b) Hz. Osman'ın Katli Sürecindeki Tutumu	41
4- Hz. Ali Dönemi	44
a) Hz. Ali'ye Beyat Etmemesi	44

b) Cemel Vakasındaki Tavrı	48
c) Tahkim Hadisesine Müdahil Oluşu	51
D- HZ. MUAVİYE DÖNEMİ	54
1- Muaviye ile Yakınlaşma Süreci	55
2- Muaviye Tarafından İstimâli	56
a) Kûfe Valiliği	57
1) Ziyad b. Ebîh'i Muaviye Saflarına Çekişi	58
2) Haricîlerle Mücadele	61
3) Şia ile İlişkiler	68
b) Yezid b. Muaviye'nin Veliiaht Oluşundaki Rolü	70
IV- VEFATI	74

İKİNCİ BÖLÜM

MUGİRE B. ŞU'BE'NİN ŞAHSİYETİ VE DEVLET ADAMLIĞI

I- MUGİRE B. ŞU'BE'NİN ŞAHSİYETİ	79
A- FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ	79
B- KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ	79
1- Dehâsı	80
2- İleri Görüşlülüğü	82
3- Hoşgörüsü	83
4- Hitabeti	84
5- Kadınlara Meyli	86
6- Riyaset Sevgisi	86
II- MUGİRE B. ŞU'BE'NİN DEVLET ADAMLIĞI	88
A- SİYASÎ KİŞİLİĞİ	88
1- İdarecilik	89
2- Diplomatlık	91
3- Danışmanlık	92
4- Âmillik	94
5- Şahitlik ve Katiplik	95
B- ASKERÎ YÖNÜ	99
1- Askerlik	99
2- Komutanlık	101
3- Muhafızlık	103
C- İLMÎ YÖNÜ	104
1- Hadis Rivayetçiliği	105
2- Mütercimliği	106
SONUÇ	107
BİBLİYOGRAFYA	109
EKLER	114

KISALTMALAR

AÜİFY.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
b.	: ibn
bkz.	: bakınız
çev.	: çeviren
D. İ. A.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Hız.	: Hazreti
İA.	: İslâm Ansiklopedisi
M.	: miladî
s.	: sayfa
şrh.	: şerh eden
thk.	: tahkik eden
trc.	: tercüme eden
ts.	: tarihsiz
tsh.	: tashih eden
vd.	: ve devamı
vs.	: ve saire

GİRİŞ

I- ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE YÖNTEMİ

A- ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

İslâm öncesi dönemden başlayarak Asr-ı Saadet ve Emevîlere kadar uzanan ilk dönem İslâm tarihinin önemli simalarından olan Mugîre b. Şu`be hakkındaki bilgilere, muhtelif türdeki İslâm tarihi kaynaklarında rastlanmaktadır. Ancak bu kaynaklarda Mugîre b. Şu`be, genellikle aynı başlıklar altında, benzer bilgilerle aktarıldığından, elde edilen malumatın çoğu birbirinin tekrarı veya farklı ifadelerle yapılmış bir teyidinden öteye gitmemektedir.

Çalışmaya giriş mahiyetinde, bu sahabînin doğduğu ve müslüman olana dek yaşadığı Taif şehri ile mensubu olduğu Sakîf kabilesi incelenirken, Ezrakî'nin "*Ahbâru Mekke*"si,¹ Âlûsî'nin "*Bulûgu'l-Ereb*"i,² Abdülaziz Sâlim'in "*Tarihu Arab fî Asri Cahiliyye*"si,³ Sa'd Zaglul'un "*Fî Tarihi Arab Kable'l-İslâm*"ı⁴ gibi kaynaklara başvurulmuştur. Bunun yanında, Yakut el-Hamevî'nin "*Mu`cemu'l-Buldân*"ı⁵ ile el-Bekrî el-Endelüsî'nin "*Mu`cem*"i⁶ gibi coğrafya eserlerinden de yararlanılmıştır.

Müracaat edilen kaynakların önemli bir kısmını teşkil eden siyer ve megâzî ki-

¹ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, I-II, (thk. Rüşdi Salih Melhas), Mekke-i Mükerrerme, 1965.

² Âlûsî, *Bulûgu'l-Ereb fî Ma`rifeti Ahvâli'l-Arab*, I-III, (şrh. ve tsh. Muhammed Behcet el-Eserî), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

³ Sâlim, Abdülaziz, *Tarihu Arab fî Asri Cahiliyye*, Dâru'n-Nehdâti'l-Arabiyye, Beyrut, ts.

⁴ Zaglul, Abdülhamid Sa'd, *Fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, Dâru'n-Nehdâti'l-Arabiyye, Beyrut, ts.

⁵ Yakut el-Hamevî, *Mu`cemu'l-Buldân*, I-V, Beyrut, 1975.

⁶ Bekrî el-Endelüsî, *Mu`cem mâ Musta`cem min Esmâi'l-Bilâd ve'l-Mevâzi`*, I-VI, Dâru'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan, 1998.

tapları arasında İbn Hişam'ın "*es-Sîretü'n-Nebeviyye*"si,⁷ İbn Hazm el-Endelüsî'nin "*Cevâmi`*"i⁸, İbn Hibbân'ın "*es-Sîretü'n-Nebeviyye*"si,⁹ Vâkıdî'nin "*Kitabü'l-Megâzî*"si¹⁰ gibi eserler göze çarpmaktadır.

Araştırma sürecinde, en doyurucu malzemeye "*Tabakâtü'l-Kübrâ*"¹¹, "*Ensâbü'l-Eşrâf*"¹², "*el-İstiâb*"¹³, "*el-İsâbe*"¹⁴, "*Kitâbü's-Sikât*"¹⁵, "*Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*"¹⁶ gibi tabakât türü kaynaklarda ulaşılmıştır.

Umumî tarih kitapları da Mugîre b. Şu'be'nin müdahil olduğu olaylar hakkında geniş bilgiler ihtiva eden eserlerden olup Taberî¹⁷, İbnü'l-Esîr¹⁸, İbn Kesîr¹⁹, Mes'ûdî²⁰, bu noktada ön plana çıkan isimlerdir. Ayrıca İbn Haldun²¹ da tarihî olaylara dair genel tespitlerde bulunabilme hususunda faydalanılan müelliflerdendir.

Çalışma esnasında tamamlayıcı bilgilerin elde edildiği, İbn Kuteybe'nin "*Kitabu'l-Maârif*"i²², İbn Abdirabbih'in "*Kitâbü Ikdi'l-Ferîd*"i²³ gibi edebiyat türü eserlerin yanı sıra, Dineverî'nin "*Ahbâru't-Tivâl*"i²⁴, Belâzurî'nin "*Fütûhu'l-Buldân*"i²⁵, İbn Kuteybe'nin "*el-İmâme ve's-Siyâse*"si²⁶ gibi hususî tarih kitaplarını da zikretmek gerekir.

⁷ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-V (thk. Mustafa es-Sika, İbrahim el-Ebyarî, Abdülhafiz eş-Şiblî), Beyrut, 1971.

⁸ İbn Hazm, el-Endelüsî, *Cevâmi`u's-Sîreti'n-Nebeviyye*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.

⁹ İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, (tsh. Hafız Seyyid Aziz Bey), Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, Beyrut, 1987.

¹⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I-III, (thk. Marsden Jones), Beyrut, 1984.

¹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Dârü's-Sâdir, Beyrut, ts.

¹² Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, I, (thk. Muhammed Hamîdullah), Dârü'l-Maârif, Kahire, ts; *Ensâbu'l-Eşrâf*, I-XIII, (thk. Süleyman Zekkar-Riyaz Zirikli), Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1996.

¹³ İbn Abdilberr, *el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, I-IV, (thk. Ali Muhammed Bicavî), Dârü'n-Nehdâti'l-Arabiyye, Kahire, ts.

¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, I-IV, Matbaatü's-Sahabe, Bağdat, 1328.

¹⁵ İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, I-IX, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, Beyrut, ts.

¹⁶ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I-XXIII, (thk. Şuayb Arnavud), Beyrut, 1985.

¹⁷ Taberî, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, I-XI, (thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim), Dârü Seveydan, Beyrut, 1967.

¹⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, I-XII, Beyrut, 1965.

¹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, Beyrut-Riyad, 1966.

²⁰ Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, I-IV, (thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), Kahire, 1964.

²¹ İbn Haldun, *Mukaddime*, (çev. Süleyman Uludağ), I-II, İstanbul, 1998.

²² İbn Kuteybe, *Kitâbü'l-Maârif*, Beyrut, 1970.

²³ İbn Abdirabbih, *Kitâbü Ikdi'l-Ferîd*, I-VII, Kâhire, 1956.

²⁴ Dineverî, *Ahbâru't-Tivâl*, I-IV, Kahire, 1925-1930.

²⁵ Belâzurî, *Fütûhu'l-Buldân*, (thk. Abdullah Enis et-Tübbâ-Ömer Enis et-Tübbâ), Beyrut, 1987.

²⁶ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, (thk. Tâhâ Muhammed Zeynî), Kahire, 1967.

Araştırma bünyesinde, A. Cevdet Paşa²⁷, H. İbrahim Hasan²⁸ gibi daha yakın zaman müelliflerinin yanı sıra M. Hamidullah'tan²⁹ Cabirî'ye³⁰, M. A. Köksal'dan³¹ İrfan Aycan'a³² günümüz yazarlarının eserleri de özellikle olayları izah ve yorum açısından önemli bir yere sahiptir.

Ayrıca Martin Lings³³, M. G. S. Hodgson³⁴ ve Philip Hitti³⁵ gibi müsteşrikler ilk dönem İslâm tarihine dair genel okumalar noktasında, farklı bakış açılarını da dikkate alma adına istifade edilen müelliflerdendir.

“Hayatı, şahsiyeti ve devlet adamlığı” başlığıyla ele alınacak, sayılı “Arap dâhîleri”nden biri olan Mugîre b. Şu'be hakkında müstakil bir akademik tez veya kitap yazılmamış olması, bizi bu araştırmaya sevk eden önemli bir unsur olmuştur.

B- ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bilgiyi elde etmek için başvurulmuş bazı kaynaklardan bahsedildikten sonra, tespit edilen bilginin nasıl aktarılacağına da, en az bilgiye ulaşmak kadar önemli olduğunu vurgulamak gerekir.

Bazı yazarlara göre tarih, yazılış bakımından “rivayetçi” (olayları olduğu gibi, üzerinde herhangi bir yorum yapmaksızın nakletme); “öğretici” (tarihi, ondan ders çıkarma amacıyla ve genellikle abartılı bir üslupla aktarma); “araştırmacı” (olayları ve şahısları, sebep sonuç bağlantısı içinde, tarih tenkidi yaparak araştırma) ve “ictimâî” (olayların arka planında gizlenen tarihî kanunları ortaya çıkarma) şeklinde dörde ayrılır ki, günümüz tarih çalışmaları genellikle “araştırmacı” usule gerçekleştirilmektedir.³⁶

Bu bağlamda, Mugîre b. Şu'be'ye dair elde edilen rivayetler doğrultusunda kalemeye alınan bu çalışmada, övme veya yerme derdine düşmeksizin, onun olaylar içindeki

²⁷ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârihu'l-Hulefâ*, I-III, İstanbul, 1331.

²⁸ Hasan, İbrahim, *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, I-VI, (çev. İsmail Yiğit-Sadrettin Gümüş), İstanbul, 1985.

²⁹ Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, I-II, İstanbul, 1993.

³⁰ Cabirî, *İslâm'da Siyasal Akıl*, (çev. Vecdi Akyüz), İstanbul, 1997.

³¹ Köksal, M. Âsım, *İslâm Tarihi*, I-IX, İstanbul, 1981.

³² Aycan, İrfan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, Ankara, 2001.

³³ Lings, Martin, *Hizmeti Muhammed'in Hayatı*, İstanbul, 1993.

³⁴ Hodgson, M. G. S., *İslâm'ın Serüveni*, I-III, İstanbul, 1993.

³⁵ Hitti, Philip, *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*, I-V, (çev. Salih Tuğ), İstanbul, 1980-1981.

³⁶ Togan, A.Zeki Velidî, *Tarihî Usul*, İstanbul, 1985, s. 3-5; Kütükoğlu, Mübahat, *Tarih Araştırmalarında Usul*, İstanbul, 1990, s. 6-10.

ve üzerindeki etkinliği tespit edilmeye çalışılmış; yargı veya nyargılarda bulunmadan, zamanın şartları da göz önünde tutulmaya gayret edilmiştir. şunu da ifade etmek gerekir ki, bu araştırma, tarihî bir şahsiyeti inceleyen bir “biyografi” çalışması olduğundan, “araştırmacı” yönünün yanı sıra “ğretici” olma vasfını da haiz olacaktır.

İlk zamanlarda, bir insanın tarihi olarak tanımlanan ve methiye veya hicviye biçiminde algılanan biyografiler, gerçekte şahsı kendi gerçekliğinden çıkarmaksızın, onun kendi tarihî hakikatini ortaya koyma endişesi taşır. Biyografi, yaşadığı dönemin aynasını tutan, ona uyum veya tezat teşkil eden pek çok özelliği yansıtan bir insanın portresidir. O halde biyografiler, insanla olduğu kadar zamanla da ilgilidir. O halde ferdi, bağlı olduğu zaman, mekn ve toplum dahilinde inceleyen biyografilerin tarihe önemli katkılarda bulunacağını belirtmek yerinde olacaktır.³⁷

II- İSLÂM'DAN ÖNCE TAİF VE SAKİFOĞULLARI

A- TAİF

İslâm coğrafyacılarının genellikle Arabistan yarımadasının önemli ve müstakil bir bölgesi olarak tanıttığı ve konumuza giriş açısından üzerinde durulması gereken Hicaz bölgesi, yarımadanın batı kısmında, Necid yaylaları ile sahildeki Tihame ovaları arasında yer alır. Kendi içinde kuzey, orta ve güney şeklinde üç bölüme ayrılan Hicaz'ın, güneyde Taif, Mekke ve Cidde dolaylarından kuzeyde Medine ve Yenbu'a kadar uzanan orta kısmı, İslâm dini ve tarihi bakımından bölgenin en önemli parçasıdır.³⁸

Hicaz'ın önde gelen şehirleri, Mekke, Medine ve Taif'tir ki bunların başında bölgenin merkezi sayılan Mekke gelir. Gerek coğrafik konumu ve gerekse geçmişten gelen dinî prestijini, önde gelen bir ticaret merkezi olma özelliği ile birleştirmesini iyi bilen Mekke'nin aksine Medine, tarım ile ayakta durmaktaydı.³⁹ Taif ise güçlü Mekke'nin uyuşturucu ikliminden kurtulmak isteyenlerin sayfıyesi konumundaydı.⁴⁰

İşte bu noktada, Mugîre b. şu`be'yi daha iyi tanımak için, Taif şehrinin genel görünümüne değinmek, konumuzun bütünlüğü açısından tamamlayıcı olacaktır.

³⁷ Halkın, *Tarih Tenkidinin Unsurları*, (ev. Bahaeddin Yediyıldız), Ankara, 1989, s. 56-61.

³⁸ Kkş, Mustafa Sabri, “*Hicaz*”, DA, XVII, 432-434.

³⁹ Bykoşkun, Kudret, “*Arabistan*”, DA, III, 248-249.

⁴⁰ Lammens, H., “*Taif*”, İA, XI, 672; Sâlim, *Tarihu Arab*, 375.

Mekke'nin güneyinde, kuruluşu eski ve küçük bir şehir olan Taif⁴¹, daha önce, Mekke'nin ilk sakinleri oldukları rivayet edilen Amalika kavmine mensub Vecc b. Abdilhayy'a nisbetle anılan Vecc Vadisi'ne atıfla "Vecc" şeklinde isimlendirilmişti. Hicaz'ın en serin ve yağışlı iklimine sahip olan, hatta "bölgede suyun donduğu tek yer" olarak Arap şiirlerinde adından bahsettiren Taif, verimli arazileriyle bölgenin diğer şehirlerini geride bırakmıştı. Şehirde bir yandan en kârlı tarım ürünleri yetiştirilip ihraç edilirken diğer yandan dericilik⁴², avcılık ve arıcılık da Taif halkında ön plana çıkan meşgalelerdi.⁴³ Ticarî sahada da önde gelen Taif'in, Mekke'nin yanı sıra Yemen⁴⁴, İran ve Irak ile de ticarî ilişkiler içerisinde olduğu bilinmektedir.⁴⁵

Mekke'den sonra Hicaz'da, iktisadî önem arzeden ikinci şehir olan Taif'in ismi, daima Mekke'yle birlikte anılagelmiş; "Mekke Taif'ten, Taif Mekke'dendir" denilmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de geçen "karyeteyn"⁴⁶ tabiri ile "Mekke ve Taif" in kastedilmiş olması, bu iki şehrin yakınlığını gösteren dikkat çekici bir ifadedir.⁴⁷

Mekke ile Taif arasında iktisadî, ictimai, dinî ve siyasî anlamda oldukça güçlü bağlar vardı. Taif'ten Mekke'ye her gün yola çıkan kabileler, yalnızca ticarî değil dinî bir işlev de görmekteydi. Örneğin, ihraç mallarından sadece biri olan üzüm, Mekke halkı için büyük şeref ve itibar vesilesi olan "sikâye" (hacılara içecek temini) vazifesinin yerine getirilmesinde kullanılmaktaydı.⁴⁸

Kureyş ile Sakîf kabilesi bilhassa kabilenin Ahlâf kolu arasında kurulan evlilik bağları da aradaki ilişkiyi iyice güçlendirmişti.⁴⁹

Ayrıca, Arapların en büyük putlarından olan Lât mabedinin burada bulunması Taif'i, Mekke'den sonra en önemli dinî merkez konumuna getirmişti.⁵⁰ Üstelik Arabis-

⁴¹ Sâlim, *Tarihu Arab*, 372.

⁴² el-Hamevî, *Mu`cemu'l-Buldân*, IV, 9; Lammens, "*Taif*", İA, XI, 672.

⁴³ Sâlim, *Tarihu Arab*, 377.

⁴⁴ Lammens, "*Taif*", İA, XI, 672.

⁴⁵ Sâlim, *Tarihu Arab*, 378.

⁴⁶ Zuhurf/43 /31-32. Bu ayet-i kerîmenin şu olay üzerine indirildiği, yani genel anlamda böyle düşünen insanlar hakkında nazil olduğu zikredilmektedir: Mekke'nin ileri gelenleri kendi aralarında, Muhammed'e indirilen Kur'ân'ın Mekke veya Taif ehline indirilmesi gerektiğini söyleyip duruyorlardı. Onlara göre bu Kur'ân, Muhammed'e değil de Ümeyye b. Halef, Ebu Uhayha ya da Sakîfli Urve b. Mesud yahut Mesud b. Muatteb gibi birilerine indirilmeli değil miydi? (Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, I-XII, İstanbul, 1989, VIII, 249).

⁴⁷ Belâzurî, *Ensâb*, I, 134; Sâlim, *Tarihu Arab*, 380-381.

⁴⁸ Sâlim, *Tarihu Arab*, 376-378.

⁴⁹ Küçükaşçı, "*Hicaz*", DİA, XVII, 432-434.

⁵⁰ Sâlim, *Tarihu Arab*, 381.

tan yarımadasında ticarî yön dışında dinî ve kültürel öneme de sahip olan Ukaz Çarşısı, Sakîf'in nüfuz alanında idi. Öyle ki, "Ukaz, Taif'in işlerindedir" denilmekteydi.⁵¹

Titizlikle sürdürülen bu ilişkiler, daha önce olduğu gibi, Asr-ı Saadet'ten itibaren de kendini gösterecek ve Taif, Hz. Peygamber'e karşı Kureyş'le birlikte hareket edecektir.

Tüm bu ortak pay ve paydalar çerçevesinde, pek çok Mekkelinin Taif'te mesken ve arazisi olduğu gibi, Mekke'de yerleşen Taiflilerin sayısı da az değildi.⁵²

B- BENÎ SAKÎF

Taif, Sakîf kabilesinin merkeziydi.⁵³ Kaynaklarda Sakîf'in nesebi hususunda farklı rivayetler ileri sürülmüştür. Kabilenin, Mekke'nin ilk sakinleri oldukları rivayet edilen Amalika kavminden olan Semud'un, Taif topraklarından kuzeye göçü esnasında geride kalan kısmı olduğu rivayet edilmiştir.⁵⁴ Bazılarına göre Sakîf kabilesi Ma`ad soyundan gelen İyad'a⁵⁵, oradan da Nizar'a dayanırken⁵⁶, bazıları ise kabileyi Hevazın'e, oradan da Mudar'a dayandırmıştır⁵⁷.

Sakîf kabilesi, kendilerinden önce şehrin hâkimi olan Âmiroğullarını, topraklarını ekip biçme işini üstlenme ve elde edilen ürünü yarı yarıya paylaşma şartıyla anlaşma yapmaya ikna etmiş, zamanla güçlenince anlaşmayı bozmuş ve şehirden çıkarmak suretiyle onları ustaca bertaraf etmeyi başararak şehrin tek hâkimi olmuştu. Ancak daha sonra kendi aralarında ortaya çıkan iktidar ve itibar mücadelesi sonucu halk, Ahlâf ve Benî Mâlik kolları altında, birbirine düşman iki büyük zümreye ayrılmıştı.⁵⁸

Ahlâf, gerek şehrin elde edilmesinde daha önemli bir rol oynaması, gerekse Lât mâbedinin bakımı (Sidâne) vazifesini üstlenmesi hasebiyle büyük itibar elde etmiş, Benî

⁵¹ Zaglul, *Fî Tarihi'l-Arab*, 266.

⁵² Lammens, "Taif", İA, XI, 672.

⁵³ el-Hamevî, *Mu`cemu'l-Buldân*, IV, 9. Taif'te, Himyer, Hevâzin, Evs, Hazrec, Müzeyne, Cüheyne, Kinâne, Uzre, Hüzeyl kabilelerine mensup grupların yanı sıra ticaretle işigal eden bir grup Yahudî ve Rum da ikamet etmekteydi. Örneğin Hâricî lider Nâfi' b. el-Ezrak'ın babası, "Haddâd" olarak bilinen Rûmî bir köleydi. Daha sonra Sümeyye adlı bir kadınla evlenmiştir ki, bu kadın "Arapların doktoru" diye tanınan Hâris b. Kelede'nin annesiydi. (Sâlim, *Tarihu Arab*, 380-381)

⁵⁴ İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 48; Zaglul, *Fî Tarihi'l-Arab*, 266.

⁵⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 684-685; Bekrî el-Endelüsî, *Mu`cem*, I, 71.

⁵⁶ İbn Hazm, *Cevâmi`*, I, 58.

⁵⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 684.

⁵⁸ el-Hamevî, *Mu`cemu'l-Buldân*, IV, 10-11; Sâlim, *Tarihu Arab*, 378-379; el-Bekri el-Endelüsî, *Mu`cem*, I, 70; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 684-685.

Mâlik'e nazaran daha az kadîm ve daha az mal-mülk sahibi olsalar da, bu şekilde usta bir siyasetle eksikliklerini bertaraf etmeyi bilmişti. Nitekim onların bu özelliklerini teyid sadedinde, "Taif'in, şairleri gibi, en usta siyasetçileri de Ahlâf'tandır" denilmişti.⁵⁹

İşte, Mugîre b. Şu`be de Sakîf kabilesinin Ahlâf kolundan idi.

⁵⁹ Lammens, "*Taif*", İA, XI, 672.

BİRİNCİ BÖLÜM
MUGÎRE B. ŞU`BE'NİN HAYATI

I- SOYU VE AİLESİ

A- SOYU

Sakîf kabilesinin Ahlâf koluna mensup olan Mugîre b Şu`be, M. 600 yılında Taif'te doğmuştur.⁶⁰ Soy şeceresi, Mugîre b. Şu`be b. Ebî Âmir b. Mesud b. Muatteb b. Mâlik b. Ka`b b. Âmir b. Sa`d b. Avf b. Kays es-Sakafî şeklindedir.⁶¹ Künyesi, “Ebu Abdillâh” olup “Ebu İsâ” da denmiştir.⁶² Kaynaklarda, “Ebu İsâ” künyesinin ona, Hz. Peygamber tarafından verildiği; ancak daha sonra Hz. Ömer tarafından “Ebu Abdillâh” şeklinde değiştirildiği zikredilmektedir.⁶³ Ayrıca “Ebu Muhammed”⁶⁴ ve “Ebu Mûsa” olarak da künyelendirilmiştir.⁶⁵

Mugîre b. Şu`be'nin mensub olduğu Sakîf kabilesinin bu ismi Kasiyy adlı bir kişiden aldığı rivayet edilmektedir. Onun şeceresi ise kaynaklarda, Kasiyy b. Münebbih b. Bekr b. Hevazin b. Mansur b. İkrime b. Hafsa b. Kays b. Aylan şeklindedir. O, işlediği bir cinayet nedeniyle Yemen topraklarından ayrılmış ve doğu yönünde ilerleyerek Vâdi'l-Kurâ'ya gelmiştir. Burada yaşlı ve kimsesiz bir Yahudi tarafından evlat edinilmiştir. Bir süre sonra ölen bu kadın, ona bir üzüm fidanı bırakarak verimli bir arazi bulup dikmesini vasiyet etmiştir. Bu vasiyeti yerine getirmek üzere yola çıkan Kasiyy, Vâdi'l-Vecc (Taif) topraklarına ulaşmıştır. Daha sonra buranın hakimi olan Âmir b. Zarb el-

⁶⁰ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1446; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 32; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; Suyûtî, *Husnü'l-Muhâdara*, (thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim), I-II, Mısır, 1967, I, 196.

⁶¹ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5718-5719; İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hatim, *Kitâbü's-Sikât*, I-IX, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, Beyrut, ts., III, 372; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1445; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452.

⁶² Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5718-5719; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1445; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 21; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452.

⁶³ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5718-5719; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1445; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452.

⁶⁴ Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 23; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452; Suyûtî, *Husnü'l-Muhâdara*, I, 196.

⁶⁵ Suyûtî, *Husnü'l-Muhâdara*, I, 195.

Advanî'nin himayesine girmiş, kızıyla evlenmiş, zamanla güçlü bir hale gelince de idareyi ele geçirmiştir. Böylece kendi nüfuzu da diktiği fidan gibi büyümüş ve güçlenmiştir. Hatta bu hususta “ne sakîf (zeki, kurnaz, becerikli) adam!” şeklinde darb-ı mesel dahi söylenmiştir.⁶⁶ Taif bundan sonra Hicaz'ın orta yerinde, güçlü Mudar ve Yemen kabilelerinin arasında, aziz ve muhkem bir şehir olmayı başarmıştır.⁶⁷

Sakîf kabilesinin atası hakkında farklı bir görüş daha vardır. Şöyle ki, Allah, Semud kavmini helak ettiğinde bir kişi, Kâbe'de bulunduğu için bu felaketten kurtulmuştur. O da Sakîf kabilesinin atası olduğu rivayet edilen “Ebu Rigâl”dir.⁶⁸

Ebu Rigâl'in, Ebrehe Kâbe'yi yıkmak üzere Yemen'den yola çıkarak Taif'e geldiğinde, Sakîf kabilesinin, rehberlik etmesi için Ebrehe ile gönderdiği kişi olduğu da mevcut bilgiler arasındadır.⁶⁹

B- AİLESİ

Mugîre b. Şu'be'nin anne ve babasına dair kaynaklardaki bilgiler yok denecek kadar azdır. Annesinin, Ümmü Abdillah b. Hevazin, bir başka rivayete göre Ümame binti Efkam b. Ebî Amr adında⁷⁰, Hevazin kabilesine mensub Benî Nasr b. Muaviye'den⁷¹ olduğu belirtilmektedir.⁷² Babasının hayatı, meşgalesi vs. hakkında ise bir malumata rastlanmamıştır.

Öte yandan Mugîre'nin, çokça evlenip boşanan birisi olduğu rivayet edilmektedir.⁷³ O, Ebu Süfyan b. Harb'in üç⁷⁴ veya dört⁷⁵ kızıyla evlenmiştir. Mugîre ayrıca Sa'd

⁶⁶ Bekrî el-Endelüsî, *Mu'cem*, I, 59 vd.; Sâlim, *Tarihu Arab*, 379; Bekrî, Abdullah b. Abdülaziz b. Muhammed b. Eyyub b. Amr, *Câhiliyye Arapları*, (çev. Levent Öztürk), İstanbul, 1988; s. 88-91. Nitekim, “*Sakîf*” kelimesi lugatta “usta, mâhir, becerikli, üstün bir zeka, anlayış ve nüfuz yeteneğine sahip, akıllı, kültürlü, eğitilmiş vs.” anlamlarına gelmektedir. İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Dâru's-Sâdir, Beyrut, ts., IX, 19.

⁶⁷ Bekrî el-Endelüsî, *Mu'cem*, I, 59-67-1; Sâlim, *Tarihu Arab*, 379.

⁶⁸ İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 48; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 85; İbn Kesir, *el-Bidâye*, IV, 347. Kaynaklarda, Sakîf kabilesinin, Semud kavminin geriye kalanları olduğuna dair bir görüş olduğu daha önce zikredilmişti.

⁶⁹ Ebu Rigâl, Ebrehe'yi Mugammis'e kadar getirmiş, orada ölmüştür. Araplar da bu yaptığından ötürü onun bulunduğu kabri taşlamışlardır. (İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 48; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 426).

⁷⁰ İbn Hibban, *Kitâbü's-Sikât*, III, 372.

⁷¹ İbn Sa'd, V, 56; İbn Hibban, *Kitâbü's-Sikât*, III, 372.

⁷² İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 1445.

⁷³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 248; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 31; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VIII, 49. Kaynaklarda, evlendiği kadınların sayısı, 70 veya daha çok (Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 31); 80 (İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5720); 80-1000 arasında (İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, III, 372; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 1446); 80, 100 ya da 1000 (İbn Kesir, VIII, 49) olarak nakledilmektedir.

⁷⁴ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5720.

⁷⁵ Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 30. Bu eserde, Mugîre'nin, Ebu Süfyan'ın kızlarından son evliliği yaptığı kadının bir ayağının aksak olduğu ifade edilmektedir.

b. Ebî Vakkas'ın kızı⁷⁶; Haccac b. Yusuf'un annesi FERIA⁷⁷; amcası Urve b. Mesud'un eşi Meymune⁷⁸; Kureyş'in meşhur liderlerinden Ukbe b. Ebî Muayt'ın torunu olan Ümmü Eyyub binti Umâne b. Ukbe⁷⁹ ve Hz. Peygamber'in büyük kızı Hz. Zeyneb'den olan torunu Ümâme ile de evlenmiştir.⁸⁰

Buhârî'de geçen bir hadiste belirtildiğine göre, Mugîre b. Şu'be, amcasının kızı olan bir kadınla evlenmek istemişti. Ancak Mugîre, ona (nikah velayeti hususunda) insanların en yakını olduğundan, kadının veliliğini başka bir adama tahdis etti; o da Mugîre'yi bu kadınla evlendirdi.⁸¹

Mugîre'nin, toplumun önde gelen aile kızlarıyla evlilikler yaptığı görülmektedir ki, bu durum aynı zamanda onun, sahip olduğu sosyal statüsü hakkında da bir izlenim verebilmektedir.

Kaynaklar, bu sahabinin oğullarından bahsederken, Urve⁸², Mutarrif, Hamza, Ya'fur, Gıfar, Ammar, Mugîre, Ca'fer, Akkar ve Yahya isimlerini zikreder.⁸³ Bunlardan Urve ve Hamza'nın annesi, Hafsa b. Sa'd b. Ebî Vakkas; Mugîre'nin annesi, Aişe b. Cerir b. Abdillâh; Akkar'ın annesi, Ümmü Muhammed b. Münebbih iken⁸⁴, Mutarrif'in annesi, Mugîre b. Şu'be'nin Maskala b. Hubeyre eş-Şeybanî'den aldığı bir cariye-dir.⁸⁵ Yahya'nın annesi ise Hz. Peygamber'in torunu Ümâme'dir.⁸⁶

⁷⁶ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5720; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 30.

⁷⁷ İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, s. 267.

⁷⁸ Mugîre, amcası Urve'nin katledilişinden sonra onun eşi Meymune ile evlenmiştir. Belâzurî, *Ensâb*, I, 441.

⁷⁹ Belâzurî, *Fütühu'l-Büldân*, 444-445.

⁸⁰ M.Ş. Numanî , II , 674-675; Cabirî, 664-665. Hz.Zeyneb'in Ebu'l-Âs ile olan evliliğinden Ümâme adında bir kızı olmuştur. Ebu'l-Âs, evvela kızının Zübeyr b. Avvam ile evlenmesini vasiyet etmiş, ancak Hz. Fatıma vefat edince onun Hz. Ali'nin eşi olmasını istemiştir. Hz. Ali'nin de şehit olması üzerine Ebu'l-Âs, kızının Mugîre ile evlenmesini vasiyet etmiştir. Ümâme, Mugîre ile evlenmiş ve onun karısı olarak vefat etmiştir.

⁸¹ Buhârî, *Sahîh*, XI, 5224.

⁸² Künyesi Ebu Ya' kub'dur. (İbn Kuteybe, *Maârif*, 128).

⁸³ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5725; İbn Hazm, *Cemhere*, 267; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 248; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 22; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452; M. Ş. Numanî, *Sîretü'n-Nebî*, II, 675. Kaynaklardan derlenen bu isimlere bakıldığında, bazılarının telaffuz benzerliği göze çarpmaktadır. Ca'fer-Ya'fur, Ammar-Akkar gibi isimler, farklı kaynaklarda ve farklı şekilde zikredilen aynı isimler olabilir.

⁸⁴ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5725.

⁸⁵ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5725; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 437.

⁸⁶ M. Ş. Numanî, *Sîretü'n-Nebî*, II, 675. Bu eserde belirtildiğine göre, bazı rivayetlerde Ümâme'nin Mugîre ile olan evliliğinden Yahya adında bir oğlu olduğu ifade edilirken, bazı rivayetlerde ise Ümâme'nin hiç çocuğu olmadığı nakledilmektedir.

Mugîre b. Şu`be'nin çocukları da babaları gibi toplum içinde yer edinmiş kimse-lerdi. Dolayısıyla onlardan bazılarının Emevî iktidarında önemli idarî görevlerde yer aldıkları görülmektedir. Kendisi de bir Sakîfli olan Haccac b. Yusuf, Irak valisi oldu-ğunda, Urve'yi Kufe'ye, Mutarrif'i Medain'e, Hamza'yı da Hemedan'a vali tayin etmiş-tir.

Mutarrif, Medain valiliğini yürüttüğü sırada birtakım haricî fikirleri benimsemiş; Emevî yönetimini, yeni bidatler uydurmak, emirlik işini şûrâyla seçmemek ve Kur`ân ile Sünnet'e aykırı hareket etmekle suçlayarak idareye karşı muhalefet başlatmıştır. Dö-nemin Hemedan valisi olan kardeşi Hamza'dan destek istemişse de bu, Haccac tarafın-dan Hamza'nın hapsedilmesi suretiyle engellenmiştir. Bu mücadele sonunda Mutarrif ve adamları öldürülmüştür. Öldürülen kişiler arasında, Mugîre b. Şu`be'nin azatlı kölesi ve Mutarrif'in sancak taşıyıcısı olan Yezid b. Ziyad da vardı.⁸⁷

Bu muhalefet günlerinde Haccac, Mutarrif'in, Mugîre'nin değil, Şeybanlı Maskala b. Hubeyre'nin çocuğu olduğunun iddia edildiği, fakat daha sonra yine Mugîre'ye nisbet edilerek Maskala'ya had vurulduğuna dair bir olaya gönderme yapar; Mutarrif'e "Sen İbn Maskala'sın; Sakîfli olsaydın emîre isyan etmezdin" derdi.⁸⁸

Kaynaklar ayrıca, Mugîre b. Şu`be'nin amcası⁸⁹ ve Sakîf eşrâfından olan Urve b. Mesud'dan bahsetmektedir. Annesi, Süveybe b. Abdişems⁹⁰, babası ise Sakîf'in lider şahsiyetlerinden Mesud b. Muatteb olan Urve, kabilesi Sakîf'e ilk kez İslâm'ı tebliğ ederken öldürülmüştür.⁹¹

Müslüman olmadan evvel, Kureyş'in de güvendiği ve itibar gösterdiği şahsiyet-lerden olan Urve b. Mesud, Hudeybiye Musâlahası sürecinde Hz. Peygamber ile Kureyş

⁸⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 433-434.

⁸⁸ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5722-5723; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 434.

⁸⁹ Kaynakların çoğunluğu Urve b. Mesud'u Mugîre b. Şu`be'nin amcası olarak tanıtmaktadır. Ancak İbn Kesîr ve İbn Seyyidinnâs'ın da izah ettiği üzere Urve, aslında Mugîre'nin babasının amcasıdır. Zira Şu`be'nin babası Ebu Âmir ile Urve kardeş olup, Mesud b. Muatteb'in oğullarıdır. Bu şecere, tarih kitaplarında bu şekilde kabul edildiğinden, müelliflerin Urve b. Mesud'u, Mugîre'nin babasının amcası olarak olarak bildikleri; ancak kısaca "Mugîre'nin amcası" şeklinde bahsetmeyi tercih ettikleri söylenebilir.

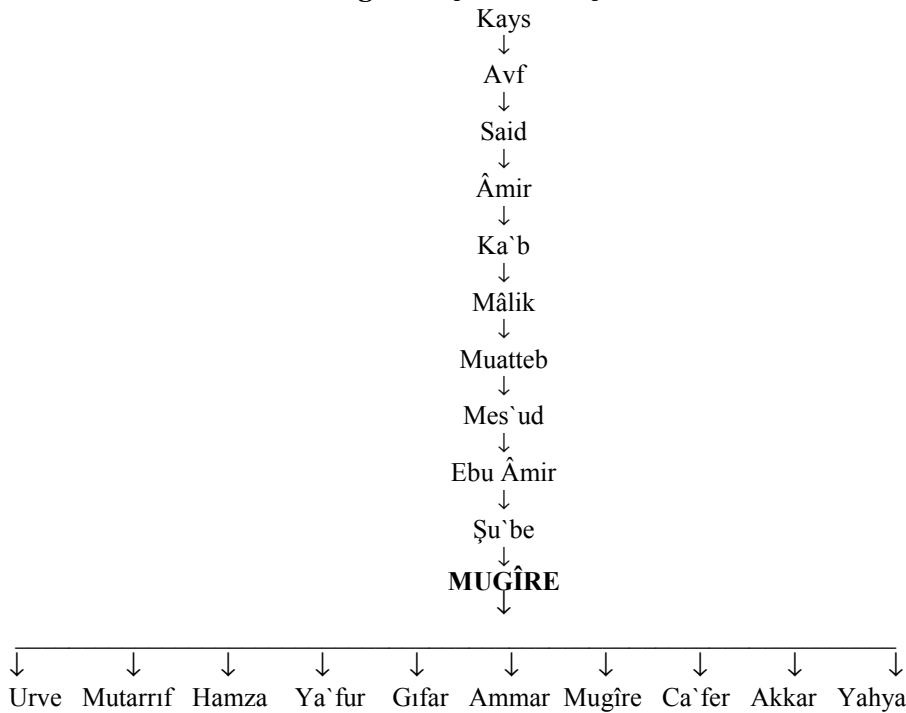
⁹⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 327 (Burada annesinin ismi Sübey'a olarak geçmektedir); Taberî, *Tarih*, II, 626.

⁹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 312; İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Belâzurî, *Ensâb*, I, 441; Ya`kûbî, Ahmed b. Ebî Ya`kûb, *Tarih-i Ya`kûbî*, I-II, Beyrut, 1960, II, 55; Taberî, III, 96-97; M. Esad, IV, 397; Lammens, H. L., "Mugîre b. Şu`be", *İA*, VIII, 451. İbn Hazm'ın eserinde geçen rivayete göre, Hz. Peygamber'in Taif kuşatmasından geri dönüşünden sonra müslüman olan Urve, kuşatma esnasında şehir dışında debbabe ve mancınık zananaatlarını öğrenmekte idi. (*Cevâmi`*, 191).

liderleri arasında elçilik yapmıştır.⁹² Onun, kavmini İslâm'a davet ederken şehit edildiğini öğrenen Hz. Peygamber, "O, Âl-i Yâsin'e benzer" buyurmuştur.⁹³

Son olarak, ismi malum olmamakla birlikte, kaynaklar, Hz. Peygamber'in Taif Kuşatması'nı kaldırmasının ardından, meşhur kabile liderlerinden biri olan Sahr tarafından esir alınan; ancak Mugîre'nin bunu Hz. Peygamber'e bildirmesi üzerine serbest bırakılması emredilen halasının varlığından bahseder.⁹⁴

Mugîre b. Şu'be'nin şeceresi

⁹² İbn Hişâm, III, 327-328; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 201; İbn Seyyidinnâs, Fethuddin b. Seyyidinnâs el-Yamurî el-Endülüsî, *Uyünü'l-Eser fi Fünûni'l-Megâzi ve's-Şemâil ve's-Siyer*, I-II, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut-Lübnan, ts., II, 116; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 25; M. Esad, *İslâm Tarihi*, IV, 313-315; M. Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, 347. M. Lings eserinde, bu konu hakkında açıklamada bulunurken, Urve'nin Kureyş'in sadece elçisi değil aynı zamanda "casusu" olduğu şeklinde görüş belirtmekte, dolayısıyla Hudeybiye kampında gördüklerini Kureyş'e anlatmaya söz verdiğini ifade etmektedir.

⁹³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 182; İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5717; Taberî, *Tarih*, III, 97; İbn Hazm, *Cevâmi'*, 201; Temîmî, Allâme Muhammed b. Süleyman, *Muhtasarı Sîreti'r-Rasûl*, Dâru's-Selam, Riyad, ts., s.195. Kur'ân-ı Kerîm'de Yâsin Sûresi'nin ilk 32 âyetinde, kendilerine gönderilen elçileri yalanlayıp helak olan bir kavimden bahsedilmektedir. Bu bölümde geçen helak olmuş şehir, müfessirlere göre, o zaman Yunan Sulukî Devleti'nin başkenti olan Antakya'dır. Buraya gelen elçiler ise, Hz. İsa'nın havarilerinden olan Yuhanna, Şemun ve Pavlos'tur. Bu elçilere inandığından dolayı kavmi tarafından öldürülen bir kişi vardır ki o da Habîb ibn Musâ en-Neccâr'dır. Bir mağarada gizlice ibadet eden bu adam, kavmini elçilere uymaya davet edince, kavmi, üzerine üşüşüp onu öldürmüştür. (Ateş, *Tefsir*, VII, 342). İşte, Urve'nin bu şekilde öldürüldüğünü öğrenen Hz. Peygamber, onu, Yâsin sûresindeki bu adama benzetmiştir. İbn Hazm'ın *Cevâmi'* adlı eserinde belirtildiğine göre Urve, ölüm anında, Taif muhasarası esnasında öldürülen müslüman askerlerin yanına yani Taif şehrinin dışına defnedilmeyi vasiyet etmişti. (*Cevâmi'*, 201).

⁹⁴ İbn Kesir, *el-Bidâye*, IV, 348.

II- MÜSLÜMAN OLUŞUNA KADAR MUGÎRE B. ŞU'BE

Kaynaklar, Mugîre b. Şu'be'nin Medine'ye gelerek müslüman oluşunu şu olaya bağlayarak anlatmaktadır: Sakîf'in iki büyük zümresinden biri olan Benî Mâlik'e mensup bir grup, Mısır'a gitmek üzere toplanınca Mugîre de onlarla gitmek istemişti. Amcası Urve b. Mes'ud, grupta kendi akrabaları olan Benî Ahlâf'tan kimse olmadığı, dolayısıyla bu yolculuğa çıkmaması hususunda onu uyarırsa da, o dinlemeyip yola koyulmuştu. Mısır'a vardıklarında Mukavkıs'la görüşen Mugîre, bu gruba sözcülük yapmıştı. Birkaç günün ardından Mukavkıs'ın ikram ettiği hediyelerle geri dönerken grubun, hediyeleri satıp kendisine hakkını vermemesi üzerine onları öldürmüş ve yanlarındaki her şeyi almak suretiyle Medine'ye gelerek müslüman olmuştu. İki taraf arasında yeni bir karışıklığa yol açacak olan bu olay, Urve'nin öldürülen kimselerin diyetlerini ödemesi suretiyle halledilmişti.⁹⁵

Mugîre b. Şu'be'nin, aralarında geçmişe dayanan köklü bir rekabetin varlığına rağmen, içlerinde kendisinden başka hiçbir Ahlâflının bulunmadığı bu grupla Mısır'a gitmek isteğinin nedeni, ticarî kazanç olarak belirtilmektedir.⁹⁶

Mugîre'nin Medine'ye gelmeden evvel Taif'teki hayatı hakkındaki mevcut bilgiler bunlarla sınırlı kalmaktadır. Onun M. 600 yılında doğduğu ve Hendek harbi senesi (5/627)⁹⁷ veya Hudeybiye Musâlahası (6/628) öncesi⁹⁸ müslüman olduğu kabul edilirse, 27 yıl kadar Taif'te yaşadığı, dolayısıyla genç yaşta müslüman olduğu ortaya çıkmaktadır.

⁹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 328; İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5717; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 202; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 24; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; M. Esad, *İslâm Tarihi*, IV, 304; Lammens, H. L., "Mugîre b. Şu'be", *IA*, VIII, 451. Bu konu hakkında M. Hamidullah'ta şu ifadeler yer almaktadır: Mugîre b. Şu'be, Câhiliyyede Mısır'a gitti ve Mukavkıs'la bir araya geldi, onunla Hz. Peygamber'in emrini müzakere etti; daha sonra döndü. Bundan sonra Mugîre, Hendek yılı Medine'ye gelerek müslüman oldu. (Suyutî, *Husnü'l-Muhâdara*, I, 196).

⁹⁶ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5717; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 26.

⁹⁷ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1445; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 4; Makrizî, Takıyyüddin Ahmed, *İmtâu'l-Esmâ*, I-XV, (thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemîsî), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999, VI, 162; Suyutî, *Husnü'l-Muhâdara*, I, 195.

⁹⁸ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5718; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 25; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452.

III- MÜSLÜMAN OLUŞU VE SONRAKİ FAALİYETLERİ

Mugîre b. Şu`be, müslüman olduktan sonra gerek Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidîn dönemlerinde, gerekse Emevîlerin iktidarda olduğu yıllarda pek çok önemli olayda aktif roller almaktan çekinmemiş; bilhassa iç karışıklık dönemlerinde sahneye çıkmıştır.

Mugîre'nin adının geçtiği yerler, genellikle İslâm tarihinde dönüm noktası sayılabilecek, üzerinde hâlâ tartışmaların yapıldığı hadiselerdir. İslâm fütûhâtı, Hz. Osman'ın katli süreci, Tahkim Hadisesi ve Yezid'in veliaht oluşu gibi başlıklar bunlardan sadece birkaçıdır.

A- MÜSLÜMAN OLUŞU

Daha önce de belirtildiği üzere, Mugîre b. Şu`be Benî Mâlik'ten on üç kişiyi öldürdükten sonra Medine'ye gelmiş ve müslüman olmuştur.⁹⁹

Bazı tarihçiler, Mugîre'nin müslüman olma nedenini, bu olaydan sonra Taif'ten uzaklaşmak durumunda kalmasına bağlasa da, öldürülen kimselerin diyetlerinin Urve b. Mesud tarafından ödendiği ve sorunun halledildiği de bilinmektedir.

Mugîre b. Şu`be, öldürdüğü kimselerin mallarıyla birlikte Hz. Peygamber'e geldiğinde, Allah Rasûlü: "Seni hidayete erdiren Allah'a hamd olsun" diyerek memnuniyetini belirtmiş; hibe etmek istediği malları ise gasp olarak niteleyerek kabul etmemiştir. Mugîre ise bu olayın müslüman olmadan evvel gerçekleştiğini ifade edince, Hz. Peygamber: "İslâm, kendinden önceki her şeyi siler" buyurmuştur.¹⁰⁰

Hasan İbrahim Hasan, eserinde Amr b. el-Âs ve Abdullah b. Ebî Rebîa ile birlikte Habeşistan'a hicret etmiş olan muhacirleri geri almak üzere, Muaviye b. Ebî Süfyan ile Mugîre b. Şu`be'nin de oraya gönderilmiş olduğunu bildirmektedir.¹⁰¹ Ancak, ulaşılabilen hiçbir kaynakta, Muaviye ile Mugîre'nin bu şekilde Habeşistan'a gittiklerine dair her hangi bir bilgiye rastlanmamıştır.¹⁰² Zaten, Mugîre b. Şu`be'nin müslüman ol-

⁹⁹ Vâkîdî, *Megâzî*, II, 598; İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 24; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48.

¹⁰⁰ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5717; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 24-25.

¹⁰¹ Hasan, H. İ., *İslâm Tarihi*, I, 118.

¹⁰² Apak, *İslâm Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs*, Ankara, 2001, s. 51.

duğu tarih hakkında belirtilen rivayetler, aralarında bazı farklılıklar olsa da, Habeşistan'a hicret olayından çok sonraki yıllara tekabül etmektedir.

Sonuç olarak, ana hatlarıyla bakıldığında, onun İslâm'la müşerref olduğu dönem, aynı zamanda müslümanların içinden geçmekte olduğu kritik zamanlardı. Bir yandan büyük savaşlardan çıkılmış, bir yandan da Hudeybiye görüşmeleri gibi oldukça hareketli geçen bir sürece girilmişti.

Gayet zeki ve amcası Urve b. Mesud gibi muteber bir kimse olduğundan, Mugîre'nin müslüman olması müşriklere son derece ağır gelmiştir.¹⁰³

B- HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ

Hudeybiye öncesi müslüman olup, musâlaha sürecinde Hz. Peygamber'in yanında yer alan Mugîre, karşılıklı görüşmelerin devam ettiği sırada gelen Kureyş-Sakîf müşterek heyetinin karşısında Allah Rasûlü'nün muhafızlığını yapmıştır.¹⁰⁴

Bu görüşmeler esnasında, Hz. Osman Kureyş'e elçi olarak gönderilmiş, orada hapsedilince, müslümanlar arasında onun öldüğü haberi yayılmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Rıdvan Ağacı altında ashâbını toplayarak, sonuna kadar birlikte mücadele edeceklerine dair onlardan söz almıştır.¹⁰⁵ Kureyş'i büyük bir endişeye sevkederken, müslümanları birbirine daha sıkı bağlayan bu toplu beyata (Rıdvan Beyatı) Mugîre b. Şu`be de katılmıştır.¹⁰⁶

O, Hudeybiye'den sonra bazı gazvelere de iştirak etmiş, hatta komutanlığını üstlendiği başarılı bir seriye de gerçekleştirmiştir.

Arabistan yarımadasının İslâmlaşma sürecinde bir dönüm noktası olan Mekte'nin fethinden sonra, Taif ve Necid taraflarında, müslümanlara karşı bazı hareketlenmeler görülmüştür. Nihayetinde, bu civardaki Taif ve Hevazinliler müslümanlarla savaşmış ve hezimete uğramışlardır.¹⁰⁷ Huneyn veya Hevazin savaşı denen bu vakaya

¹⁰³ M. Esad, *İslâm Tarihi*, IV, 711.

¹⁰⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 327; Ya`kûbî, *Tarih*, II, 55; Taberî, *Tarih*, II, 627; İbn Hazm, *Cevâmi`*, 27; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 201-202; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 116; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 25; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; Makrizî, *İmtâu'l-Esmâ*, I, 287; A.Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, III-IV, 240-241; M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 488.

¹⁰⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 329-330.

¹⁰⁶ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5718; İbn Hazm, *Cemhere*, 267; İbnü'l-Esîr, *el-İsâbe*, III, 452; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 21.

¹⁰⁷ *Doğuştan Günümüze*, I, 523.

Mugîre b. Şu`be de katılmış¹⁰⁸, kendi kabilesine karşı müslümanların yanında yer almıştır.

Huneyn'in ardından geride kalan Sakîf ve Hevazınliler, Taif'e sığınarak birlikte ayakta kalmaya çalışmışlardı. Zira hem Kureyş hem de civardaki Yahudi toplulukları, artık müslümanlara karşı durabilecek bir güç olmaktan çıkmıştı.¹⁰⁹

Hz. Peygamber, Hevazın savaşının sonunda Taif'e kaçanlarının peşini bırakmamış, Taif'i kuşatmaya karar vererek meseleye son noktayı koymak istemiştir. Ancak, sağlam surlarla çevrili, halkı zengin ve savaş hususunda maharetli olan bu muhkem şehri ele geçirmek hiç de kolay değildi.¹¹⁰ Hz. Peygamber, bu direnişi kırmak için son olarak Taif için çok önemli olan üzüm bağlarını kesme kararı aldı. Bunun üzerine, Mugîre ve Ebu Süfyan Taif'e gitmiş, kendilerinden eman aldıktan sonra Sakîf halkıyla görüşmüştür. Bu görüşmede Sakîfliler, Hz. Peygamber'den yeniden imarı mümkün olmayan bu bağları kesmemesini talep etmiş, Allah Rasûlü de onların bu isteklerini kabul etmiştir.¹¹¹ Muhasarayı şimdilik kaldırma kararı alan Hz. Peygamber, başka bir yol tercih etti: Taif'i daha geniş çaplı bir muhasara altında bırakmak. Zira şehir, etrafını müslümanların oluşturduğu kocaman bir çemberin içinde kalmıştı.¹¹² Şehirden dışarı çıkamadıkları gibi, çıkan herkes de esir edilmekteydi. Giderek daralan bir çemberin içinde sıkışan Taif halkı, aralarında istişare ettikten sonra müslümanların gücünü kabul etmişlerdir. Bundan sonra Hz. Peygamber ile anlaşma arayışlarına giren Taifliler, aralarından bir grubu Medine'ye göndermişti.¹¹³

Hz. Peygamber'den, kabileleri, malları ve yurtları için yazılı bir emir alma niyetinde olan heyet, Medine'ye yaklaştığında ashâbın bineklerini gözetmekte olan Mugîre b. Şu`be'ye rastlamıştır. Bu durum karşısında Mugîre, büyük bir sevinçle Allah

¹⁰⁸ Vâkîdî, *Megâzî*, III, 911; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 265.

¹⁰⁹ *Doğuştan Günümüze*, I, 529.

¹¹⁰ *Doğuştan Günümüze*, I, 529-530

¹¹¹ Vâkîdî, *Megâzî*, IV, 928-929; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 126-127; İbn Kesir, *el-Bidâye*, IV, 346-349. Allah Rasûlü, Taif kuşatması esnasında görmüş olduğu rüyayı Hz. Ebu Bekir'e anlatmış, o da, "Galiba bugün buradan istediğimizi elde edemeyeceğimiz" şeklinde yorum yapmıştır. Bu yorumu Hz. Peygamber de onaylamıştır.

¹¹² *Doğuştan Günümüze*, I, 529-530.

¹¹³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 182-183; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 312-313; Taberî, *Tarih*, III, 97-98; İbn Hazm, *Cevâmi`*, 202; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 283-284; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, III-IV, 329; M. Esad, *İslâm Tarihi*, IV, 498-499; M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 496; M. Lings, *Hız Muhammed'in Hayatı*, 442.

Rasûlü'ne bunu müjdelemek istemişti.¹¹⁴

Heyeti Hz. Peygamber'in huzuruna getiren Mugîre, onların ağırlanması hususunda da itina göstermişti. Müslüman olmadan önce işlediği cinayetlerden dolayı çok üzgün olduğunu, bu mahcubiyeti az da olsa hafifletmek istediğini dile getiren Mugîre, Taif grubunu ağırlamak için Hz. Peygamber'den izin almıştı. Allah Rasûlü de onlar için Mescid-i Nebî'nin yanında çadırlar kurdurarak ikramda bulunmuştu.¹¹⁵ Günler, hatta haftalar süren tartışmaların ardından Taif heyeti, müslüman olduklarını açıklamışsa da namaz ve putlarının yıkımı gibi hususlardan muaf olmak istediklerini söylemişlerdi.¹¹⁶ Ancak, Hz. Peygamber'den red cevabı alan heyet, hiç olmazsa putlarını kendi elleriyle yıkmak istemediklerini söyleyince, Allah Rasûlü, Mugîre b. Şu'be ve Ebu Süfyan b. Harb'i Taif'teki Lât putunu yıkmakla görevlendirmişti.¹¹⁷

Hz. Peygamber'in, bu işi yapmak üzere Mugîre gibi Sakîf'in özünden gelen ve Ebu Süfyan gibi, Sakîf kabilesiyle hem kan bağı hem de geçmişten gelen sıkı ilişkileri bulunan isimleri seçmesi mânidârdır. Ebu Süfyan'ın kız kardeş ve kızlarından bazıları Sakîflilerle evliydi. Zaten Mugîre onun damadıydı. Tüm bu sıkı bağlara atfen Ebu Süfyan'a "Sakîflilerin dayısı" denmekteydi.¹¹⁸

Mugîre ve Ebu Süfyan, vazifeyi yerine getirmek üzere Taif'e yaklaştıklarında aralarında geçen müzakere neticesinde Mugîre şehre girmiş, Ebu Süfyan ise onu dışarı-

¹¹⁴ Vâkıdî, *Megâzi*, III, 962; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 183-184; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 313; Taberî, *Tarih*, III, 98; İbn Hazm, *Cevâmi'*, 202; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 283-284; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 228; Makrizî, *İmtâu'l-Esmâ*, II, 85; M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 496. Kaynaklarda, Mugîre'nin bu haberi Hz. Peygamber'e ulaştıracağı sırada, Hz. Ebu Bekir'le karşılaştığı, onun bu müjdeyi verme hususunda Mugîre'yle yarıştığı ve Mugîre'yi buna ikna ettiği rivayet edilmektedir. Bu durum, İslâm'a karşı sonuna kadar direnen, müslümanlara zor zamanlar yaşatan Taif halkının gelişinin, müslümanları ne kadar sevindirdiğinin bir göstergesi olarak düşünülebilir.

¹¹⁵ İbn Hibbân'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye* adlı eserinde, bu heyetin Mugîre'nin evinde kaldığı ifade edilmektedir. (*es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 383).

¹¹⁶ Taif heyeti, bunun gerekçesini, kavminin aşağılama ve saldırılarından korunmak, ayrıca Lât'ı yıkmakla onları daha işin başında korkutmaktan sakınmak şeklinde açıklamaya çalışmıştır. (İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 184-185; İbn Hazm, *Cevâmi'*, 202-203; Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, I-X, Beyrut, 1993, IV, 150-155; M. Esad, *İslâm Tarihi*, IV, 498-499).

¹¹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 185; Vâkıdî, *Megâzi*, III, 962; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 313; Taberî, *Tarih*, III, 99-100; İbn Hazm, *Cevâmi'*, 203; Temîmî, *Muhtasar*, 196; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 283-284; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 228; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, III-IV, 329-330; M. Esad, *İslâm Tarihi*, IV, 499; Câbirî, *İslâm'da Siyasal Akıl*, 413; M. Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, 443; Lammens, H. L., "Mugîre b. Şu'be", İA, VIII, 451.

¹¹⁸ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 143.

da beklemişti.¹¹⁹ Bu şekilde mabedin yanına giren Mugîre, bir yandan putu yıkarken¹²⁰ öte yandan da Taif halkına, putların hiçbir işe yaramayan taşlardan ibaret olduklarını anlatmaktaydı. Onlar ise hem bu yıkıma ağlamakta hem de Mugîre'nin de amcası Urve gibi öldürülmesinden korkmaktaydı.¹²¹ Tüm bu karmaşa sonrasında Mugîre, mabeddeki bütün mallara, hediyelere devlet adına el koyarak onları Medine'ye getirmişti.¹²² Böylece Mekke'den sonra ikinci büyük dinî merkez sayılan Taif'te de, şirkin sembol ve iktidarı yıkılmış oldu. Üstelik bu yıkım, öteden beri Lât'ın bakım ve korumasını üstlenmiş olan Benî Muatteb'e mensup bir kişi tarafından gerçekleştirilmişti.

Mugîre b. Şu'be, 8/630 yılında vuku bulan ve ümmetin sınıandığı bir süreç olan Tebuk Seferi'ne de katılmıştır. Mugîre, bu sefer esnasında ordu Hicr mevkiinde konakladığı sırada, Allah Rasûlü'ne abdest alırken suyunu dökmek suretiyle yardım ettiğini anlatmaktadır.¹²³ Bu bilgi, Buhârî ve Müslim gibi hadis mecmualarında da gerek Mugîre'nin kendi ağzından gerekse başka sahabiler tarafından nakledilmektedir.¹²⁴

Mugîre b. Şu'be, Asr-ı Saâdet döneminde sadece gazvelere katılmakla kalmamış, okur-yazar ve dil bilen birisi olduğu için, Hz. Peygamber tarafından, kabileler arasındaki yazışmalarda da kullanılmış, Allah Rasûlü'nün katipliği vazifesini üstlenmiştir.¹²⁵

İslâm idaresi altına giren bölgelere, malî ve idarî hususlarda görevliler gönderil-

¹¹⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 186; Vâkıdî, *Megâzî*, III, 961; Taberî, *Tarih*, III, 100; İbn Hazm, *Cevâmi`*, 203; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 230. Bu kaynaklara göre Mugîre, Taif'e geldiklerinde, Ebu Süfyan'ı önden göndermek istemiş, o ise, kavminin yanına evvela kendisinin girmesinin gerektiğini söyleyerek reddetmiştir. Böylece Mugîre mabede gitmiş, Ebu Süfyan ise onu dışarıda -İbn Hişâm ve İbn Hazm'a göre "Zû Hedm" denen yerde- beklemiştir.

¹²⁰ Cevad Ali, *el-Mufasssal*'ında Mugîre'nin Lât'ı yakarak yok ettiğini de kaydetmektedir. (*el-Mufasssal*, IV, 145).

¹²¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 186; Vâkıdî, *Megâzî*, III, 971; Taberî, *Tarih*, III, 100; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 230. Ayrıca, Vâkıdî, *Megâzî*, III, 971; Âlûsî, *Bulûgu'l-Ereb*, II, 203; M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 504 gibi bazı kaynaklarda, Mugîre'nin putu yıkacağı esnada kendini yere atarak bayılmış gibi yaptığı, herkes onun put tarafından çarpıldığını düşünürken ayağa kalkarak gülmeye başladığı şeklinde rivayetler vardır.

¹²² İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 186; Vâkıdî, *Megâzî*, III, 972; Taberî, *Tarih*, III, 100; İbn Hazm, *Cevâmi`*, 203; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 230; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, IV, 155.

¹²³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 128-129; Vâkıdî, *Megâzî*, III, 1011-1012; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 22;

¹²⁴ Buhârî, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, I-XVI, (terc. Mehmet Sofuoğlu), İstanbul, ts.; I, 324, 339, 459, 480, VI, 2737, IX, 4767, XIII, 5858, 5859; Müslim, İmam Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kureşî en-Neysaburî, *Sahîh-i Müslim*, I-X, (terc. Ahmed Davudoğlu), İstanbul, 1983; II, 394, 396, 398, 399, 405, III, 176.

¹²⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 268, 269; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, IV, 189 / VI, 121; M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 439; Câbirî, *İslâm'da Siyasal Akıl*, 427.

diği gibi, sadece bu dini yayma, anlatma maksadıyla da elçiler gönderilmekteydi. Mugîre de bu amaç doğrultusunda Necran'a gönderilen "İslâm davetçisi" olmuştur.¹²⁶

Mugîre bu hususta şunları aktarır: "Necran'a vardığım zaman Hristiyanlar bana 'Kur'ân'da Meryem hakkında onun Harun'un kardeşi olduğu ifadesi geçtiği (Meryem/19/28), halbuki Hz. Musa'nın kardeşi Harun ile Meryem arasında çok uzun bir zaman farkı bulunduğu'na dair soru sorup duruyorlardı. Ben de bunlara cevap veremedim. Medine'ye döndüğümde bunu Allah Rasûlü'ne anlatınca O: 'Eskiden, peygamberlerin veya iyi insanların isimleri doğan çocuklara verilirdi. Oradaki ifade ile kastedilen de Harun Peygamber değil, Hz. Meryem'in Harun adındaki kardeşidir' buyurmuştu".¹²⁷

Mugîre, Hz. Peygamber vefat ettiğinde, Hz. Ömer ile birlikte Allah Rasûlü'nün yanına gitmiştir. Bu durumu kabul etmek istemeyen Hz. Ömer, onun ölmediğini sadece bayıldığını iddia edince, bu hakikati kabullenmesi hususunda teskin etmeye çalışmıştır. Bunun üzerine Hz. Ömer, "Sen yalancı bir adamsın; zira Allah Rasûlü, münafıklar yok oluncaya kadar ölmeyecektir" diyerek onu azarlamıştır.¹²⁸

Hz. Peygamber'in techiz ve tekfin işleriyle meşgul olunurken, Mugîre b. Şu'be Hz. Ömer'e gelerek, Ensâr'ın Benî Saîde'de toplandığını haber vermiştir. Onların kendi aralarında karar vererek halife seçmesi durumunda bir iç savaş çıkacağı endişesini dile getiren Mugîre'nin bu haberinden sonra Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir'i de alarak oraya gitmiştir.¹²⁹

Hz. Peygamber'in defninde de hazır bulunan Mugîre, defin esnasında yüzüğünü kabre düşürmüş, bu nedenle Allah Rasûlü'nün yanına indiğinde ona dokunmuş ve bu olaydan sonra kendisinin Hz. Peygamber'e "zaman itibariyle en son yakın olan kişi" olduğunu iddia etmiştir.¹³⁰

¹²⁶ Müslim, *Sahîh*, IX, 527; M. Ş. Numanî, *Sîretü'n-Nebî*, II, 397.

¹²⁷ M. Ş. Numanî, *Sîretü'n-Nebî*, II, 401; Müslim, *Sahîh*, IX, 527; Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünen-i Tirmizî*, I-V, (thk. İbrâhim Utve Avz), Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1981; V, 315.

¹²⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 267; Belâzurî, *Ensâb*, I, 563.

¹²⁹ A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, III-IV, 416.

¹³⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 315-316; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 302; Belâzurî, *Ensâb*, I, 578; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 26.

Kaynaklarda, bilhassa İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında, bu konuya dair farklı anlatış şekilleri vardır. Bunların bazılarında Mugîre'nin, yüzüğünü kabre attığı, daha sonra Hz. Ali'nin izniyle inip aldığı (İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 302; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 26) ya da Hz. Peygamber kabre konduğunda ayak ucunu düzeltmek için onun yanına inerek ona dokunduğu (İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 302) şeklinde pek çok rivayet vardır. Belâzurî'de ise, Hz. Peygamber'in defni esnasında bazı ashâbın kabre indiği, Mugîre'nin de bu sırada yüzüğünü oraya düşürdüğü, bunun üzerine Hz. Ali'nin onun bunu kasten yaptığını söyleyerek kabre inmesine izin vermediği gibi ifadeler vardır. (Belâzurî, *Ensâb*, I, 578).

C- DÖRT HALİFE DÖNEMİ

Mugîre b. Şu'be, Hz. Ebu Bekir döneminde İslâm devletinin muhafaza ve güçlendirilmesi amacıyla yönelik mücadele ve fetihlerde yer alırken, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin hilafeti ile Muaviye'nin iktidarı yıllarında ise gerek fetihlerde gerekse idarî ve siyasî alanlarda ön plana çıkmıştır.

1- Hz. Ebu Bekir Dönemi

Hz. Peygamber'in vefatının ardından Arabistan yarımadasının değişik bölgelerinde, gerek İslâm'a ve gerekse İslâm devletine karşı isyanlar gerçekleşmiş; Allah Rasûlü'nün vefatını fırsat bilen bazı gruplar, irtidat ederek İslâm idaresine karşı çıkmışlardır. Bunların bir kısmı, kalplerine İslâm'ın henüz yerleşmeyişi, eski örf ve inançlarının etkisinden tam olarak kurtulamayışları gibi akidevî sebeplerle irtidat ederken; bir kısmı da siyasî, iktisadî ve ictimâî sebeplerle bu hareketlere girişmiştir.¹³¹

Hz. Ebu Bekir'in hilafet yıllarına rastlayan ve İslâm devletinin en önemli iç karışıklıklarından olan irtidat hareketlerine karşı, halife ve halk birlikte hareket etmiş, kararlı bir tutum sonucu bu zorluk aşılmıştır.¹³²

İslâm devletinin bütünlüğüne yönelmiş bu bölücü hareketlere karşı girişilen mücadelede Mugîre b. Şu'be de yerini almıştır. O, Eş'as b. Kays¹³³ liderliğindeki mürtedlerin sığındığı Nuceyr civarına gönderilmiş, buradaki irtidat hareketlerinin bastırılması hususunda çaba göstermiştir.¹³⁴

Yemen taraflarında başlayan irtidat hareketlerinden birinin lideri olan Müseylimetü'l-Kezzab ise, Necran'ın güneydoğusu ve Bahreyn'in batısında bulunan Yemame topraklarında faaliyet başlatmıştır.¹³⁵ Daha Hz. Peygamber zamanında bu tür iddialar ortaya atmaya başlayan Müseylime'ye karşı İkrime b. Ebî Cehil komutasında bir ordu gönderilmiş; takviye kuvvetlerle desteklenen bu mücadele Yemame fethedilin-

¹³¹ Üçok, Bahriye, *İslâm'dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, AÜİF Yayınları, Ankara, 1963, LXXI, 23-24; Algül, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, I-IV, İstanbul, 1986, II, 218.

¹³² Algül, *İslâm Tarihi*, II, 219.

¹³³ Müslüman olduktan sonra Yemen'e dönen Eş'as b. Kays ibn Ma'dikerb daha sonra irtidat etmiştir. Bunun üzerine Nuceyr'de yakalanmış ve Hz. Ebu Bekir'e gönderilmiştir. Ancak o, pişman olduğunu ve evlenmek istediğini ifade edince, Ebu Bekir onu kendi kızı ile evlendirmiştir. (İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 22; Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 145).

¹³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453

¹³⁵ Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, 75-79; Üçok, *İslâm'dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, 80.

ceye dek sürmüştür.¹³⁶ İşte Mugîre'nin de katıldığı, Yemame'de mürtedlere karşı girişilen bu mücadele de başarı ile sonuçlanmış, İslâm birliği yeniden sağlanmıştır.¹³⁷

İrtidat hareketleri nedeni ile aksayan İslâm fetihleri artık kaldığı yerden devam edebilirdi. Başkumandan Halid b. Velid idaresindeki müslüman ordusu, Irak-İran istikametindeki beldelerin fethi için harekete geçmiş, buradaki başarılı savaşların ardından ise Suriye-Bizans (Şam) cephesine yönelmiştir. Bu harekâtın sonunda cereyan eden ve Bizans'la ilk büyük savaş olan Yermük savaşı gerçekleşmiştir. Müslümanların zaferi ile sonuçlanan bu olay, Bizans, Akdeniz ve Afrika istikametindeki fetihlerin kapısı niteliğinde olup önemli bir yere sahiptir.¹³⁸ Bu savaşta Mugîre b. Şu'be de İslâm ordusu içerisinde savaşmıştır; hatta bu savaşta onun tek gözünü kaybederek kör olduğu da rivayetler arasındadır.¹³⁹

Mugîre b. Şu'be, Hz. Ebu Bekir'in hilafeti döneminde, aktif siyasette veya idarî işlerde değil, İslâm devletinin bütünlüğü ve güçlenmesi adına yapılan iç ve dış mücadelelerde, adeta İslâm ordusunun bir mensubu olarak karşımıza çıkmıştır. Onun siyaset sahnesine çıkışı ise Hz. Ömer dönemi ile başlar, Yezid b. Muaviye'ye kadar devam eder.

2- Hz. Ömer Dönemi

Hz. Ömer, devlet adamı tayinlerinde, ehliyet ve liyakata itibar etmesinin yanı sıra, siyasî dehâ ve politik zekâyâ sahip insanların kabiliyetlerinden de istifade etmiştir. O, devrin siyasî dâhîlerinden sayılan Amr b. el-Âs, Mugîre b. Şu'be, Muaviye b. Ebî Süfyan gibi isimlerden, devlet hizmetlerinde gereğince yararlanmıştı. Burada değinilmesi gereken bir konu, Halife Ömer, sağlam temellere oturttuğu siyasî tutumuyla, bu insanların nüfuz ya da zekâlarını, devlete rağmen kullanmalarına izin vermemiş, dolayısıyla çıkabilecek olan ihtilaflara meydan bırakmamıştır.¹⁴⁰

Hz. Ömer'in hilafeti sürecinde, elçilik, komutanlık, valilik, âmillik gibi pek çok önemli görevler üstlenmiş olan Mugîre b. Şu'be, bilhassa İran'la yapılan görüşmeler ve

¹³⁶ Üçok, *İslâm'dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, 26.

¹³⁷ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452.

¹³⁸ Algül, *İslâm Tarihi*, II, 230.

¹³⁹ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Belâzurî, *Ensâb*, I, 492; İbn Hibbân, *Kitabü's-Sikât*, III, 372; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1445; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 461; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 21; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VIII, 129.

¹⁴⁰ Köksal, *İslâm Tarihi*, IV, 341; Algül, II, 331.

bunların sonucunda meydana gelen savaşlarda etkili olmuştur. Hz. Ömer döneminde çok önemli başarıların elde edildiği Irak-İran fetihleri, onun isminin sıkça zikredildiği yerler olmuştur.

a) İslâm Fütûhâtındaki Rolü

Hz. Ömer, halife seçilişinin ardından Hz. Ebu Bekir'in başlattığı geleneğe uyarak ilk hutbesini okuduktan sonra ashabı toplayarak, Hz. Ebu Bekir döneminde başlayan Irak-İran fetihleri hakkında müzakerede bulunmuştu. Nihayetinde, fetihlere devam kararının alındığı istişareden sonra ordular sefere çıkmıştı.¹⁴¹

Kadisiye'ye gelindiğinde, Hz. Ömer'den burada konaklamasına dair bir mektup alan komutan Sa'd b. Ebî Vakkas, yine aynı talimat üzerine, Numan b. Mukarrin başkanlığında bir heyeti¹⁴², dönemin İran orduları başkomutanı Rüstem'e göndermişti.¹⁴³ İran hükümdarını İslâm'a davet eden, aksi halde ya cizye ya da savaş seçeneği kalacağını belirten bu elçilerin müspet cevap alamaması üzerine savaş kaçınılmaz hal almıştı. Bu büyük savaş başlamadan evvel iki taraf arasında elçiler gidip gelmişti ki, bu süreçte işin ciddiyetini anlayan Rüstem, savaştan önce sulh girişimlerinde bulunmayı ihmal etmemişti. O, Sa'd'dan, kendileriyle konuşmak için, akıllı, ilim ve fehm sahibi kimseler istemişti. Mugîre b. Şu'be de bu noktada devreye giren isimlerdendi.¹⁴⁴ O, Sa'd tarafından Rüstem'e gönderilmiş; ihtişam ve debdebe ile bezenmiş bir ortamdan geçerek onun yanına vardıktan sonra, Rüstem'e, onlar hakkındaki fikirlerini açıkça beyan etmekten çekinmemişti:

“Size dair bizlere rüya gibi şeyler anlatıldı; oysa gördüğüm o ki, sizden daha sefih topluluk yoktur. Sizler birbirinizi köle edinmişsiniz. Aranızda adalet denen bir şey

¹⁴¹ *Doğuştan Günümüze*, II, 66.

¹⁴² Bu heyet, Numan b. Mukarrin, Büsr b. Ebî Ruhm, Hamele b. Haviyye, Hanzala b. er-Rebi`, Furât b. Hayyân, Adiyy b. Süheyl, Utârid b. Hâcib, Mugîre b. Zûrâre, Eş'as b. Kays, Hâris b. Hassân, Âsım b. Amr, Amr b. Ma'dikerîb, Mugîre b. Şu'be, Muannâ b. Hârîse'den oluşmaktaydı. (İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 406; *Eyyâmü'l-Arab*, Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim-Ali Muhammed el-Becâvî), *Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-İlmiyye*, 1968, s. 242-243).

¹⁴³ Hz. Ömer, bu mektupta Numan'a, karşısındaki ordudan korkmamasını, Allah'tan yardım dilemesini ve hükümdar Yezdgerd'e, güzel tartışabilen, görüş sahibi ve yürekli kimseler göndererek onları İslâm'a davet etmesini söylemiştir. Bunun üzerine Sa'd, aralarında Mugîre'nin de bulunduğu bir elçiler heyetini Rüstem'e göndermiştir. (Taberî, *Tarih*, III, 517; Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 358; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 464-66; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; *Eyyâmü'l-Arab*, 242-243; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, V-VI, 514-516; Köksal, *İslâm Tarihi*, IV, 252-253; *Doğuştan Günümüze*, II, 73-75).

¹⁴⁴ Mugîre b. Şu'be, Sa'd b. Ebî Vakkas'ın destek talebi üzerine Hz. Ömer'in emriyle, 400 askerle birlikte Kadisiye'ye gelmişti. (İbn Hibbân, *es-Sîre*, 466-467).

yok. Hakkınızda anlatılan bu sahte ihtişam yerine, keşke, sizin birbirinizi rab edindiğiniz gerçeğini duymuş olsaydık. Biliniz ki, hiçbir millet bu şekilde daha fazla devam edemez”.

Daha sonra komutan Rüstem konuşmaya başladı ki; kendilerini yücelten ifadelerle doldurduğu sözleri şöyle idi: “Bizler, düşmanlarımızı yenen, iktidar ve şeref sahibi insanlarız. Bu niteliklere bizden daha fazla sahip ve layık olan da yoktur. Size gelince, bizim indimizde, sizden daha basit ve küçük bir topluluk yoktur. Kıt kanaat geçinen insanlar olan sizler, dara düştükçe bize gelir; biz de size biraz hurma ya da arpa verir, geri gönderirdik. Şu an bu yaptıklarınızı da ancak ve ancak ülkenizdeki sıkıntı ve bunalmırlardan dolayı yaptığınızı biliyorum. Şimdi, askerlerime sizler için yiyecek, giyecek, para hazırlamalarını emredeceğim; siz de yine geri döneceksiniz; çünkü sizleri öldürmek istemiyorum”.

Bunun üzerine Mugîre, Allah’a hamd ettikten sonra şunları söylemiştir: “Şüphesiz, her şeyi yaratan ve rızıklandıran Allah’tır. Tüm övündüğünüz bu şeyleri size veren de Allah’tır. Bizim geçim darlığında olduğumuz da doğrudur. Allah, dünyada bizi böyle imtihan etmektedir. Dünya ise gelip geçecektir. Sizler, Allah’ın size verdiklerine karşın ne kadar şükretseniz azdır; zaten şükürsüzlüğünüz sizi bu değişme noktasına getirdi. Biz, daha önce başımıza gelen sıkıntılar döneminde kafir insanlardık; şu anda ise Allah, Rasûlünü göndermek suretiyle bize rahmet eylemiş ve bizi güçlü kılmıştır. Bundan sonra siz, ister İslâm’la şereflenir, ister cizye ödersiniz; aksi halde savaş kaçınılmaz olur” dedikten sonra şunları ilave etti: “Bizim çocuklarımız bu ülkedeki bolluk bereketi gördüler; artık bu nimetlerden uzak durmaya gerek yoktur”.

Bu sözlerin ardından Rüstem Mugîre’ye, “O halde bu uğurda öleceksiniz” dedi. Mugîre ise “Bizden öldürülenler cennete, sizden ölenler cehenneme gider; geride kalanlarımız ise yine size karşı zafer kazanır” şeklinde cevap vermişti. Aldığı cevap karşılığında öfkelenen Rüstem, “Yarın sabah hepinizi öldüreceğiz” diye yemin etmiş, Mugîre’nin oradan ayrılmasının akabinde, yanındakilere, bu insanların kararlılığından ibret almalarını ve sakınmalarını söylemişti.

Daha sonra Rüstem, Mugîre b. Şu’be’ye bir elçi gönderip, yarın, konakladıkları yerde aralarında bulunan köprüyü geçecek olursa onun gözünü çıkaracağı mesajını iletmişti. Mugîre ise, “sen beni hayırla müjdeledin, eğer bundan sonra senin gibi müşrik-

lerle savaşmayacağını bilseydim, öbür gözümün de gitmesini isterdim” cevabını göndermişti.¹⁴⁵

Neticede, Rüstem’e giden elçilerin sulh çabalarının fayda vermediği bu görüşmelerden sonra savaş kaçınılmaz olmuştu. Sayıca kendilerinden kat kat fazla bir ordu ile savaşmaya hazırlanan İslâm ordusunda, Mugîre, Huzeyfe b. Yeman, Âsım, Tuleyhâ, Kays, Gâlib, Amr b. Ma’dikerb gibi isimler vardı ki, bunlar askerleri savaşa teşvik etmekte, etkileyici hitaplarıyla onları cihada bilemekteydi.¹⁴⁶

13/635’te gerçekleşen Kadisiye savaşının ardından, İran’ın başkenti Medayin’e girerek orayı fetheden müslüman askerler, bu bölgedeki daha pekçok merkezi ele geçirmişlerdi.¹⁴⁷ Bu sırada, İran kumandanlarından Firuzan, hükümdar Yezdgerd’in desteği ile yeni bir harekete hazırlanmaktaydı. Bunu öğrenen Hz. Ömer, bu orduya karşı yapılacak olan hareketin başkumandanı olarak Numan b. Mukarrin’i atamıştı. Savaş öncesi yine elçiler sulh girişimlerinde bulunmuş; İran ordusu komutanı Bündar’ın görüşme talebi üzerine Numan b. Mukarrin, bu işlerin ustası olan Mugîre b. Şu’be’yi onlara göndermişti. Görüşmenin daha başında Bündar Mugîre’ye, “Sizlerden daha bedbaht, daha pis kimse yoktur. Sizi hemen şuracıkta öldürürdük ama bu toprakları sizin kanınızla kirletmek istemeyiz; şayet çeker giderseniz sizi affederiz” diyerek hakaretvârî konuşmuş; Mugîre ise “Evet, belki, Allah’ın rahmeti olan Hz. Peygamber gelmeden önce öyle idik ama şimdi ihya olmuş insanlarız. Artık, bedbahtlık sizin, nimet ve bereket ise bizimdir” cevabını vermişti. Böylece, bir sonuç alınamayan bu görüşmenin ardından savaş gerçeği kaçınılmaz hale gelmişti. Meydana gelen Nihavend savaşının ardından İslâm ordusu büyük bir zaferle birlikte maddî-manevî kazançlar da elde etmişti.¹⁴⁸

Nihavend’de, Numan b. Mukarrin’in sancağı altında toplanan müslümanlar arasında, Mugîre b. Şu’be, Abdullah b. Ömer, Cerîr b. Abdullah el-Becelî gibi yetenekli ve

¹⁴⁵ Taberî, *Tarih*, III, 517-518; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 464-466. Bu diyalog daha özet haliyle başka kaynaklarda da yer almaktadır: Dineverî, *Ahbâru’t-Tivâl*, 114-115; Belâzurî, *Fütûhu’l-Büldân*, 358; Ya’kûbî, *Tarih*, I, 144; İbn Hibbân, *es-Sîre*, 467-468; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453; *Eyyâmü’l-Arab*, 256-259; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, V-VI, 514-515; Hasan, H. İ., *İslâm Tarihi*, I, 283.

¹⁴⁶ Dineverî, *Ahbâru’t-Tivâl*, 114-115; Ya’kûbî, *Tarih*, II, 114; Taberî, *Tarih*, III, 533; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 468; *Eyyâmü’l-Arab*, 264-265; Algül, *İslâm Tarihi*, II, 276.

¹⁴⁷ Algül, *İslâm Tarihi*, II, 281-285.

¹⁴⁸ Taberî, *Tarih*, IV, 118; Mes’ûdî, *Murûcu’z-Zeheb*, II, 331-332; *Eyyâmü’l-Arab*, 264-265; Köksal, *İslâm Tarihi*, IV, 301-302; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, 201-202.

tecrübeli isimler de vardı.¹⁴⁹ Bu savaş için Medine’den gelen Mugîre, ordunun sol cenahını komuta etmişti.¹⁵⁰

Başkomutan Numan b. Mukarrin, bu büyük savaşta kendisine bir şey olması halinde, yerine geçecek olan isimleri zikretmiş, “Eğer şehid olursam, yerime Huzeyfe b. Yeman, sonra Cerîr b. Abdillâh, sonra Kays b. Meksûh, sonra Mugîre b. Şu`be komutan olsun” şeklinde vasiyette bulunmuştu.¹⁵¹ Savaşın ilerleyen zamanlarında, Numan b. Mukarrin ölünce Mugîre, komutan namzedi arkadaşlarına, “Müslümanların morali bozulmasın, üzerlerine bir korku ve ümitsizlik çökmesin diye Allah’ın, hakkınızda ve düşman hakkında vereceği hüküm gelip çatana dek Numan’ın ölüm haberini gizli tutunuz” diyerek yol göstermiş; onun bu önerisi de uygun görülmüştü.¹⁵²

Bu savaş esnasında ordunun yerleşmesi ve hareketi için, aralarında Huzeyfe b. Yeman, Ukbe b. Âmir, Mugîre b. Şu`be, Eş`as b. Kays, Cerîr b. Abdillâh gibi pek çok isimle birlikte Kufe’nin ileri gelenleri Numan’ın karargâhını kurmuşlardı. Irak’ta bunlar gibi iyi çadır kurup yerleştiren kimseler az bulunurdu.¹⁵³

Nihavend’in ardından İslâm fütûhâtına hız verilmiş, Hemedan, Mahan ve İsfahan gibi merkezlerin de aralarında bulunduğu birçok fetih gerçekleştirilmiştir. İsfahan’ın fethinden evvel komutan Numan, bu şehrin başında bulunan Zü’l-Hicâbeyn adlı hükümdara Mugîre’yi elçi olarak göndermiş; ancak müsbet bir netice alınamadığından aralarında çatışma vuku bulmuş, şehir bu şekilde ele geçirilmiştir.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Taberî, *Tarih*, IV, 115; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 12; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, III-IV, 578; Algül, *İslâm Tarihi*, II, 290.

¹⁵⁰ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Belâzurî, *Fütûhu’l-Büldân*, 428; Ya’kûbî, *Tarih*, II, 146; Taberî, *Tarih*, IV, 98.

¹⁵¹ Taberî, *Tarih*, IV, 119. Taberî’nin bu rivayetinde, Numan’ın ilk üç ismi saydıktan sonra, Mugîre’nin, “Beni anmadı” diyerek içerlendiği, bunun akabinde Numan’ın onun da ismini verdiği belirtilir. Söz konusu rivayet, Dineverî, Belâzurî ve Mes`ûdî’nin eserlerinde, “Ben ölürsem yerime, Huzeyfe b. Yeman, sonra Cerîr b. Abdillâh, sonra Mugîre b. Şu`be, sonra Eş`as b. Kays emir olsun” (*Ahbâru’t-Tivâl*, 128; *Fütûhu’l-Büldân*, 425; *Mürûcu’z-Zehab*, II, 332) şeklinde geçerken; İbn Hibbân’da, Hz. Ömer’in ordunun başkumandanı olarak Numan b. Mukarrin’i işaret ettikten sonra, ona bir şey olması halinde yerine Huzeyfe b. Yemân, Abdillâh b. Kays, Cerîr b. Abdillâh, Mugîre b. Şu`be, Eş`as b. Kays gibi isimlerin geçmesini emrettiği mektup zikredilmiştir. (*es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 485-486). İbnü’l-Esîr’de ise, Numan’ın yedi isim zikrettiği ve bunlardan sonuncusunun Mugîre b. Şu`be olduğu (*el-Kâmil*, III, 12) belirtilmektedir.

¹⁵² İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 12-13.

¹⁵³ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 10.

¹⁵⁴ Belâzurî, *Fütûhu’l-Büldân*, 426; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 19; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453.

b) Basra ve Kûfe Valiliklerine Getirilişi

Mugîre b. Şu'be, Hz. Ömer döneminde sadece fetihlerde yer almamış, bu hizmetlerinin yanı sıra idarî alanda da vazifeler üstlenmiştir. O, halife tarafından önce Basra sonra da Kûfe valiliğine atanmıştır.

1) Basra Valiliği Dönemi

Hz. Ömer döneminin önemli fatihlerinden Utbe b. Âmir, Basra valiliği esnasında¹⁵⁵ Irak bölgesinde başarılı fetih hareketlerinde bulunmuştur. Bu zaferlerin ardından Hz. Ömer'den izin alarak Medine'ye gelmiş, yerine Mugîre b. Şu'be'yi vekil bırakmıştı.¹⁵⁶ Basra'da geçici vazife üstlenen Mugîre, bu esnada Meysan'ı fethetmiş ve Hz.Ömer'e bu zaferi müjdeleyen bir mektup yazmıştı.¹⁵⁷

Utbe, Medine'ye giderken, sefere göndermiş olduğu Mücâşi b. Mesud'un kendisinin yerine vali olacağını, dolayısıyla o, seferden dönene kadar Mugîre'nin vekil olduğu fikrindeydi. O, Hz. Ömer'in yanına vardığında bu fikrini ona açıklamış; Hz. Ömer ise ona "sen göçebe birini mi şehirlinin başına amir yapacaksın?" diyerek bu görüşü reddetmiş ve konuşmanın sonunda Utbe'ye, Mugîre'nin bu iş için uygun olduğu düşüncesini beyan etmişti.¹⁵⁸ Daha sonra Utbe, Medine'den dönüş yolunda vefat edince Hz. Ömer onun yerine Mugîre'yi vali tayin etmişti.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Hz. Ömer şehrin fethinin ardından buraya vali yaptığı Utbe'yi, şehrin imarı ile mükellef kılmıştı. (Taberî, *Tarih*, III, 583).

¹⁵⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 7; Dineverî, *Ahbâru't-Tivâl*, 113; Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 358; Ya'kûbî, *Tarih*, II, 146; Taberî, *Tarih*, III, 596; İbn Hibbân, *es-Sîre*, 472; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 489; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 27. Taberî'de geçen rivayette, Utbe'nin hac için halife Ömer'den izin alarak yerine Ebu Sebure'yi vekil bıraktığı, hac dönüşünde vefat edince de Hz. Ömer'in Mugîre b. Şu'be'yi bir yıl kadar Basra'ya vali tayin ettiği belirtilmektedir. Yine aynı eserde şu ifadeler geçmektedir: Mugîre'den sonra Basra büyük bir şehir oldu; dört bir taraftan oranın bolluk ve bereketini, âbâdânlığını duyanlar gelip bu şehre yerleşti. (Taberî, *Tarih*, III, 583, 599).

¹⁵⁷ Taberî, *Tarih*, III, 596.

¹⁵⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 489; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, III-IV, 554; *Doğuştan Günümüze*, II, 83.

¹⁵⁹ Taberî, *Tarih*, IV, 50; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 489; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, III-IV, 555. Mugîre'nin Basra valiliğine gelişi benzer bir şekilde Ya'kûbî'de, Mugîre'nin Meysan'ı fethettikten sonra bu zaferi Hz. Ömer'e bildirdiği, Hz. Ömer'in de onu, Utbe Medine'den dönene dek vali vekili yaptığı, Utbe'nin ölümü üzerine ise vali atadığı ifadeleri ile rivayet edilmektedir. (Ya'kûbî, *Tarih*, II, 146). Taberî'nin eserinde, Hz. Ömer'in Utbe'den sonra, ilk önce Ebu Sebure adında bir zatı atadığı, daha sonra onu azledip Mugîre'yi Basra valisi yaptığı belirtilmektedir. (Taberî, *Tarih*, IV, 50). Bu hususta zikredilen bazı ifadelerde ise Basra valiliğine Utbe'den sonra Ebu Musa el-Eş'arî'nin tayin edildiği (İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 489), onun ardından da Mugîre b. Şu'be'nin getirildiği belirtilmiştir ki bu sırada Mugîre b. Şu'be, Utbe'nin Medine'den dönüşü sırasında vefat etmesi üzerine Hz. Ömer tarafından namaz kıldırarak görevlendirilmişti. (İbn Hibbân, *es-Sîre*, 476).

Basra valisi iken Divan teşkilatını kurarak bir ilke imza atan Mugîre b. Şu'be¹⁶⁰, yine bu dönemde -ispat edilemeyen- bir zina ithamından sonra görevinden azledilmiştir. 16/637 yılda vuku bulan bu olayda, Ebu Bekre, Nâfi b. Kelede, Ziyad b. Ebih ve Şibl b. Mabed el-Becelî adlı şahıslar, Mugîre'yi zina yaptığı iddiasıyla Hz. Ömer'e şikâyet etmişlerdi.¹⁶¹ Şöyle ki, Ebu Bekre'nin evi Mugîre'ninkiyle karşılıklı idi. Bir gün onun, evde bir kadınla karı-koca gibi yakınlaştığını görmüş, bu durumu arkadaşlarına da göstererek şahit olmalarını istemişti. Arkadaşları ona bu kadının kim olduğunu sorunca, onlara “Ümmü Cemil b. el-Efkam'dır”¹⁶² cevabını vermişti. Bu olaydan sonra, Mugîre b. Şu'be, namaz kıldırmak üzere dışarı çıktığında Ebî Bekre ona engel olmuş; daha sonra bir girişimde daha bulunarak gördüklerini Hz. Ömer'e iletmisti.¹⁶³ Hz. Ömer ise, Ebu Musa'yı Basra'ya göndererek Mugîre'yi ve şahitleri kendisine yollamasını istemiştir. Hz. Ömer ona, gitmeden evvel, “seni şeytanın kol gezdiği bir beldeye gönderiyorum” şeklinde uyarıda bulunmayı da ihmal etmemiştir.¹⁶⁴

Hz. Ömer'in huzurunda gerçekleşen mahkemede Mugîre, hakkındaki iddialara karşı, kendi hanımından başkası ile birlikte olmadığını söylemiştir. Üstelik bir rivayette belirtildiğine göre, onun hanımı Ümmü Cemil'e çok benzemektedir.¹⁶⁵ Ziyad b. Ebih dışındaki tüm şahitlerin açık ve kesin ifadeler verdiği bu görüşme sonunda iddia ispatlanamayınca, Hz. Ömer Ziyad dışındaki müddeîlere had uygulamıştır.¹⁶⁶

Bu görüşmeden sonra Hz. Ömer, Mugîre b. Şu'be'yi görevinden azletmiştir.

İki¹⁶⁷ ya da üç yıl kadar süren¹⁶⁸ Basra valiliği boyunca, Ebî Bekre ve arkadaşlarının ortaya attığı zina iddiası dışında, kimse Mugîre ile bir problem yaşamamış; onun

¹⁶⁰ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VIII, 129.

¹⁶¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 540-541; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 27-28; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 146; *Doğuştan Günümüze*, II, 180. Mugîre, namaz kıldırmak için dışarı çıktığında Ebî Bekre ile karşılaşmış, Ebu Bekre ona nereye gittiğini sorunca, sevdiklerini görmek istediğini belirtmiştir. Bunun üzerine Ebî Bekre Mugîre'ye “Emir ziyaret etmez, edilir; o gitmez, gidilir” diyerek, bir nevi bu husustaki şüphesini dile getirmiştir. (Belâzurî, *Ensâb*, I, 490/X, 4473).

¹⁶² Bu kadın, Ümmü Cemil b. Mihcen Efkam b. Şa'îsetü'l-Hilâlîyye'dir ve Âmir b. Sa'sa'aoğullarına mensuptur. Kocasını da Sakîf'ten Haccac b. Atik idi. (Ya'kûbi, *Tarih*, II, 146; Belâzurî, *Ensâb*, I, 490/XIII, 5721). İbnü'l-Esîr'de geçen bir rivayete göre, bu kadın Mugîre ve diğer bazı komutanların yanına gider gelirdi. Onun zamanında diğer bazı kadınlar da böyle davranırdı. (*el-Kâmil*, III, 540).

¹⁶³ Belâzurî, *Ensâb*, I, 490-493; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 27-28.

¹⁶⁴ Belâzurî, *Ensâb*, X, 4471-4472.

¹⁶⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 541.

¹⁶⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 540-541; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 27-28; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 146.

¹⁶⁷ Taberî, *Tarih*, III, 597.

¹⁶⁸ Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 27.

yönetimi sürecinde bir karışıklık vuku bulmamıştır.¹⁶⁹ Mugîre, devlet yönetiminde önemli icraatlarda bulunmuştur ki, bunlardan belki de en önemlisi, daha önce belirtildiği üzere, Divan teşkilatını kurmasıdır. O, idaresi altında bulunan bölgelerde devletin gelir-giderlerini gösteren bir defter tanzim etmiş, böylece bütün hesaplar kaydedilmiştir.¹⁷⁰

Yüklendiği görevi hakkıyla yapmaya gayret eden ve iyi bir gözlemci olan Mugîre, Sevad bölgesi valisi iken, Hz. Ömer'e bir mektup yazarak, bölgede, buğday ve arpaya nisbetle değeri daha yüksek mahsullerin olduğunu haber vererek bu konuda bazı vergi değişikliklerinin yapılabileceğini haber vermiş; bunun üzerine, buğday ve arpanın yanında diğer bazı ürünlerden de harac alınması cihetine gidilmiştir. Böylece, Irak bölgesinde harac miktarları, toprak çeşidi, ürünün cinsi gibi unsurlara göre farklılık arz etmiştir.¹⁷¹

2) Kûfe Valiliği Dönemi

Zina ithamıyla görevden azledilmesinin ardından, idarî hayatı bir müddet sekteye uğrayan Mugîre b. Şu'be¹⁷², bir süre sonra yine Hz. Ömer tarafından Kûfe valiliğine getirilmiştir.¹⁷³

21/642 senesinde Hz. Ömer'in Kûfe'ye vali tayin ettiği Ammar b. Yâsir, Kûfe halkı zamanla kendisinden şikâyetçi olmaya başlayınca, Hz. Ömer'den, kendisini vazifeden azletmesini istemişti. Bu durum üzerine Hz. Ömer, Cübeyr b. Mut'im'i Kûfe'ye atamaya karar vermiş, Cübeyr'e bu fikrinden bahsetmiş ve ondan bir süre için bu durumun gizli kalmasını istemişti. Cübeyr ile yaptığı bu görüşmeden sonra, Hz. Ömer'in Kûfe valiliği için onu düşündüğüne dair şüphelenen Mugîre, bu şüphesinden emin olmak için kendi eşini Cübeyr'in eşine göndererek, belli etmeden, durumun gerçekliği hakkında bilgi edinmesini istemiş, nihayetinde de yanılmadığını anlamıştı. Bu konu hakkında emin olduktan sonra Mugîre Hz. Ömer'e gitmiş, “Yeni tayinin mübarek olsun” diyerek durumdan haberdar olduğunu ima etmişti. Bunun üzerine Hz. Ömer

¹⁶⁹ Taberî, *Tarih*, III, 597.

¹⁷⁰ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452.

¹⁷¹ *Doğuştan Günümüze*, II, 130.

¹⁷² Lammens, H. L., “*Mugîre b. Şu'be*”, İA, VIII, 451.

¹⁷³ Belâzurî, *Ensâb*, I, 168/XIII, 5718; *Fütûhu'l-Büldân*, 358; Taberî, *Tarih*, IV, 144; İbn Hibbân, *es-Sîre*, 492; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1446; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 20; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 28; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, III-IV, 579; Lammens, H. L., “*Mugîre b. Şu'be*”, İA, VIII, 451.

Cübeyr hakkındaki fikrini değiştirmiş; onun yerine Mugîre'yi Kûfe valisi yapmaya karar vermişti.¹⁷⁴

Başka bir rivayette, Kûfe halkının, vali Ammar hakkındaki şikâyetlerinin artması üzerine Hz. Ömer'in Mugîre'yi yanına çağırarak bu görevi ona vermeyi düşündüğünü belirttiğine dair bilgiler vardır. Hz. Ömer bu kararını Mugîre'ye iletirken ona, (geçmişteki zina davasına atıf yaparak) bir zamanlar suçlandığı şeye tekrar dönmeyeceğine dair kendisinden söz aldıktan sonra onu vali yapmıştı.¹⁷⁵

Bazı rivayetlere göre ise, Hz. Ömer Ammar'ı Kûfe valiliğinden azledince yerine önce Ebu Mûsa el-Eş'arî'yi getirmişti. Şöyle ki, Kûfeliler, Ammar'ı, içinde bulunduğu durumu iyi değerlendiremediği, hırslı olduğu, siyasetten anlamadığı gibi sözlerle Hz. Ömer'e şikâyet etmiş ve onun, yönetim işinde ehil olmadığı gerekçesiyle azledilmesini istemişlerdi. Bu şikâyetlerden sonra Hz. Ömer, Ammar'ı, onu istemeyen bu şehir halkının idaresinden uzaklaştırmıştı. Daha sonra Kûfelilere, kimi kendilerine yönetici olarak istediklerini sormuş; onlardan "Ebu Mûsa" cevabını alınca da, Ebu Mûsa'yı Kûfe valisi olarak atamıştı. Bir süre sonra Kûfe halkı çeşitli sebeplerle Ebu Mûsa'dan da şikâyetçi olmaya başlamıştı.¹⁷⁶

Bir gün, Hz. Ömer'in mescitte bulunduğu sırada, Mugîre Hz. Ömer'in yanına gelmiş ve aralarında, Kûfe halkının bu memnuniyetsizliği hususunda bir konuşma başlamıştı. Hz. Ömer "Kûfe halkı ne istiyor? Ne onlar emirlerini beğeniyorlar, ne de emirleri onları... Oraya, zayıf bir müslüman mı yoksa güçlü bir müslüman mı göndermek daha uygundur?" diyerek mescittekilerle istişarede bulunmuştu. Bu soru üzerine Mugîre, "müttakî kişinin müslümanlığı kendinedir, fakat zayıflığı ve getireceği idare yükü senin sırtınadır. Lakin, güçlü bir kişinin müslümanlığı kendisinin, güçlü yönetimi ise tüm müslümanların malıdır" şeklinde görüş beyan etmişti. Bu manidar cevap üzerine Hz. Ömer, Mugîre'yi Kûfe'ye vali tayin ettiğini söylemiş ve ona "iyiler seni aldatmasın, kötüler seni korkutmasın" diye önemli bir nasihatta bulunmuştu."¹⁷⁷

¹⁷⁴ Taberî, *Tarih*, IV, 144; İbn Hibbân, *es-Sîre*, 492; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 20.

¹⁷⁵ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 393.

¹⁷⁶ Taberî, *Tarih*, IV, 144; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 31-32.

¹⁷⁷ Taberî, *Tarih*, IV, 144; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 32. Belâzurî ise eserinde, Hz. Ömer'in "Bu Kûfe halkının hali nedir? Oraya zayıf birini göndersem, eziyorlar; güçlü birini göndersem, hemen şikâyet ediyorlar. Kûfe hususunda bana kim yardımcı olur?" deyince Mugîre, "Ben" cevabını vermiştir. Onun bu kararlı cevabı üzerine Hz. Ömer "Oraya seni tayin ettim ey kör adam; kendisinden uzaklaştırıldığın şeye geri dön" demiştir. (*Ensâb*, XIII, 5719).

Mugîre'nin vali oluşunun ardından Hz. Ömer, onun yaptıklarını kontrol etmesi için Sa'd b. Ebî Vakkas'ı Kûfe'ye göndermek istemişti; ancak o sırada saldırıya uğrayan Ömer, bu görevin yerine getirilmesini vasiyetinde belirtmişti.¹⁷⁸

Mugîre b. Şu'be, Kûfe valiliği döneminde de önemli faaliyetlere imza atmıştı. O, idareciliği esnasında Azerbaycan'ı fethetmiş¹⁷⁹ ve bölge ahalisini haraca bağlamıştı.¹⁸⁰

Kûfe'nin şehirleşmesi ve imareti adına, kendisinden evvel inşa edilen Kûfe mescidini (avlu ve dâru'l-imâretini) genişletmişti. Mugîre'nin ardından Kûfe valiliğine getirilecek olan Ziyad b. Ebîh ise mescidi daha da sağlamlaştırarak bazı değişiklikler yapmıştı.¹⁸¹

Mugîre b. Şu'be, Hz. Ömer'e "emîru'l-mü'minîn" hitabıyla selam veren ilk kimsedir.¹⁸² Ancak ne yazık ki, Hz. Ömer'in öldürülmesi, onun Feyruz adlı kölesinin eliyle olmuştur.¹⁸³

Feyruz, Nihavend savaşı sonrası esir alınan kimselerden idi.¹⁸⁴ Hz. Ömer, evvela onun Medine'ye gelmesine izin vermemiş ise de, Mugîre'nin, bu hristiyan kölenin haddad, nakkaş ve neccar olup müslümanlara çok faydası olabileceğini ifade etmesi

¹⁷⁸ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 546; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 32.

¹⁷⁹ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 456; Ya'kûbî, *Tarih*, II, 156; İbn Hibbân, *es-Sîre*, 492; Devadarî, Ebu Bekr, *Kenzü'd-Dürrer ve Câmiu'l-Gurer*, I-IX, (thk. Gunhild Graf – Erika Glassen), Beyrut, 1994, III, 235; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 28; Hasan, H. İ., *İslâm Tarihi*, I, 286.

¹⁸⁰ İbn Hibbân, *es-Sîre*, 492; Hasan, H. İ., *İslâm Tarihi*, I, 286.

¹⁸¹ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 389. Yine bu kaynakta denildiğine göre, halk mescitte namaz kılarırken secdeden kalktıklarında ellerindeki kumu silmek için ellerini çırpıyorlardı; Ziyad da bu durumun dini bir ritüel olarak algılanması endişesi ile mescide çakıl getirtirmiş ve zemin tamamen yenilenmiştir.

¹⁸² Belâzurî, *Ensâb*, I, 528; Ya'kûbî, *Tarih*, II, 150; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, III, 372; Devadarî, *Kenzü'd-Dürrer*, III, 175; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 28; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453; Cevad Ali, *el-Mufassal*, VIII, 130. Rivayet olduğuna göre, 18/639 senesinde Hz. Ömer'e "Emîru'l-Mü'minîn" denmeye başlanmıştır. Daha önce ona "halife-i halife-i Rasûlillah" şeklinde hitab edilmekte idi. (Ya'kûbî, *Tarih*, II, 150). İbn Haldun'un *Mukaddimesi*'nde konuyla ilgili olarak şunlar zikredilmektedir: Hz. Ömer'e bu hitabla seslenen ilk kimse hakkında farklı rivayetler vardır. Buna göre, Amr b. el-Âs, Mugîre b. Şu'be, Abdullah b. Cahş gibi isimler anıldığı gibi, halifeye bir zafer haberi getiren bir postacıdan da bahsedilmektedir. Malum hitapla ilk kez karşılaşan halkın çok beğendiği ve diğer halifelere de miras kalan bu ifade, zaman içinde, başkaları tarafından kullanılmayan, halifeye mahsus bir hitap olmayı sürdürdü. (*Mukaddime*, I, 609-610).

¹⁸³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 341-348; Ya'kûbî, *Tarih*, II, 159; Taberî, *Tarih*, IV, 190-191; İbn Hibbân, *es-Sîre*, 495; İbn Abdirabbih, *İkd*, IV, 272; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 49; Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, 147; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, III-IV, 579; Hasan, H. İ., *İslâm Tarihi*, I, 322; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, 206; Köksal, *İslâm Tarihi*, IV, 319; Lammens, H. L., "Mugîre b. Şu'be", İA, VIII, 451; *Doğuştan Günümüze*, II, 188. Kaynaklarda zikredildiği üzere Ebu Lü'lü lakaplı Feyruz, Hz. Ömer'i, zehirli bir hançerle, camide namaz kıldığı sırada öldürmüştür.

¹⁸⁴ Taberî, *Tarih*, IV, 136; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 49; Devadarî, *Kenzü'd-Dürrer*, III, 241.

üzerine, onun şehre girmesine müsaade etmişti.¹⁸⁵ Feyruz, Mugîre'ye ayda 100 dirhem kadar vergi ödemekle mükellefi, fakat bundan rahatsızlık duymaktaydı. Bir gün, bu şikâyetini bildirmek üzere Hz. Ömer'in yanına gelerek ona durumu anlatmış, Hz. Ömer ise, bunca maharetine karşın ödediği verginin çok olmadığını söylemişti. Hz. Ömer'den, istediği sözleri duyamayan Feyruz, daha sonra Hz. Ömer'i öldürmüştü.¹⁸⁶ Bu olay, 23/643 yılının sonlarında, Hz. Ömer'in hilafetinin 10. Senesinde vuku bulmuştur.¹⁸⁷

3- Hz. Osman Dönemi

Hz. Ömer, vefatından evvel, kendisinin yerine geçecek olan halifeyi belirlemeleri için bir şura heyeti oluşturarak, bu önemli vazifeyi bir an önce yerine getirmelerini vasiyet etmişti.¹⁸⁸ Böylece, tek bir ismi halife namzedi olarak belirtmek istemeyen Hz. Ömer, Allah Rasûlü'nün ve ilk halifenin kendilerinden hoşnut kaldığı 6 kişiyi görevlendirip, aralarından birini halife seçmelerini vasiyet etmişti.¹⁸⁹

Hz. Ömer, bu iş için Aşere-i Mübeşşere (hayatta iken cennetle müjdelenen on kişi)den¹⁹⁰ bir grubu vazifelendirip, seçimin bir an evvel sıhhatle sonuçlanması için gerekli teklifleri sunmuş, bu şahıslara da bazı tavsiyelerde bulunmuş ve bazı vasiyetlerini de tamamladıktan sonra 23/644 yılında vefat etmiştir.¹⁹¹

¹⁸⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 49; Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, 146.

¹⁸⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 341-348; Ya'kûbî, *Tarih*, II, 159; Taberî, *Tarih*, IV, 190-192; İbn Hibbân, *es-Sîre*, 495; İbn Abdirabbih, *İkd*, IV, 272-273; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 49; Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, 146-147; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, V-VI, 600; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, 206.

¹⁸⁷ Ya'kûbî, *Tarih*, II, 159; Taberî, *Tarih*, III, 13. Hasan, H. İ. *İslâm Tarihi* eserinde, Hz. Ömer'in öldürülüşü ile ilgili şu yorumu yapmaktadır: "Onun, İranlı bir gayr-i müslim köle tarafından öldürülmesi, o sırada İranlıların saltanatının yıkılışı ve Arap hakimiyetine boyun eğmesi sebebiyle, müslüman Araplara ne derece kin ve düşmanlık beslemekte olduklarının açık bir göstergesidir". (*İslâm Tarihi*, I, 322).

¹⁸⁸ Taberî, *Tarih*, IV, 191-192; İbn Hibbân, *es-Sîre*, 499-500; İbn Abdirabbih, *İkd*, IV, 273; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 50-51; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, V-VI, 601-604; Hasan, H. İ., *İslâm Tarihi*, I, 325. Malum kaynaklara göre, bu şura heyeti, Hz. Ali, Hz. Osman, Sa'd b. Ebî Vakkas, Abdurrahman b. Avf, Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvam'dan oluşan 6 kişilik bir heyetti; hatta Hz. Ömer'in oğlu Abdullah b. Ömer'in de dışarıdan gözlemci sıfatıyla bu vazifeye müdahil oluşu ile bu sayının 7 olduğu da söylenmektedir.

¹⁸⁹ Algül, *İslâm Tarihi*, II, 340. Hitti, eserinde bu konudan bahsederken, seçilen isimleri belirttikten sonra şu yorumu yapar: "Hayatta kalan sahabenin en yaşlı ve en ileri gelen kimselerinden müteşekkil ve "şura" denen bu heyetin ana hukukî yapısı, eski Arabistan'da yer alan ve seçim esasına dayalı kabilevi şef mefhumunun, verâsete dayanan hükümdarlık tatbikatına üstün geldiğini göstermektedir". (Hitti, *Siyasal ve Kültürel İslâm Tarihi*, I, 274).

¹⁹⁰ Bu kimseler şunlardır: Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Abdurrahman b. Avf, Zübeyr b. Avvam, Sa'd b. Ebî Vakkas, Talha b. Ubeydullah, Said b. Zeyd, Ebu Ubeyde b. Cerrah.

¹⁹¹ Taberî, *Tarih*, IV, 192-193; İbn Abdirabbih, *İkd*, IV, 272-273; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 71-72.

Hz. Ömer, Hz. Aişe'nin hücrelerinde, Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir'in yanına defnedildikten sonra, şura heyeti, hilafet işini, müslümanların selâmeti için bir an önce halletmek üzere bir araya gelmişti.¹⁹² Bu arada, heyetin bir üyesi olan Talha b. Ubeydullah henüz Medine'ye gelmemişti. Bu şartlar altında, heyet toplandığında, Hz. Ömer'in, ölmeden önce Ebu Talha el-Ensari'yi, onları koruması, toplantının güvenliği için etrafı gözetlemesi ve yanlarına kimseyi sokmaması ile görevlendirmesi hasebiyle Ebu Talha, bir grup yardımcıyla beraber, bu toplantının sağlıklı bir şekilde icra edilmesini sağlamaktaydı.¹⁹³

Bu esnada Mugîre b. Şu'be ve Amr b. el-Âs oraya gelerek toplantı yerinin kapısında oturmuşlardı. Bunu fark eden Sa'd b. Ebî Vakkas, yanlarına gelerek "biz de şura ehlinde idik demek için mi geldiniz?" diyerek onları bu mekandan uzaklaştırmak istemişti.¹⁹⁴ Sa'd, şûrâyâ dahil olmadıklarını onlara hatırlatarak oradan ayrılmalarını istemekteydi, çünkü eğer orada kalırlarsa insanların zihinleri karışabilir, zaten hassas olan ortam daha da güçleşebilirdi.¹⁹⁵ Böylece, aralarında bazı konuşma ve tartışmalar olurken, Ebu Talha onlara "burada zaman kaybetmek yerine bir an evvel işi bir karara bağlasanız daha iyi olacak" diyerek durumun önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Bu önemiyet doğrultusunda, heyetin, işi hızlandırmak için kendi aralarında başkan seçtiği Abdurrahman b. Avf, halife adayı konumundan vazgeçtiğini açıklamış, diğer bazı adayların da bunu yapmaları sonucunda, geriye sadece Hz. Osman ve Hz. Ali halife namzedi olarak kalmıştı. Abdurrahman b. Avf, halkla da bazı istişarelerde bulunduktan sonra Hz. Osman ve Hz. Ali ile görüşmüş, onlara bir takım sorular sormuş, sonuçta da Hz. Osman'ı "halife" seçtiğini ilan etmişti.¹⁹⁶ Bu kararın ardından Hz. Osman'a toplu

¹⁹² Taberî, *Tarih*, IV, 228; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 68. Heyetin toplandığı yer hususunda farklı rivayetler beyan edilmiştir. Bunlardan bazıları, şura heyetinin, Hz. Aişe'nin izniyle onun hücrelerinde toplandığını kaydederken, bazıları, Misver b. Mahreme'nin evinde, bazıları da Beytü'l-mâl'de bir araya geldiğini ifade etmektedir. (İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 68).

¹⁹³ Taberî, *Tarih*, IV, 228-229; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 68-70.

¹⁹⁴ Taberî, *Tarih*, IV, 230-231; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 68-70; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, V-VI, 604.

¹⁹⁵ Algül, *İslâm Tarihi*, II, 362.

¹⁹⁶ Taberî, *Tarih*, IV, 231-234; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 68-70; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, V-VI, 604. Abdurrahman b. Avf, etrafı düşünüp gerekli istişareleri de yaptıktan sonra, yanına önce Hz. Ali'yi çağırarak, ona, Allah'ın kitabı, Rasûlü'nün sünneti ve önceki iki halifenin yolu üzere amel edeceğine söz verip veremeyeceğini sormuş ve ondan, "ilmim ve amelim yettiğince" cevabını almıştı. Daha sonra aynı soruyu Hz. Osman'a sorunca, cevap doğrudan "evet" olmuştu. (İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 71).

beyat gerçekleştikten sonra Mugîre b. Şu`be, Abdurrahman b. Avf'a gelerek "Ey Ebâ Muhammed! Sen, Osman'a beyat etmekle gerçekten isabet ettin!" demiş, daha sonra da Hz. Osman'a giderek "Eğer Abdurrahman senden başkasına beyat etseydi bunu asla kabul etmezdik" şeklinde sözler söylemişti. Abdurrahman b. Avf, bu sözleri hakkında Mugîre'ye "yalan söyleme; eğer ben başkasına beyat etseydim, sen de o kişiye beyat ederdin ve aynı sözleri gidip ona da söylerdin!" diye karşılık vermişti.¹⁹⁷

a) Valilikten Azli

Hz. Osman, 24/644 senesinde halife seçildiğinde, Hz. Ömer'in vasiyeti üzerine Mugîre b. Şu`be'yi Kûfe valiliğinden azledip yerine Sa`d b. Ebî Vakkas'ı tayin etmiş¹⁹⁸ ve "ben, Mugîre'yi herhangi bir kötülük veya hıyanetinden dolayı değil, benden önceki halifenin vasiyeti üzerine azlediyorum" demişti. Bu hususta, yine Hz. Ömer'in vasiyeti ile, onun bütün valilerini bir yıl müddetle yerinde bıraktığına dair bir rivayet daha vardır. Buna göre, Mugîre'nin görevden alınıp yerine Sa`d'ın getirilişi 25/645 senesine rastlamaktadır.¹⁹⁹

Hz. Osman'ın hilafeti döneminde, Mugîre b. Şu`be'nin Azerbaycan ve Ermeniye valiliği yaptığı da gelen rivayetler arasındadır.²⁰⁰

Bundan sonra, idarecilikten uzak, sivil bir hayat idame ettiren Mugîre, Hz. Osman'ın evinin isyancılar tarafından kuşatılması sürecinde ise sessizliğini bozmuştur.

b) Hz. Osman'ın Katli Sürecindeki Tutumu

Hz. Osman, gerek kendi soyu Ümeyyeoğulları'nı devletin önemli mevkilerine getirmek, devlet imkânlarını onlara tahsis etmek, muhaliflerin şehir dışına çıkarılması gibi bazı şahsî uygulamaları ve gerekse onun bu uygulamaları sonucunda idarî makam-

¹⁹⁷ Taberî, *Tarih*, IV, 234; İbn Abdirabbih, *İkd*, IV, 280; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 72. Aynı eserde zikredildiğine göre, Misver b. Mahreme şöyle der: "Ben, bir işe müdahale ettikleri için, Abdurrahman kadar, insanlara ağır sözler söyleyen bir kimse görmüş değilim". (*el-Kâmil*, III, 68).

¹⁹⁸ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 456; Taberî, *Tarih*, IV, 244, 251; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 79; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, II, 315; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 149; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, III-IV, 613; Köksal, *İslâm Tarihi*, V, 12.

¹⁹⁹ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 456; Taberî, *Tarih*, IV, 251, İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 79; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, II, 315; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 149.

²⁰⁰ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 288.

lara getirdiği valilerin birtakım keyfi icraatları gibi idarecilerden kaynaklanan sorunlar halkı büyük ölçüde rahatsız etmişti. Bu rahatsızlıktan kaynaklanan eleştiriler, giderek çoğalmış ve zamanla isyan boyutu kazanmıştı. Hz. Osman'ı halifelikten uzaklaştırmak niyeti ile önce Mısırlılar sonra da Kûfe ve Basralılar Medine'ye gelmiş ve bu hareket, Hz. Osman'ın evinin muhasara altına alınması, fiziksel ve ruhsal baskı altında bırakılması, nihayetinde de katledilmesi gibi son derece üzüntü verici bir olay ile sonuçlanmıştı.²⁰¹

Mugîre b. Şu'be, Hz. Osman'ın evinin muhasara edildiği sırada bir yandan Hz. Osman'a, "şakîlere karşı savaşmasını yahut gizlice şehri terk ederek Mekke ya da Şam'a gitmesini" önerirken²⁰², diğer yandan Hz. Ali'ye "Sen Medine'de iken Osman'a bir şey olursa, millet seni kınar, bu işin hesabı senden sorulur; bu yüzden şehirden uzaklaşmak senin için en uygunu olur" şeklinde tavsiyelerde bulunmaktaydı.²⁰³ Fakat onun bu tavsiyeleri, her iki isim tarafından da kabul görmemişti.

Bu gelişmeler süresince, Hz. Ali, durumun kötüye gittiğine dair halifeyi çeşitli zamanlarda uyarılmış, ancak bu uyarı ve tavsiyelerinin dikkate alınmadığını görünce de, hadiselerden uzak durmayı tercih etmişti. Buna rağmen, isyan hareketinin içinden çıkılmaz bir hal alacağı endişesiyle isyancılarla konuşmuş ve onları şehirlere geri dönmeye ikna etmişti.²⁰⁴ Dönüş yolunda kendilerinin kandırıldığı ve hareketin liderlerinden olan Muhammed b. Ebî Bekr'in katledileceği zannıyla geri dönen isyancılar, halifenin evini abluka altına almışlardı.²⁰⁵

İş bu noktaya gelmeden önce, aralarında Hz. Ali'nin de bulunduğu bazı sahabiler, halifeyi, bazı uygulamalarının hatalı olduğu hususunda uyarılmışlardı.²⁰⁶ Kendisi de, şehirlere müfettişler göndererek valilerini denetlemek istemiş; ancak bu yöntem

²⁰¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 73-74; İbn Kuteybe, *Maârif*, 84-85; Taberî, *Tarih*, IV, 391; İbn Hibbân, *es-Sîre*, 512 vd.; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 169; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 185-189.

²⁰² İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 41; Köksal, *İslâm Tarihi*, V, 35.

²⁰³ Taberî, *Tarih*, IV, 392; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 29.

²⁰⁴ Hz. Ali, ashabin ileri gelenlerinden bazıları ile birlikte isyancıların yanına giderek onlarla konuşmuş ve sonuçta onların talepleri doğrultusunda, Abdullah b. Sa'd azledilip yerine yeni Mısır valisi olarak Muhammed b. Ebî Bekir'in atanacağını belirttikten sonra, isyancıları Medine'den ayrılmaya ikna etmişti. (Belâzurî, *Ensâb*, V, 67; Taberî, *Tarih*, IV, 359; Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, II, 353; İbn Hibbân, *es-Sîre*, 512 vd.; Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, 174).

²⁰⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 65; Taberî, *Tarih*, IV, 355; Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, II, 353; İbn Hibbân, *es-Sîre*, 513-515; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 160; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 186.

²⁰⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 151; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 170-171.

fayda vermeyince, onları Medine'ye toplantıya çağırmişti. Bu toplantıda, dönemin Şam valisi Muaviye b. Ebî Süfyan, halifeye, onu Şam'a götürerek korumayı teklif etmişse de Hz. Osman: "Allah bana yeter; O, ne güzel vekildir" diyerek teklifi reddetmişti.²⁰⁷ Nitekim, devlet başkanının, bir valinin himayesine girmesi mümkün değildi. Bu durumda, halifelik makamının merkez, halifenin de otorite olma özelliği kalmayacak, her ikisi de etkinliğini kaybedecekti.²⁰⁸

Halifeyi Şam'a götürmeye ikna edemeyen Muaviye, Hz. Ali, Talha ve Zübeyr'in de aralarında olduğu Muhacirunun yanına giderek, Hz. Osman'a bir şey olması durumunda hesabını kendilerinden soracağını kesin bir dille ifade etmişti.²⁰⁹

Acaba Muaviye bu tavırlarıyla sadece halifenin can güvenliğini mi düşünüyordu? Yoksa, yaşı iyice ilerlemiş olan Hz. Osman'ı kendi himayesi altına alarak, onun halefi olmak mı istiyordu? Muhtemelen Şam'da nüfuz edinen, konumunu iyice sağlamlaştıran Muaviye, halifenin sağlığından çok, kendisinin ve Ümeyyeoğulları'nın mevkiinin güvencede olmasını hedeflemekte idi. Onun bu söz ve davranışları, daha o zamandan kendisini halifenin hamisi ilan ettiğini gösterirken, aynı zamanda Şam'ın, hilafetin merkezi olan Medine'ye karşı kendi ağırlığını hissettirmeye başladığına da işaret eder. Görünen o ki, başta Muaviye olmak üzere Ümeyyeoğulları, doğabilecek bir idarî boşluğu doldurmaya hazır hale gelmişlerdi.²¹⁰

Hz. Osman'ın hilafeti'nin "karışıklık dönemi" olarak adlandırılan bu süreçte, bahsedildiği gibi bazı önlem girişimlerinde bulunulduysa da, eyaletlerde meydana gelen karışıklıklar artarak devam etmiş, isyancılar birbiriyle mektuplaşarak hazırlıklara girişmişlerdi. Sonuçta da Medine'ye gelen bu topluluğa karşı Hz. Osman, Hz. Ali'den yardım istemiş, onları şehirden uzaklaştırması için her türlü yetkiyi de kendisine verdiğini söylemişti. Bunun üzerine Hz. Ali, "Ben sana defalarca gelip pek çok şey söyledim, tavsiyelerde bulundum; fakat ben yanından ayrıldıktan sonra sen yine bildiğini okudun. Bugün meydana gelen şu olaylar İbn Âmir'in, Muaviye'nin ve Abdullah b. Sa'd'ın yaptıklarının meyvesidir. Sen onlara uydun da bana uymadın" diyerek sitemini dile getir-

²⁰⁷ Taberî, *Tarih*, IV, 343-345; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, II, 435; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 157; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 168-169.

²⁰⁸ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 114-115.

²⁰⁹ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 33; Taberî, *Tarih*, IV, 344-345; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 157-158.

²¹⁰ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 115.

mişti.²¹¹

4- Hz. Ali Dönemi

Hz. Osman'ın şehit edilmesi, İslâm tarihindeki önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilir. Her şeyden önce, Hz. Peygamber'in yerine müslümanları idare etmekle görevli olan bir halife, toplu isyan neticesinde, hem de müslümanlar tarafından öldürülmüştü. Bu olayın ardından, İslâm toplumunda uzun sürecek olan sancılı bir dönem başlamıştı. Hz. Osman'dan sonra Hz. Ali dördüncü halife olarak seçilmiş, ancak onun halifeliği Ümeyyeoğulları tarafından kabul görmemişti. Onlar, başta Muaviye olmak üzere, Hz. Ali'ye beyattan kaçınmış ve Hz. Osman'ın kanı üzerinden ona karşı iktidar mücadelesi başlatmışlardı.²¹²

a) Hz. Ali'ye Beyat Etmemesi

Hz. Osman'ın muhasarası esnasında, şehirde cereyan edebilecek hadiselerle karşılaşmak istemeyen önde gelen bazı müslümanlar, Medine dışına çıkarak beklemede kalmayı tercih etmişlerdi. Bu hususta Mugîre b. Şu`be'nin de aralarında bulunduğu bazı kişiler, Hz. Ali'ye Medine'deyken halifeye olabilecek kötü şeylerin faturasının kendisine kesileceğinden dolayı şehirden çıkmasına dair teklif yönetilmiş, ancak o kabul etmemişti.²¹³

Böyle bir ihtimale rağmen Hz. Ali Medine'de kaldı. Belki de o, eskiden beri içinde bir arzu olmakla birlikte elde edemediği, ancak son birkaç yıldan beri cereyan eden hadiselerin sonucu olarak ortaya çıkan hilafet şansını bu defa denemek arzusunda idi.²¹⁴ Nitekim Mugîre b. Şu`be, Hz. Ömer vefat ettiğinde bu maktul halife hakkında onun ağzından bir şeyler duymak üzere Hz. Ali'nin yanına gittiğini ve aralarında geçen konuşmadan edindiği izlenim ile onun, hilafetin kendisine devredileceğinden emin bir halde olduğunu dile getirmiştir.²¹⁵ Nihayetinde, bu gerçekleşmiş, Hz. Osman'ın katlin-den sonraki birkaç gün içinde, 35/655 senesi, Zilhicce ayının 25. günü, Medine'de bu-

²¹¹ Taberî, *Tarih*, IV, 358; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 82-85.

²¹² Apak, *Hz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti*, İstanbul, 2003, s. 177.

²¹³ Taberî, *Tarih*, IV, 392; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 190-194; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 29; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 234-235.

²¹⁴ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 90.

²¹⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 61.

lunan Ensar ve Muhacirun ile muhasaracılar Hz. Ali'ye beyat etmişlerdi.²¹⁶

Şüphesiz böyle zor şartlarda idareyi ele almak Hz. Ali için bir şanssızlık idi. O daha halifelüğünün ilk günlerinde iki önemli problemle karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan birincisi, kendisine beyat etmeyenler veya beyata yanaşmayanlar; ikincisi ise sabık halifenin görev verdiği valilerin azli meselesidir.²¹⁷

Hz. Osman'ın katliyle beraber toplumda meydana gelen yeni biçimlenme, bazı insanların yeni halifenin yanında yer almasına, bazılarının da ona cephe almasına neden olmuştur. Zaten Medine'de yeni halifeye beyat edildiği zaman, siyasî rollerinin bittiğinin farkında olan Emevîler, çareyi Medine'yi terk edip Mekke ve Şam'a kaçmakta bularak halifeye beyat etmemişlerdi.²¹⁸ Mervan b. Hakem, Said b. el-Âs, Velid b. Ukbe gibi bazı Ümeyyeoğulları, çeşitli gerekçelerle yeni halifeye beyattan kaçınmışlardır. Nitekim bu üçlü daha sonra Mekke'ye giderek Hz. Osman'ın kanını talep edenlere katılmakta gecikmemişlerdi.²¹⁹

Bu esnada yeni halifeye beyat etmeyip Şam'a gidenler arasında, Hassan b. Sâbit, Abdullah b. Selâm, Suheyb b. Sinan, Üsâme b. Zeyd, Kudâme b. Mahzun ve Mugîre b. Şu'be gibi isimler de vardı.²²⁰ Bunun dışında, Ensar ve Muhacirundan da Hz. Ali'ye beyat etmeyenler vardı. Baştan beri Hz. Osman'ın yanında yer alan Ensardan bazı isimlerin yanı sıra, Muhacirundan da önde gelen bazı müslümanlar yeni halifeye beyat etmemişlerdi.²²¹

Hz. Ali'nin yüz yüze kaldığı ikinci önemli problem valiler meselesidir. Hz. Ali, Medine'de beyat işi gerçekleştikten sonra, ilk iş olarak, devletin içinde bulunduğu karışıklık ve huzursuzluğun baş müsebbibi olarak gördüğü, Hz. Osman'ın valilerini görevden alma hususunda kararlı bir tavır takınmış, dolayısıyla vilayetlere yeni valiler tayin

²¹⁶ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 46-47; Dineverî, *Ahbâru't-Tivâl*, 142; Taberî, *Tarih*, IV, 427-429.

²¹⁷ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 91.

²¹⁸ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 91.

²¹⁹ Taberî, *Tarih*, IV, 433.

²²⁰ Taberî, *Tarih*, IV, 430; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 192; Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, II, 361; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, VII, 497; Hasan, H. İ., *İslâm Tarihi*, I, 342; *Doğuştan Günümüze*, II, 224.

²²¹ Bu kimselerden, Abdullah b. Ömer, Sa'd b. Ebî Vakkas gibi bazı isimler, meselenin fitne hadisesi haline getirildiğini düşünerek her iki tarafa da karışmamaya ve yanaşmamaya özen gösterirken; Zübeyr b. Avvam, Talha b. Ubeydullah gibi sahabiler, geçmişte sâbık halife ile aralarının pek de iyi olmamasına rağmen, yeni halifeye karşı oluşturulan muhalefete katılarak, Hz. Osman'ın kanını talep etmiş, hatta yeni halifeye karşı savaş hazırlıklarına girişmişlerdir. (Taberî, *Tarih*, IV, 431, 444-445; İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, II, 270; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 206-207; Hasan, H. İ., *İslâm Tarihi*, I, 342).

etmeye başlamıştı.²²² Ancak Mugîre b. Şu`be'nin de dahil olduğu bazı kişiler ona, bu karmaşa ortamında ve böyle hassas bir konuda acele etmemesini, teenni ile davranarak ortalığın durulmasını beklemesini tavsiye etti.²²³ Hz. Ali'ye pek yakın bir kişi olmamakla beraber, son olaylarda kendi yerini belirleme noktasında mütereddid kalan Mugîre b. Şu`be'nin halifeye gelerek bu gerçeğe dikkat çekmesi, bunun güzel bir örneğidir.²²⁴

Mugîre'nin Hz. Ali ile bu hususta yaptığı konuşma, kaynaklarda farklı versiyonlara sahip olmasına karşın temelde şu şekilde aktarılmaktadır:

Hz. Ali'ye beyat olunduktan sonra Mugîre b. Şu`be, yeni halifenin yanına gelerek ona “Madem ki beyatın bizim boynumuza düştü, sana nasihat etmek de bize vacip oldu. Bilesin ki, bu valilerin akraba ve nüfuzları çoktur. Eğer onları hemen azledersen, halk da sana karşı çıkar. Valileri bir yıl kadar azletme, bırak; sana beyat edinceye dek yerlerinde kalsınlar, bundan sonra duruma göre dilediğini azleder dilediğini bırakırsın” şeklinde tavsiyede bulunmuştu. Buna karşılık Hz. Ali ise “Ben, Osman'a her zaman, valilerinin zulümlerini bildiğim için, onları azlet derdim; şimdi ben de onları görevlerinde bırakarak aynı hatayı nasıl yaparım? İlk işim onları azletmek olacaktır” diye karşılık vermişti. Bu cevap üzerine Hz. Ali'nin yanından ayrılan Mugîre, ertesi gün yine halifeye gelmiş ve ona “Yâ Emîre'l-Mü'minîn! Senin dünkü sözlerini doğru buldum; o insanları azlet. Zira müslümanlar, şayet bu âmiller olmasaydı, halk rahat eder ve Hz. Osman'dan da şikâyetçi olmazdı diyorlar” tarzında görüş beyan etmişti. Bu görüşmenin akabinde Mugîre dışarı çıkarken, Mekke'den gelen Abdullah b. Abbas içeri girmiş, Hz. Ali'ye beyat etmiş ve ona, Mugîre b. Şu`be'nin orada ne aradığını sormuştu. Hz. Ali ona, dün ve bugün Mugîre ile aralarında geçen konuşmaları anlatınca, Abdullah b. Abbas, “Dün sana nasihat etmiş, bugün ise kandırıp hıyanet etmiş” demişti. Daha sonra dışarıda Mugîre'ye rastlayan Abdullah b. Abbas, ona niçin bu şekilde davrandığını sorunca Mugîre “Dün Ali'ye nasihat ettim, istemedi; bugün ise hıyanet ettim, onu kabul etti” açıklamasını yapmıştı.²²⁵

²²² Taberî, *Tarih*, IV, 440-442.

²²³ Taberî, *Tarih*, IV, 438-439; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 197-198; *Eyyâmü'l-Arab*, 323; *Doğuştan Günümüze*, II, 226.

²²⁴ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyân*, 93.

²²⁵ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 48; Dineverî, *Ahbâru't-Tivâl*, 135; Ya`kûbî, *Tarih*, II, 180; Taberî, *Tarih*, IV, 438-439; Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, II, 364; İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, II, 271-272/ *es-Sîre*, 525-526; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 197-198; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 229. İbn Hibbân'da bulunan rivayette, “Hz. Ali'nin yanından ayrılan Mugîre Şam'a giderek Muaviye'ye katılmaya kararlı görünüyordu” ifadesi geçmektedir. (*es-Sîre*, 526).

Bu tavsiye büyük bir siyasî zekâ örneğiydi. Öyle ki, Hz. Ali onları görevde bıraksa ve beyatlarını alsaydı, yeni yönetimi kabul etmiş olacaklarından halkı isyana davet edemeyecekler; etseler de muvaffak olmak için zemin oluşturamayacaklardı. Böylece Hz. Ali, o valileri yerinde bırakarak hımsımlarını zekice bertaraf etmiş olacaktı. İşte bu, halk psikolojisini, sosyal yapıyı ve toplumun ruhunu iyi tanımak ve özümseyebilmek anlamına geliyordu.²²⁶

Aslında, İbn Abbas da Mugîre'nin ilk görüşünü doğru bulup ona katılmaktaydı. Nitekim, Hz. Ali'ye "Muaviye ve adamları dünya ehlidirler. İşlerinin başında kaldıktan sonra, başka bir şeye ehemmiyet vermezler; aksi halde kıyameti koparırlar" demişti.²²⁷

Nitekim Hz. Osman öldürüldüğünde, Mugîre Hz. Ali'ye gelerek ona "Evinde otur ve insanları kendine beyata çağırma; şüphesiz sen, Mekke'de küçücük bir delikte olsan bile insanlar senden başkasına beyat etmezlerdi. Ayrıca, Muaviye'yi de şimdilik yerinde bırak. Beni dinlemezsen senden uzaklaşırım" demişti. Hz. Ali bunları yapmayınca Mugîre, dediği gibi ondan uzaklaşmıştı.²²⁸

Bazı rivayetlerde ise, Mugîre'nin Hz. Ali'yle aralarında geçen diyalog şu şekilde aktarılmaktadır:

Mugîre yeni halifeye, "Eğer işlerinin yolunda gitmesini istersen, Talha b. Ubeydullah'ı Kûfe'ye, Zübeyr b. Avvam'ı Basra'ya âmil yap²²⁹; Muaviye hususunda ise teenni ile davranarak beyatını iletmesini bekle ve iktidarın kuvvetlenince de istediğini yap" diyerek tavsiyede bulunmuş; Hz. Ali ise "Talha ve Zübeyr hakkında düşüncümün yaparım, ancak Muaviye'yi asla görevinde bırakmam" şeklinde cevap vermişti. Bu sözlerin üzerine öfkelenen Mugîre b. Şu'be, Hz. Ali'nin yanından ayrılınca da ertesi gün tekrar gelerek, bir önceki gün söylediklerinde yanıldığını ve halifenin haklı olduğunu söyleyerek aksi görüş beyan etmişti.²³⁰

²²⁶ Köksal, *İslâm Tarihi*, V, 80.

²²⁷ Taberî, *Tarih*, IV, 439; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 198; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, VII, 499; Köksal, *İslâm Tarihi, Tarih*, V, 80; *Doğuştan Günümüze*, II, 226.

²²⁸ Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 29.

²²⁹ Ya'kûbî'de bu rivayet, Talha'nın Yemen, Zübeyr'in ise Bahreyn ile görevlendirilmesi önerisi şeklinde geçmektedir. (*Târih-i Ya'kûbî*, II, 180).

²³⁰ Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, II, 382; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1447. Bu rivayetin, İbn Abdilberr'in eserinde geçen versiyonunda, Mugîre'nin oradan ayrılışının ardından, Hz. Ali'nin yanına gelen ve onunla görüşen kimse, diğer rivayetlerde geçtiği şekliyle Hz. Abbas olarak değil, Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib olarak belirtilmektedir. (*el-İstîâb*, IV, 1447).

Böylece Hz. Osman'ın, kendisini Kûfe valiliğinden azletmesinden sonra adeta inzivaya çekilen Mugîre b. Şu`be, görüşleri yeni halife nezdinde de itibar görmeyince politik alanda sadece olayları dışarıdan gözlemlemeyi tercih etmişti.²³¹

b) Cemel Vakasındaki Tavrı

Yeni halife olarak göreve başladığından beri Hz. Ali'ye karşı girişilen muhalefet hareketi, Mekke'de yeni bir boyut kazanmaya başlamış ve zamanla müslümanların birbirleriyle savaşmasına kadar varan ciddi boyutlara ulaşmıştı. O, henüz valiler meselesini çözümlenememişti. Devletin içinde olduğu bunalım süreci artarak devam etmekte iken, bir de Mekke'den üzerine gelmeye hazırlanan insanlarla mücadele etmek zorunda kalacaktı.

Mekke'de toplanan ancak farklı vilayetlerden gelen değişik amaçlı insanların oluşturduğu Cemel topluluğu, Hz. Osman'ın kanını talep edenler, Hz. Ali'ye beyat etmekten kaçınanlar ve ona muhalif olanlardan meydana gelen heterojen bir topluluk idi. Daha ilginç, Hz. Osman'ın öldürülmesinden önceki siyasî pozisyon yer değiştirmiş; halifenin kapısında hak arayanlar, onu öldürmekle şimdi haksız duruma düşmüşlerdi.²³²

Bu topluluğun içerisinde, Mekke'ye giderek hac vazifesini yerine getirdikten sonra orada kalan Ayşe'yi ikna ederek Hz. Osman'ın kanını talep etmek niyetiyle hazırlıklara girişen Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvam gibi ashabın önde gelenlerinin yanı sıra, Hz. Osman'ın kanı meselesini dillerine dolayan ve bu grubu kendi amaçları için fırsat olarak gören Ümeyyeoğullarından bazı önemli kimseler de vardı.²³³

“Ümeyyeoğullarının, Hz. Osman'ın muhasarası ve katli esnasında takınmış oldukları tavır son derece önemlidir. Gerek daha önce, gerekse muhasara sırasında onlardan hiçbir olumlu hareket görülmediği gibi, aksine halife ile isyancıları tamamen karşı

²³¹ Mugîre b. Şu`be'nin, bu esnada, Mekke'ye gittiğini ifade eden rivayetlerin yanısıra (Dineverî, *Ahbâru't-Tivâl*, 135; Taberî, *Tarih*, IV, 438-439; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 197-198; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, VII, 499); onun, Taif'e çekildiğini söyleyen rivayetler de vardır: (Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5721; Lammens, H. L., “Mugîre b. Şu`be”, İA, VIII, 451). Zehebî ise Mugîre'nin Yemen'e gittiğinden bahseder. (Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 29).

²³² Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyân*, 94.

²³³ Taberî, *Tarih*, IV, 433, 460; İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, II, 278-279; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 205, 207.

karşıya getirip bırakmışlardır. Bunun sebebi, Ümeyyeoğullarının, halifenin artık sonunun geldiğine inanmaları ve bu durumda ellerinde bulunan idareyi bırakmamak için yeni ve daha kuvvetli bir dal aramalarıdır. Onlara göre, Hz. Osman'ın kanını dava etmek en çıkarlı yoldur; çünkü Ümeyyeoğulları, aksi takdirde idarenin ellerinden çıkacağına bilincindedirler".²³⁴

Görünen o ki, Cemel topluluğu denenen grup Hz. Osman'ın katlinden önce birbirlerine karşı iyi şeyler hissetmeyen kimselerden müteşekkildi. Bu başsız topluluk, dışarıdan bir birlik gibi görünse de, içte çelişkilerle dolu bir kaynar kazan mahiyetindeydi.²³⁵ Aslında hepsi bir şeylerin peşinde, fakat görünürde herkes Hz. Osman'ın kanını talep etmekte idi. Bu amaçla, aralarında istişare ettikten sonra, kendileri için en uygun karargâh olduğuna karar verdikleri Basra'ya doğru yola çıkmıştı.²³⁶

Hz. Ali'ye beyat etmeyenlerden olan Mugîre b. Şu'be de, bir grup Sakîfli ile birlikte Cemel savaşına katılmak üzere hareket etmişti. Ancak, Zat-ı İrk denenen mevkiye geldiklerinde, Hz. Ali karşıtlarının kendi aralarında tartışmaya girdiklerine şahit olmuştu. Burada, Said b. el-Âs, Mervan b. Hakem ve adamlarıyla karşılaşmış, bunun üzerine Mervan'a "Siz, intikam almadan, şu arkanızda develere binmiş olanları halletmeden nereye gidiyorsunuz?" demiştir. O, bu sözleriyle Hz. Ayşe, Talha ve Zübeyr'i öldürdükten sonra evlerine dönmelerini kastetmekte idi. Mervan ise Said'e, "Bir gidelim de, belki Hz. Osman'ın katillerini toptan öldürürüz" cevabını vermiştir. Bu konuşmanın ardından Said b. el-Âs, Talha ve Zübeyr'in yanına giderek onlarla da görüşmüş, bu kişilerden Cemel'den galibiyetle ayrıldıkları takdirde halifeliği kime tevdi edecekleri sorusuna karşın, yeni halifeyi müslümanların seçeceği yanıtını alınca onlara "Siz, Osman'ın kanını almaya çıkmışsanız, hilafet işini onun evlatlarından birine devretmeniz gerekir"

²³⁴ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 120-121. Onların bu durumuna karşılık, Hz. Ali'nin çeşitli zamanlarda Hz. Osman'ı bu insanlara karşı uyardığı görülmektedir. Bu konuda gelen rivayetlerden biri de şöyledir: Bir gün Mervan muhasaracılara, kendilerini asla idare işinden uzaklaştıramayacaklarını dile getiren tahrik edici bazı sözler ifade etmiş; onu bu sözleri Hz. Ali'ye ulaştırınca, o "Ey Allah'ın kulları! Görüyorsunuz; evimde oturup bu işlerden uzak durduğum zaman halife gelir, beni yalnız bıraktın, der. Onunla ilgilenip tavsiyelerde bulunduğum zaman ise, beni dinlemek yerine, yine Mervan'ın sözüyle hareket eder" şeklinde sitemde bulunurdu. Aynı şeyleri ifade eder mahiyette, Hz. Osman'a da "Mervan'ın yaptıklarından razı olan sen değil misin? Oysa o, hiçbir konuda görüşüne uyulacak adam değildir. Bu sözlerimden sonra sana artık bir daha bir şey söylemeyeceğim" diyerek halifenin yanından ayrılmıştı. (Taberî, *Tarih*, IV, 362-364; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 83-84).

²³⁵ Günal, *Hz. Ali Dönemi ve İç Siyaset*, 73.

²³⁶ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 95.

diyerek tepkide bulunmuştu. Talha ve Zübeyr ise “Muhacirunun önde gelenlerini bırakalım da, böyle önemli bir işi iki yetime mi verelim?” diye karşılık verince, Saîd “Talha, benim, hilafet görevinin Abdimenafogullarının elinden çıkmasından başka bir gayretimin olmadığını zannetti” diyerek bu işten vazgeçmiş, dolayısıyla savaşın ardından muratlarına eremeyeceklerini anlayınca geri dönme kararı almıştı. Bu görüşmelerden sonra Mugîre b.Şu`be, Said b. el-Âs’ın sözlerinde haklı olduğunu, doğru olanı söylediğini belirtmiş ve diğer Sakîflileri de yanına alarak geri dönmüştü. Hz. Osman’ın oğulları Eban ve Velid de, Zat-ı Irk’tan geri dönen bu kimseler arasında idi.²³⁷

Anlaşıldığı üzere Mugîre b. Şu`be de, hilafet işinin Hz. Osman’ın evlatlarının hakkı olduğu, dolayısıyla Hz. Osman’ın kanı meselesi halledildikten sonra, hilâfetin onun evlatlarından birine teslim edilmesi inancı ile yola çıkmıştı.

Tüm bu gelişmelerin ardından, 36/656 senesinde cereyan eden ve pek çok müslümanın ölümüne sahne olan Cemel savaşı, Hz. Ali’nin üstünlüğüyle sonuçlanmış; bunun akabinde yeni halife Basra’ya giderek şehir halkından beyat almıştı.²³⁸ Böylece Şam’ın dışında, Basra, Kûfe, Mısır ve Hicaz ahalisi Hz. Ali’ye beyat etmiştir. Basra ve Kûfe gibi şehirlerde bulunan Hz. Osman taraftarları ise çareyi, Şam valisi Muaviye’nin idaresi altında bulunan Cezire’ye kaçmışlardı.²³⁹

Müteakip zamanlarda, Cemel savaşına dair Hz. Aişe ile Mugîre b. Şu`be arasında gerçekleşen bir konuşma esnasında, Hz. Ayşe Mugîre’ye şunları söylemişti: “Keşke beni Cemel’de görebilseydin; okların hemen yanımdan hatta vücüduma değercesine yakınımından nasıl geçtiğini bilseydin! Ne dehşetli gündü!”. Bunun üzerine Mugîre: “Keşke o okların bazıları sana isabet etseydi; belki onlar, Osman’a karşı bir zamanlar verdiğin mücadele hususunda sana kefaret olurdu” şeklinde mukabelede bulunmuştu. Hz. Aişe ise bu konudaki hassasiyetini açıklayan şu sözleri sarf etmişti. “Ben asla onun öldürülmesini arzu etmedim, ummadım; şayet onun öldürülmesini isteseydim, bu benim başıma gelirdi. Zira, ben onunla savaşılmasını istedim, benimle savaşıldı; ona karşı çı-

²³⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, V, 34-35; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 60; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 209; Zehebî, *Siyeru A’lâm*, III, 29; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, X, 263, *Eyyâmü’l-Arab*, 331-332; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, VII, 508.

²³⁸ Taberî, *Tarih*, IV, 541; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 259; İbn Kesîr, VII, 245.

²³⁹ Ya’kûbî, *Tarih*, II, 187.

kılmasını istedim, bana karşı çıkıldı”.²⁴⁰

Bu tarihten sonra Mugîre b. Şu`be, durumun netleşmesini beklemek üzere bir kenara çekilmiş, Sıffin savaşına katılmasa da Tahkim Hadisesinde yeniden ortaya çıkmıştır.

c) Tahkim Hadisesine Müdahil Oluşu

Şam valisi Muaviye, hilafetinin başlangıcından beri Hz. Ali'ye karşı giriştiği iktidar amaçlı muhalefetinin dozunu gün geçtikçe arttırmakta idi. Hz. Osman'ın uğradığı zulüm, katledilişi, kanlı gömleği gibi meseleler Muaviye tarafından gündemde tutuldukça, Şam halkı tahrik olmaya devam etmiş, hatta Hz. Osman'ın katili olarak Hz. Ali'yi öldüreceklerine dair yemin etmişlerdi.²⁴¹

Muaviye, Şamlıların bu coşkulu hallerini, aylarca minberde teşhir ettiği kanlı gömlek ile kamçılarken, bu gömlek adeta bir ağlama duvarı haline gelmişti.²⁴² Hz. Osman'ın kanlı gömleğinin yanı sıra, eşi Naile'nin, muhasara esnasında kopan parmakları da Şam mescidinde teşhir edilerek halk galeyana getirilmekte idi.²⁴³ Şairler ve hatipler de bu süreçte devreye girerek, etkileyici şiir ve hitaplarıyla halkı, Hz. Osman'ın katillerini cezalandırmaları hususunda bilemekteydi.²⁴⁴

Şam'ın bu tahrik olmuş halinden cesaret alan ve halifeyi tanımama hususunda ısrar eden Muaviye, aynı zamanda kendine bağlı iyi bir ordu ve tabana sahipti. Bu nedenle Hz. Ali'nin, beyat almak için kendisine gönderdiği elçilere müspet cevap vermemiş ve onu tanınamazlığını sürdürmüştü. Bununla birlikte o, Cemel'den sonra, halifenin güçlerini karşısında bulacağını da biliyordu.²⁴⁵ İçinde bulunduğu ortamın farkında olan

²⁴⁰ İbn Abdірabbih, *İkd*, IV, 296.

²⁴¹ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 74; Belâzurî, *Ensâb*, I, 4, 592-594; İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, II, 285; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 228. Hz. Ali'ye beyat etmeme hususunda kararlı olan Muaviye, Amr b. el-Âs'ın tavsiyelerine uyarak halkı doğrudan kendi hilafetine çağırmaktan vazgeçip Hz. Ali'yi, Hz. Osman'ın kanından sorumlu tutmuş ve Şamlılara, “Eğer Ali'ye beyat ederseniz sizi buradan çıkarır” diyerek tahriklerini iyice arttırmıştı. (Fığlalı, Ethem Ruhi, *İmam Ali*, Ankara 1998, s.67).

²⁴² Akbulut, Ahmet, *Sahabe Devri Hadiselerinin Kelamî Problemlere Etkileri*, İstanbul, 1992, s. 164.

²⁴³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 276.

²⁴⁴ İbn Abdірabbih, *İkd*, V, 47

²⁴⁵ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 98. Hitti'ye göre, Hz. Ali'ye beyat etmeyen Muaviye onu şu çıkmaza sokmaya çalıştı. Maktul halife Hz. Osman'ın birinci katillerini bulup yakalamak yahut halifelikten alınmasına sebep teşkil edecek olan, ikinci katillerle suç ortaklığını kabul etmek. Esasen gerçek problem, İslâmî meselelerin halinde Suriye mi, Irak mı söz sahibidir şeklini almıştı. (Hitti, *Siyâsî ve Kültürel İslam Tarihi*, I, 277).

Muaviye, bu noktadan sonra yeni halifenin güçleriyle karşı karşıya kalacağını öngördüğünden, önceden alınması gereken bir tedbir olarak, kendisine destek aramak amacıyla, ashabın önde gelen bazı şahsiyetlerine mektuplar göndermeye başlamış ve böylece davasını haklı bir zemine oturtmaya çalışmıştı.²⁴⁶

Hiz. Ali'nin Muaviye'ye gönderdiği elçilerin davetleri, Muaviye'nin, elçisi vasıtasıyla Hiz. Ali'ye yaptığı açıklamalar ve arada geçen tüm müzakere ya da anlaşma teşebbüsleri bir fayda vermemiş; nihayetinde her iki taraf da ordusunu toplayarak savaş hazırlıklarına başlamıştı.²⁴⁷

36/656 senesinin sonunda başlayıp 37/657 yılında da devam eden bu savaş²⁴⁸ için iki taraf da hazırlıklarını tamamlayıp Sıffin mevkiine hareket etmişti.²⁴⁹ Burada süre gelen bazı diyaloglar, sözlü atışmalar ve çarpışmaların yanı sıra, arada elçiler gidip gelmekte; Hiz. Ali Muaviye'yi beyata davet etmeye devam ederken, Muaviye buna yanaşmamakta ve Hiz. Osman'ın katilleri kendilerine teslim edilmedikçe beyat etmeyeceklerini dile getirmekte idi.²⁵⁰

Tüm bu gelişmelerin ardından cereyan eden savaşta, hilafet ordusu karşısında zor durumda kalan Muaviye'yi, Amr b. el-Âs'ın aklına gelen fikir, son anda yenilginin eşliğinden döndürmüştü.²⁵¹ O, Amr'ın teklifi üzere askerlerine emir vererek onlardan Kur'ân sayfalarını mızraklarının ucuna takmalarını ve bu şekilde karşı tarafı Allah'ın kitabının hakemliğine davet etmelerini istemişti.²⁵²

Bu çağrı, Hiz. Ali'nin ordusunda ihtilâfa ve akabinde parçalanmalara yol açmış; bir kısım asker, davalarında haklı oldukları için savaşımaya devam etmeleri ve zafere

²⁴⁶ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 88-89; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 252-253. Hiz. Ali-Muaviye mücadelesine dair İbn Haldun eserinde, "Bazılarının vehimleri gibi, onların mücadelelerinin sebebinin dünyevî garz ve maksat, batılı tercih ya da intikam hissi olmayıp; sadece, hak olanın ne olduğu konusunda inandıkları icihadların farklılığıydı" der. Bu arada O, sözlerinin devamında, "Her ne kadar Ali haklı idiyse de, Muaviye'nin maksadı da ancak haktı" der. (İbn Haldun, *Mukaddime*, I, 571).

²⁴⁷ Taberî, *Tarih*, V, 561-562, 573-575; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 277-281; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 254.

²⁴⁸ Taberî, *Tarih*, V, 575; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 286-287.

²⁴⁹ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 93; Ya'kûbî, *Tarih*, II, 187; İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, II, 285-288; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 254.

²⁵⁰ Taberî, *Tarih*, IV, 573-574; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 258-259.

²⁵¹ Muaviye'nin, savaşın en şiddetlendiği ve sonuca yaklaştığı sırada bir şairin söylediği etkileyici bir şiiri duymasaydı, savaştan kaçmaya karar verdiği zikredilmektedir. (İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-Âyân*, V, 241).

²⁵² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 32-33; İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 101-102; Taberî, *Tarih*, IV, 3327-3329; İbn Abdîrabbih, *İkd*, V, 93; Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, II, 400; İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, II, 292; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 316.

ulaşmaları hususunda ısrar ederken, diğer bir kısım, Allah'ın kitabına uymaları ve onun hakemliğine icabet etmeleri gerektiğini söyleyerek, Hz. Ali'ye savaşı bırakma hususunda baskı yapmakta hatta yapılan bu davete icabet etmedikleri takdirde, Hz. Ali'yi de Hz. Osman'a yaptıkları gibi öldüreceklerini haykırmaktaydı. Böyle bir orduyla artık daha ileri gidemeyeceğini anlayan Hz. Ali, bu tazyik altında teklifi kabul etmiş,²⁵³ bir nevi mağlup konumuna düşmüş ve hemen orada son noktayı koyabileceği bir problem ile hayatının sonuna kadar uğraşmak durumunda kalmıştı.

Savaşın bu şekilde usta bir girişimle durdurulmasının ardından, Muaviye'nin önerisi doğrultusunda, her iki taraf da aralarında bir hakem seçmiş ve bu hakemlerin verecek oldukları karara razı olacaklarına dair söz vermişlerdi.²⁵⁴ Bu şartlar altında, Muaviye tarafında Amr b. el-Âs; Hz. Ali tarafında ise Ebu Musa el-Eş`arî hakem olarak belirlenmiş; bundan sonra taraflar, bir süre sonra Ezruh adlı yerde bir araya gelmek üzere oradan ayrılmışlardı.²⁵⁵

Hakemler Sıffin'de kararlaştırdıkları gibi, Ramazan ayında Ezruh'ta bir araya geldiler. Her iki tarafın da asker sevk ettiği bu toplantıya, Mugîre b. şu`be, Abdullah b. Ömer, Abdurrahman b. Ebî Bekr, Abdullah b. Zübeyr, Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişam, Abdurrahman b. Yagûs ez-Zührî, Ebu Cehm b. Huzeyfe el-Adevî gibi isimler de gözlemci olarak katılmıştı.²⁵⁶

Bu esnada Mugîre b. şu`be, Kureyş'ten bazı kimselere bu iki hakemin ortak bir fikre varıp varamayacakları, aralarında anlaşıp anlaşamayacakları hususunda bir kanaat edinmek için onları sınavacağını söylemişti. Bu maksatla önce Amr'ın yanına giderek ona, kendisinin de aralarında olduğu savaşa katılmayan zümre hakkında ne düşündüğünü, zira kendilerinin, Sıffin savaşı ve hakem olayı hakkında şüphe ve şaşkınlık içinde olduklarını ifade edince Amr'dan "Sizi iyiliklerin arkasında, kötülüklerin önünde görüyorum" cevabını almıştı. Daha sonra Ebu Musa'ya giderek aynı soruları sorunca, "Kendimizi insanların içinde en sağlam ve haklı görüşe sahip olarak görüyorum" yanıtıyla

²⁵³ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 112-113; Taberî, *Tarih*, V, 50-51; Mes`ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, II, 400-401; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 316-319; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 273-275.

²⁵⁴ Taberî, V, 48-51; Mes`ûdî, II, 400-401; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 318; İbn Kesîr, VII, 276-277.

²⁵⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 321; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 277.

²⁵⁶ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 117; Taberî, *Tarih*, V, 67; Mes`ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, II, 406; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 330; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 283; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453; Köksal, *İslâm Tarihi*, V, 101; *Doğuştan Günümüze*, II, 251.

karşılaşmıştı. Bunun üzerine Mugîre, arkadaşlarının yanına dönerek onlara, bu iki adamın kesinlikle bir görüş etrafında birleşemeyecekleri noktasındaki kanaatini vurgulamıştı.²⁵⁷ Nitekim hakem olayının neticesine bakıldığında, onu bu tahlilinin isabetliliği ortaya çıkmaktadır.

Ebu Musa ve Amr aralarında, Hz. Ali ile Muaviye'yi azledip hilafet işini müslümanların seçimine bırakacakları hususunda uzlaşmaya varmalarına rağmen, sıra, aldıkları bu kararı açıklamaya geldiğinde Amr verdiği sözün aksine hareket etmişti.²⁵⁸ Böylece bu işten beklenen fayda gerçekleşmemiş, bilakis müslümanların siyasî problemleri artarak devam etmiştir. Buraya kadar, isyan ve halifeyi tanımama şeklinde kendini gösteren Muaviye'nin tavrı, artık farklı bir boyut kazanacak ve o, attığı her adımla, iktidarı elde etme hedefinde olacaktır.²⁵⁹

D- HZ. MUAVİYE DÖNEMİ

Siffin savaşı ile birlikte kendini gösteren parçalanmalar sonucunda cereyan eden Haricî hareketi, müslümanların içine düştüğü bölünmelerin tek sorumluları olarak gördükleri Amr, Muaviye ve Hz. Ali'yi öldürmeye karar vermişti. Bu karar doğrultusunda harekete geçen üç kişilik haricî gruptan sadece biri amacını gerçekleştirebilmiş; Amr ve Muaviye bu suikastten kurtulurken Hz. Ali, İbn Mülcem'in zehirli kılıcıyla hayatını kaybetmişti. Hz. Ali vefat etmeden önce müslümanlar yanına gelerek ona, kendisinden sonra oğlu Hasan'a beyat edeceklerini söylemişler, Hz. Ali ise cevaben onlara bu hususta bir şey emredemeyeceğini, kendilerinin daha iyi bileceklerini ifade etmişti. Bundan sonra Hz. Ali, son derecede güç şartlar altında geçirdiği yaklaşık dört sene dokuz aylık hilafetinin ardından 40/660 senesinde vefat etmiş ve Tahkim olayının ardından hilafet

²⁵⁷ Dineverî, *Ahbâru't-Tivâl*, 180-181; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 330; Köksal, *İslâm Tarihi*, V, 101; *Doğuştan Günümüze*, II, 253.

²⁵⁸ Taberî, *Tarih*, V, 70-71; Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, II, 409; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 332-333; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 284. Kararın açıklanması esnasında, Ebu Musa'nın herkesin önünde Hz. Ali'yi azletmesinin ardından, Amr'ın Muaviye'yi azletmeyip, hilafete en layık kişi olarak görevde bıraktığını ilan etmesi hakkında İbn Kesîr şunları söylemektedir: "Amr b. el-Âs, müslümanların halifesiz bırakılmasının, önceki ihtilaftan daha elim sonuçlar doğuracağını düşünerek Muaviye'yi yerinde bırakmıştı. Amr bunda fayda olduğuna kanaat getirmişti. Onun bu yaptığı bir icthaddir. İctihad ise bazen hatalı bazen de isabetli olabilir". (İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 284).

²⁵⁹ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 117.

merkezi yaptığı Kûfe’de defnolunmuştur.²⁶⁰

Hz. Ali vefat ettikten sonra oğlu Hasan’a beyat eden müslümanlar, onu halife ilan etmişlerdi.²⁶¹ Ancak Hz. Hasan, içinden geçmekte oldukları karmaşık durumu enine boyuna düşünüp hem Muaviye hem de kendi taraftarlarını sınama süzgecinden geçirdikten sonra, sonuna kadar güvenemeyeceği bir orduya sahip olduğu gerçeğinin farkında idi. Tabiatı gereği fitne ve savaştan uzak kalmayı tercih eden Hz. Hasan, belki de hepsinden önemlisi, daha fazla müslüman kanı akmaması niyetiyle, Muaviye lehine halifelikten feragat etme kararı almıştı. Her iki taraf için de makul şartlar altında anlaşma yapmak isteğiyle Muaviye’ye mektup gönderen Hz. Hasan, sonuç olarak 41/661 yılında, Muaviye’ye beyat ettiğini açıklamış ve Kufe’yi ona teslim etmişti.²⁶²

1- Muaviye ile Yakınlaşma Süreci

Genel anlamda bakıldığında, Mugîre b. Şu`be’nin mensubu olduğu Sakîf kabilesi, Hz. Osman’ın katlinin ardından boy gösteren fitne hareketlerinde tarafsız kalmayı seçmiş; Hz. Ali ile Muaviye arasındaki mücadelede de bu tarafsızlıklarını muhafaza etmişlerdi. Sakîflilerin bir kısmı hariç, Muaviye’den yana tavır sergilemeleri, Tahkim Hadisesinden sonra olmuştu. Sakîflilerden Muhâcir olanların sayısı az olduğu gibi, Ensârla olan ilişkileri de Emevîlerle olduğundan çok daha güçsüzdü. Onların fitne hareketlerinde tarafsız kalışları, kendilerini gerek Haricîlere gerekse idare karşıtı hareketlere katılmaktan korumuştur ki, bu durum Muaviye’nin, idarecilerini Sakîflilerden seçmesinde önemli bir etken olmuştur.²⁶³

Müslümanların aralarında cereyan eden çekişmeler süresince çekinse bir görünüm arz eden Mugîre, Hz. Ali’nin katledilmesinin ardından tavrını Muaviye’den yana koymuştu. Zamanla daha da netleşen bu tavır, Mugîre b. Şu`be’nin, Muaviye tarafından Hz. Hasan’a hilafetten vazgeçmesi için gönderilen heyete dahil olmasıyla kendini belli etmişti.

²⁶⁰ Dineverî, *Ahbâru’t-Tivâl*, 197-199; Taberî, *Tarih*, V, 143-147; Mes`ûdî, *Murûcu’z-Zeheb*, II, 423-426; Hasan, H. İ., *İslâm Tarihi*, I, 350; *Doğuştan Günümüze*, II, 261-262. Dineverî eserinde, Hz. Ali’nin nereye defnedildiğini kimsenin bilmediğini belirtmektedir. (*Ahbâru’t-Tivâl*, 199).

²⁶¹ Dineverî, *Ahbâru’t-Tivâl*, 199; Taberî, *Tarih*, V, 158; ; Mes`ûdî, *Murûcu’z-Zeheb*, III, 4; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 404-406.

²⁶² Taberî, *Tarih*, IV, 158-164; Mes`ûdî, *Murûcu’z-Zeheb*, III, 4; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 404-406.

²⁶³ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 143.

Muaviye, musalahaya varacakları zaman Hz. Hasan'a Mugîre b. Şu'be, Abdullah b. Âmir b. Keriz, Abdurrahman b. Ümmü'l-Hakem'i göndermişti. Bu grup, yapılan görüşmelerin ardından Hz. Hasan'ın yanından ayrılarak halka, Allah'ın böylece Rasûlü'nün oğluyla kanı topladığı ve fitneyi onunla yatıştırdığı şeklinde bir duyuruda bulunarak Hz. Hasan ile uzlaşmaya vardıklarını ilan etmişti.²⁶⁴

Bazı rivayetlerde Mugîre b. Şu'be'nin, Muaviye'ye beyat edildiği sene, 41/661 yılında Muaviye'den sadır olduğu izlenimini veren bir mektup yazarak Hac emirliği vazifesini üstlenmiş, Terviye gününde Arafat'a çıkmış ve Arefe gününde de kurban kesmişti. Onun, yaptığı bu hilenin anlaşılmasında için böyle acele davrandığı belirtilmektedir. Üstelik Mugîre, Ukbe b. Ebî Süfyan'ın bu görevi yerine getirmek üzere Muaviye'nin emriyle yola çıktığını haber almış idi.²⁶⁵

2- Muaviye Tarafından İstimâli

Muaviye döneminde önemli vazifelere getirilen kişilerin büyük ölçüde Sakîfliler'den olduğu göze çarpmaktadır. O, iktidarda olduğu süre boyunca, Mugîre b. Şu'be, Ziyad b. Ebîh gibi aynı zamanda Arapların dâhîleri olarak meşhur olan Sakîflilerden faydalanmıştır.²⁶⁶ Hatta bu kabilenin, Muaviye'nin saltanatını sürdürmesinde kilit rol oynadığı söylenebilir. Onlara tanınan bu önceliğin sebebi, Ümeyyeoğullarıyla aralarında bulunan ve kökleri geçmişe dayanan ilişkiler yumağı idi. Bu ilişkiler, dinî, ticarî gibi önemli noktalarda birleşmenin yanı sıra akrabalıkla da pekiştirilmişti. Nitekim Muaviye ve ailesi bu kabile ile güçlü akrabalık bağlarına sahipti. Daha önce bahsedildiği üzere Ebu Süfyan, kızları ve kız kardeşleri Sakîflilerle evli olduğundan ona "Sakîflilerin dayısı" denmekteydi. Tüm bunların ötesinde görünen o ki, Muaviye, zekâlarıyla öne çıkmış olmalarının yanında, idare işinde de tecrübeli olan bu kabileden yararlanmayı iyi bilmişti.²⁶⁷

Muaviye b. Ebî Süfyan, siyasî zekâyaya sahip bir insan olup, akıllı ve ihtiyatlı davranırdı. Kendine muhalefet edebilecek zeki adamları ustaca saflarına çeker; iktidarını

²⁶⁴ Ya'kûbî, *Tarih*, II, 215.

²⁶⁵ Taberî, *Tarih*, V, 160; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 402; Lammens, H.L., "Mugîre b. Şu'be", İA, VIII, 451.

²⁶⁶ Cabirî, İslâm'da Siyasal Akıl, 321; Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 142-143; Lammens, H. L., "Mugîre b. Şu'be", İA, VIII, 451.

²⁶⁷ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 142-143, 608.

ihtilaflardan korumaya çalışırdı. Meşhur Arap dehâlarından olan Mugîre b. Şu`be`yi Kûfe valiliğine getirmesi de, onun bu politikasının bariz bir örneğidir.²⁶⁸

a) Kûfe Valiliği

Muaviye b. Ebî Süfyan, Hz. Hasan`la anlaşıp iktidarı ele geçirince, artık kendi hakimiyetine girmiş olan Irak bölgesine yeni valiler atamıştır. Bunun bir örneği olarak o, iktidarının daha ilk zamanlarında Mugîre b. Şu`be`yi Kûfe valisi olarak görevlendirmişti.²⁶⁹ Bu hususta gelen rivayetlere göre Muaviye, önce Abdullah b. Amr b. el-Âs`ı Kûfe`ye tayin etmiş idi; ancak Mugîre Muaviye`ye gelerek “Abdullah`ı Kûfe`ye, babası Amr`ı da Mısır`a vali yapmakla, aslanın iki dişleri arasında bir emir mi olmak istiyorsun?” diyerek onu uyarmıştı. Bunun üzerine Muaviye Abdullah`ın yerine Mugîre`yi vali tayin etmeye karar vermişti. Bu durumu öğrenen Amr b. el-Âs ise Muaviye`ye gelerek “Sen, Mugîre`yi Kûfe haracının başına getirdin ama bundan sonra o, malları istediği gibi evirip çevirecek ve sen ondan hiçbir mal alamayacaksın. Kûfe haracının başına öyle bir adamı tayin et ki, senden korksun ve çekinsin” şeklinde telkinde bulunmuştu. Bunu dikkate alan Muaviye, Mugîre`yi Kûfe haracından azlederek, onu sadece namaz kıldırma ile memur etmişti.²⁷⁰

Rivayet edildiğine göre, Muaviye Mugîre`yi Kûfe valiliğine tayin ettiğinde, ona bazı tavsiyelerde bulunmak istediğini ve aslında akıllı bir adam olduğu için bunları ona söylemesine dahi gerek olmadığını belirttikten sonra, valiliği boyunca daima Ali`yi kötülemesini, onun ve adamlarının açıklarını diline dolayarak onlara beddua etmesini; buna mukabil Osman`ı rahmetle anarak ona her daim övgüler yağdırmasını telkin etmiştir. Muaviye sözlerinin bitirince Mugîre ona “Sen bu şekilde beni denedin; bir gün sen

²⁶⁸ A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, VIII, 608.

²⁶⁹ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 142; Dineverî, *Ahbâru`l-Tıvâl*, 204; Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5718; Ya`kûbî, *Tarih*, II, 219; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1446; İbnü`l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 413-414; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453.

²⁷⁰ İbnü`l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 413; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 22. Geçmişe bakıldığında, Amr ile Mugîre arasında başka gerginlikler de yaşandığı görülebilir: Hz. Peygamber`in Zâtü`s-Selâsil gezvesinde takviye kuvvet komutanı olarak gönderdiği Amr`ın, daha evvel o sefere çıkan komutan Ebu Ubeyde ve diğer askerlerin başına geçme durumu, aralarında ahashabın önde gelenlerinin bulunduğu askerler tarafından hoş karşılanmamış, dinde önceliği olmayan böyle bir insanın başlarına geçmesi onları rahatsız etmişti. Bu rahatsızlıklarını dile getiren Hz. Ömer ve Mugîre b. Şu`be gibi kişiler Ebu Ubeyde`ye, Amr`ın komutanlığına nasıl olup da razı geldiğini sormuş, o ise Allah Rasûlü`nün ihtilaftan sakınmalarını emrettiğini söyleyerek, bu gazve bitene kadar Amr`ın komutasında olmak durumunda olduklarını ifade etmişti. (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-IV, Beyrut, ts., I, 196).

de deneneceksin ve sonunda ya iyilikle ya da kötülükle anılacaksın” diye karşılık verince, Muaviye, ikisinin de hayırla anılacaklarına inandığını dile getirmişti.²⁷¹

Mugîre, Kûfe valiliğini bir yıl kadar gayet iyi yönetmiş; Muaviye'nin tavsiyesini göz ardı etmeyerek, gerek kendisi gerekse görevlendirdiği hatipler hutbelerinde Hz. Ali'yi seb, Hz. Osman'ı ise methetmeyi ihmal etmemişlerdi.²⁷² Örneğin, Mugîre'nin Rey valiliğine getirdiği Kesîr b. Şihâb, Rey minberi üzerinde Hz. Ali'ye sürekli küfrederek dururdu ki bu adam, Mugîre'nin vefatından sonra Kûfe valiliğini üstlenecek olan Ziyad b. Ebîh zamanında da görevine devam etmişti.²⁷³

Mugîre, bu uygulaması nedeniyle halktan tepki almıyor değildi. Bir gün, Mugîre'nin yine Hz. Ali'yi kötüleyip Hz. Osman'a övgüler yağdırdığını duyan ve Hz. Ali taraftarlığıyla bilinen Hucr b. Adıyy ona, “Allah size lanet etsin ve sizi kötülükle ansın” diyerek tepki göstermiş; Mugîre ise bu adama, Sultanın gazabından sakınmasını, zira bu gazabın onlar gibilerini helak etmiş olduğunu söylemekle yetinmişti.²⁷⁴

Mugîre'nin vali olduğu sürede, şehrin kadılığını Şureyh adlı bir adamın yürüttüğü rivayet edilmektedir.²⁷⁵

1) Ziyad b. Ebîh'i Muaviye Saflarına Çekişi

Muaviye, diğer valileri gibi Mugîre b. Şu'be'yi de bu göreve getirirken bir takım hedeflere ulaşma amacıyla idi. Bunların belki de en önemlisi, devlet otoritesinin güçlendirilmesi ve buna paralel olarak halkın, kendisi lehine yönlendirilmesi idi. İşte bu noktada çaba sarf etmekten asla yorulmayan Muaviye, iktidarı için tehlike arz edebileceği endişesi ile, Ziyad b. Ebîh hakkında tedbir almayı da ihmal etmemişti.

Ziyad b. Ebîh, Hz. Ali tarafından Fars bölgesine vali tayin edilmişti. Muaviye, hilafetinin ilk senesinde, ona bir mektup yazarak elinde bulunan zekât mallarından arta kalanları kendisine göndermesini istemiş, o ise yanında böyle bir mal varlığı olmadığını ve hepsinin gerekli yerlere harcandığını beyan ederek, Muaviye'nin bu husustaki görüşme teklifini reddetmişti. Böylece bu durum, halledilmemiş bir problem olarak kal-

²⁷¹ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5720; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 472.

²⁷² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 472-473; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 30; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, VIII, 619.

²⁷³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 413-414.

²⁷⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 472-473; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48.

²⁷⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 420.

mişti.²⁷⁶

Bir süre sonra, 42/662 senesinde, Muaviye, Mugîre b. Şu`be`yi yanına çağırarak ondan bu konuda yardım istemişti. Zira Mugîre ile Ziyâd arasında dostluk vardı.²⁷⁷ Üstelik o, bir zamanlar vali Mugîre`nin yazıcılığını yapmıştı.²⁷⁸

Muaviye, Mugîre`den, ne olursa olsun, Ziyad`ı kendisine getirmesini isterken, onun hakkında bazı kaygılarından kurtulamamaktaydı. O, Ziyad`ın, Ehl-i Beyt`ten bazı- larını harekete geçirerek ve hesabını vermediği malları da bu amaç uğruna kullanarak yeni bir hareket başlatmak suretiyle, iktidarını sarsacağından tedirginlik duymaktaydı. Bu kaygıdan haberdar olan Mugîre ise ona, endişeye gerek olmadığını zira Ziyad`a mal- larının hesabını sorulmadıkça, onun böyle bir çabasının olmayacağını, zaten Ehl-i Beyt`in de bu tür bir girişime yanaşmayacağını söyledikten sonra sözlerini şu şekilde tamamlamıştı: “Yâ Emîre`l-Müminîn! Bil ki Ziyad emin bir kişidir, tedbir ehlidir. O senin yanına gelirdi ama, kendisinden, idare ettiği vilayetlerin mallarının hesabını sora- cağı fikriyle ihtiyatlı davranmaktadır. Zira o, hesap vermekten acizdir; çünkü malları Hz. Ali`ye vermiştir; ancak kanıtı yoktur. Oysa sen ondan delil isteyeceksin. Şayet bu hesap işinden vazgeçersen, onu hemen senin yanına getiririm”. Bu konuşmadan sonra Muaviye, hesap işinden vazgeçince Mugîre, tıpkı söylediği gibi Ziyad`ı ona getirerek beyat etmesini sağlamıştı.²⁷⁹

Ziyad b. Ebîh`in Muaviye`ye gelişi hakkında, İbnü`l-Esîr`de daha geniş ve bazı farklılıklar içeren bir anlatım vardır. Şöyle ki, Ziyad`ın, mallarını mütevellisi olarak bakması üzere, yeğeni Abdurrahman b. Ebî Bekre`ye emanet ettiğini öğrenen Muaviye, Mugîre b. Şu`be`den, Abdurrahman`ın yanına giderek bu mallar hakkında araştırma yapmasını istemişti. Bunun üzerine Basra`ya giden Mugîre, Ziyad`la olan dostluğuna binaen, Abdurrahman`ın himayesinde böyle bir mala rastlamadığını söyleyince,

²⁷⁶ İbnü`l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 415-416; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 24. Belirtildiğine göre, Hz. Ali öldürüldüğünde ya da başka bir rivayete göre hayatta iken, Muaviye, Ziyad`a tehdit dolu sözler içeren bir mektup yazmış; Ziyad ise bu mektubun ardından müslümanlara bir hutbe okuyarak şunları söylemiştir: “Hayret doğrusu! Şu insan ciğeri yiyen kadının oğlu, nifak ehli ve ayrılıkçı grupların başı beni tehdit ediyor. Vallahi, şu an aramızda herhangi bir çatışma olacak olsa, benim, kılıcımla nasıl savaştığımı görecektir. (İbnü`l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 415-416).

²⁷⁷ Mugîre ve Ziyad, aynı kabileye mensup iki akraba olmalarının yanı sıra, önceki konularda geçtiği üzere, Mugîre b. Şu`be, hakkında varid olan zina davasında, Ziyad`ın Hz. Ömer`e verdiği şahitlikten sonra tabiri caizse aklanmıştı.

²⁷⁸ Taberî, *Tarih*, V, 176-178.

²⁷⁹ Taberî, *Tarih*, V, 176-178; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 24.

Muaviye'den, hırpalamak suretiyle onu konuşurmasına dair bir emir almıştı. Bu konuda Mugîre mazeret beyan etmek istemişse de, sonunda, Abdurrahman'ı dövdüğü izlenimini veren bazı darp hareketlerinde bulunarak durumu idare etmeye çalışmış ve Muaviye'ye, bir kez daha, Abdurrahman'ın yanında böyle bir mal bulamadığını söyleyerek Ziyad'ın mallarını da korumuştur.²⁸⁰

Mugîre, Şam'a geri döndüğünde Muaviye ona sitem ederek,

“Kişi sırrını birine açacak olursa, bu, onun dostu ve sırdaşı olmalıdır.

Eğer sırrını açıklayacaksan, Ya onu saklayacak olan bir sırdaşına ver ya da bundan vazgeç”

şeklinde bir hitapta bulunmuştu. Neden böyle bir hitapla karşılaştığını anlamadığını belirten Mugîre, kendisinin emin bir sırdaş olduğunu ifade etmişti. Bunun üzerine Muaviye hislerini Mugîre b. Şu'be'yle paylaşarak ona, Ziyad'ın Fars illerine sığınmış olduğunu düşündükçe uykularının kaçtığını ifade etmişti. Bu sözlerine karşın Mugîre, ona, bu konudaki endişelerinin nedenini sorunca Muaviye, “Fars illeri gibi yerlerin malları Arap dâhîlerinden birinin elinde olursa, o, her türlü hile ve tuzağı düşünebilir. Ziyad'ın, Ehl-i Beyt'ten birine beyat etmesinden çekiniyor ve rahat olamıyorum. Eğer bunu yaparsa tekrar savaşı başlatmış olur” diyerek huzursuzluğunu dile getirmişti. Bu konuşmanın sonunda Mugîre, Muaviye'ye, isterse Ziyad'ı kendisine getirebileceğini söylemiş; Muaviye'de, bunu başardığı takdirde kendisini ödüllendireceğini vaad etmişti.²⁸¹

Görüşmenin ardından Mugîre, amacını gerçekleştirmek üzere, Ziyad'a giderek ona şunları söylemişti: “Hilafet konusunda ortaya çıkıp bu işe elini atacak, Hz. Hasan'dan başka kimse yoktur ki, o da Muaviye'ye beyat etmiştir. Buna rağmen, senin burada olman halifeyi rahatsız etmektedir. Bu nedenle beni sana gönderdi. Sen de beyat hususunda acele et ki, Muaviye seninle uğraşmaktan vazgeçsin”. Ziyad, Mugîre'den, kendisine bu konuda tavsiye vermesini isteyince o, “Muaviye'yle bir araya gel; barışın ve iplerinizi birleştirin. Yüce Allah, sonunda hükmünü verecektir” diyerek görüşünü açıklamıştı. Mugîre'nin geri dönüşünün akabinde Muaviye, Ziyad'a bir emanname gön-

²⁸⁰ Belâzurî, *Ensâb*, I, 493; Taberî, *Tarih*, V, 176-178; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 422.

²⁸¹ Taberî, *Tarih*, V, 176-178; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 422-423.

dermiş; Ziyad' da Şam'a gelerek Muaviye'ye beyat ettiğini bildirmişti.²⁸²

Ziyâd, Muaviye'ye bağlılığını beyan ettikten sonra ona, Kûfe'de oturmak istediğini söylemiş, Muaviye' de onun bu arzusunu geri çevirmemişti.²⁸³ O, Kûfe'de bulunduğu dönem boyunca, şehrin valisi ve kendisinin yakın arkadaşı olan Mugîre b. Şu'be'den her zaman izzet ve ikram görmüştü. Burada değinilmesi gereken bir husus şudur ki, Muaviye, Mugîre'ye bir mektup yazarak, Ziyad, Hucr b. Adıyy, Süleyman b. Surâd, Şeb'es b. Rib'î ve İbnü'l-Kevvâ İbnü'l-Hâmik adlı şahısları sürekli olarak cemaat namazlarında bulundurulmalarını emretmişti. Nitekim bu kişiler, devamlı Mugîre'nin yanında namaza gelirlerdi. Muaviye'nin Mugîre'den bunu istemesinin sebebi, zikredilen kişilerin önde gelen Hz. Ali taraftarı olmaları idi.²⁸⁴

2) Haricîlerle Mücadele

Sıffin savaşı ile patlak veren Tahkim Hadisesinin ardından kendilerini göstermeye başlayan Haricîler, müslümanların başına gelen tüm olayların yegane sorumluları olarak ilan ettikleri isimlerden biri olan Muaviye'nin saltanatı döneminde de boş durmamışlardı. Buldukları fırsatları değerlendirmeyi iyi bilen bu grup, başta Muaviye olmak üzere yeni yönetimin başını hayli ağrıtmıştır.

Sayıları az olsa da sık sık ayaklanan Haricî gruplar, sayılarının azlığı ve diğer müslümanlardan gelen tepkilere rağmen mücadelelerinden vazgeçmemiş; kendilerinden kat kat fazla orana sahip olan hilafet güçleri karşısında zaferler kazanabilmişlerdi.²⁸⁵

Haricîlerin Tahkimden sonra Hz. Ali'nin başına musallat olması ve nihayetinde, içlerinden birinin halifeyi öldürmesi, Ali taraftarlarının da onlara karşı olan duygu ve davranışlarını, katı bir düşmanlığa dönüştürmüştü. Muaviye, kendi idaresi boyunca Hz.

²⁸² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 422-423; *Doğuştan Günümüze*, II, 289-290.

²⁸³ Ziyad, Muaviye'nin saflarına katılımının ardından Kûfe'ye gitmiş ve orada halifenin kendisine göndereceği ve Basra valiliğine atandığını bildiren fermanını beklemeye koyulmuştu. Kûfe valisi Mugîre b. Şu'be ise, Ziyad'ın Kûfe'ye vali olmak üzere geldiğini zannederek, işin hakikatini öğrenmesi üzere ona bir elçi göndermiş; ancak elçi konuya dair bir bilgi elde edememişti. (İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 28).

²⁸⁴ Taberî, *Tarih*, V, 179; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 424.

²⁸⁵ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 154. Haricîler, genelde bedevilerden müteşekkil idi. Çölde yaşayan bedevilerin en bariz özelliklerinden olan güzel şiir söyleme ve hitabet, bu kimselelerin de sahip oldukları vasıflardandı. Herhangi bir bedevî kabilesi için, aralarında anlaşma olmadığı diğer kabile mensuplarının düşman olduğu fikri gibi, Haricîler de, kendileriyle aynı frekansta düşünmeyen insanları, müslüman olsalar dahi, kanı dökülebilecek insanlar olarak görmekte idiler. (Watt, Montgomery, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, (çev. Ethem Ruhi Fırlı), Ankara, 1981, s. 24)

Ali'yi sevenlerin bu hislerini gayet iyi değerlendirecek, Haricî isyanlarının bastırılmasında onlardan sonuna kadar faydalanmıştı. Buna karşılık Hz. Ali taraftarları da kendilerini bu konuda gönüllü askerler olarak addedip, imamlarını katleden bu insanları, sıkı bir takibat altına altına almışlardı. Böylece Haricîlerin, hem Muaviye hem de Hz. Ali taraftarlarının tek hedefi haline gelmesi, doğal olarak bu iki farklı taraf arasında siyasî bir yumuşamayı da beraberinde getirmişti.²⁸⁶

Muaviye'nin Haricî isyanları ile daha ilk karşılaşmasında Şam ordusunun mağlup olmasının ardından, o henüz işin başında aldığı bu yenilginin faturasını Kûfelilere çıkarmış; onları, asilerin hakkından gelmedikçe kendilerini de emniyette hissetmemeleri konusunda sert bir şekilde uyarmış ve Irak'ta sudur eden bu hareketin yine Iraklılar tarafından yok edilmesini istemişti. Bu tehdit üzerine Kûfeliler, Haricîlerin üzerine asker göndermek zorunda kalmış; meydana gelen çarpışma neticesinde, Haricî grubun çoğunluğu öldürülmüş, kalan kısmı ise dağlık bölgelere sığınarak tehdit oluşturmaya devam etmişti.²⁸⁷

Hilafetin daha ilk senesinde, Haricîlerle uğraşmak zorunda kalan Muaviye, adeta karışıklıkların nüvesini teşkil eden yer mahiyetindeki Kûfe'yi, Mugîre b. Şu'be'nin idaresine bırakarak Şam'a dönmüştü.²⁸⁸

Mugîre'nin idaresindeki Kûfe'de, hoşgörünün hakim olduğu serbest bir ortamdan bahsedilmektedir. O, yumuşak huylu ve hoşgörülü bir idareci olup insanlarla iyilikle anlaşmayı tercih eder ve öyle davranırdı. Haricî ya da Şia olsun, kimseyi fikirlerinden dolayı kınamaz, muaheze etmezdi. Kendisine, falan Şiadır, falan Haricîdir, şeklinde yapılan ihbarlara, "Allah, kullarının arasındaki ihtilafları çözecektir" diyerek mukabelede bulunurdu. Nitekim, Haricîler zaman zaman bir araya gelerek Nehrevan'da öldürülen arkadaşlarından bahseder; yapılanlar karşısında boş durmanın doğru olmadığını ve kendileri gibi düşünmeyen müslümanlar ile savaşmanın gerektiğine olan inançlarını dile getirirlerdi.²⁸⁹

²⁸⁶ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyân*, 154.

²⁸⁷ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyân*, 155-156; *Doğuştan Günümüze*, II, 286-287.

²⁸⁸ Taberî, *Tarih*, V, 174; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 413-414; Lammens, H. L., "Mugîre b. Şu'be", İA, VIII, 451.

²⁸⁹ Taberî, *Tarih*, V, 174; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 421; *Doğuştan Günümüze*, II, 297.

Mugîre'nin, Kûfe'deki bu müsamahakar tutumu, gün geçtikçe Haricîlere cesaret vererek onların harekete geçmelerine zemin hazırlarken, aynı zamanda Hz. Ali taraftarlarına da, bu insanlardan intikamlarını alma hususunda bir fırsat sunmaktaydı. Bu şekilde Ali yandaşlarını da kendi safında tutan Mugîre b. Şu`be, Haricî isyanlarına karşı asker gönderme konusunda sıkıntıya düşmemişti.²⁹⁰

İşte bu hoşgörü ortamını kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya başlayan Haricîler, fırsat buldukça ayaklanmışlardı. Bunlardan biri de, Ferme b. Nevfel ve adamlarının çıkardığı isyandır. Mugîre, bu gruba karşı Şeb'es b. Rib'î ya da bir rivayete göre Ma`kil b. Kays'ı göndermek suretiyle onları imha etmişti.²⁹¹

Ortamdan yararlanan bir diğer isyancı da, Şebib b. Becere idi. Bu adam, İbn Mülcem'in Hz. Ali'yi öldürdüğü sırada onunla birlikte olduğunu ifade ederek Muaviye'ye yanaşmaya çalışmış, ancak umduğunu bulamamıştı. Muaviye onun şehirden uzaklaştırılmasını emredince, Şebib önüne çıkan herkesi katletme yoluna gitmiş; Muaviye Kûfe'yi Mugîre'ye teslim edip oradan ayrıldıktan sonra da, şehrin yakınlarındaki el-Kuff mevkiinde isyan etmişti. Bunun üzerine Mugîre, Halid b. Urfuta ya da bir başka rivayete göre Ma`kil b. Kays'ı görevlendirerek ayaklanmayı bastırmış, isyancıları yok etmişti.²⁹²

Bu arada şunu belirtmek gerekir ki, Kûfe'de, halkın can güvenliğini tehlikeye düşürmeleri sebebiyle, Haricî fikirleri benimseyenlerin veya isyan başlatma hazırlığında olanların gözetlenerek idareye ihbar edildiği göze çarpmaktadır.²⁹³ Bu şekilde, Muayn b. Abdullah'ın bir isyan hazırlığı içerisinde olduğunu haber alan Mugîre b. Şu`be, hemen Muayn'ı yakalatmış, daha sonra Muaviye'ye haber göndererek, bitmek bilmeyen bu isyanların müsebbibi olan asileri nasıl cezalandırması gerektiği hususunda ondan tavsiye istemişti. Muaviye, cevabında, kendisinin halife ve mü'minlerin emîri olduğuna şahadet etmeleri karşılığında onları serbest bırakabileceğini belirtmişti. Mugîre isyancılara bu teklifi sunduğunda, organizatörleri Muayn, "Ben, ancak, Allah'ın hak olduğuna, kıyametin kopacağına ve tekrar kabirlerden diriltileceğimize şahadet ederim" diyerek bu

²⁹⁰ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyân*, 157.

²⁹¹ Ya`kûbî, *Tarih*, II, 220; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 411.

²⁹² Ya`kûbî, *Tarih*, II, 220; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 411-412.

²⁹³ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyân*, 158

teklifi reddetmiş, sonuçta da öldürülmüştü.²⁹⁴

Muaviye, Haricîlerin belli bazı hususları kabul etmeleri şartıyla affedilmeleri yoluna giderek onları zararsız hale getirmek niyetinde idi; çünkü aşırı görüşlerinin ve inançlarına taassub derecesinde bağlı oluşlarının onlara neler yaptırabileceğinin farkındaydı. O'nun bu düşüncesinde isabetli olduğu, Ebu Meryem isyanıyla da kendini götse-recektir.²⁹⁵ O, Hâris b. Ka`boğullarının azadlı kölesi olup, isyan ettiği yanında, Haricî görüşleri benimseyen Katâmi ve Kûhayle adlarında iki kadın da vardı. Böylece, hareketine kadınların da iştirak ettiği ilk kişi Ebu Meryem olmuştur. O, bundan dolayı kendisini ayıplayanlara, kadınların Hz. Peygamber'in savaşlarına da katıldığını, yine Şamlılar arasında da çarpışan kadınların mevcut olduğunu söyler dururdu. Ebu Meryem isyan ettiği, Mugîre onun üzerine Câbir el-Becelî'yi göndermiş; yapılan çarpışma sonucunda isyancılar Bâdureya'da öldürülmüştür.²⁹⁶

Mugîre b. Şu`be'nin uğraştığı bir diğer Haricî isyanı da, Ebu Leylâ adında, siyahî, azadlı bir köle tarafından başlatılmıştı. O, bir gün Kûfe mescidinin kapısında, müslümanlara gözdağı verircesine bağırıp çağırmış, ancak hiç kimse ona karşılık vermemişti. Bundan cesaret alan Ebu Leylâ, kendisi gibi azadlı otuz kadar adamla birlikte isyan etmişti. Mugîre, bu hususla ilgili olarak Ma`kil b. Kays'ı görevlendirmiş, o da, isyancıları Kûfe'nin dış sınırlarında yakalayarak imha etmişti.²⁹⁷

Bu gelişmeler karşısında Mugîre b. Şu`be, idaresi altındaki insanları, konuşmalarında sürekli olarak uyarıyor, onlara kötü davranmak istemediğini, ancak olup biten her şeyden haberdar olduğunu bilmelerini ve herkesin kendine çeki düzen vermesi gerektiğini vurguluyordu. O, bu konuda bilhassa kabile reislerine iş düştüğünü söyleyerek, onları kabile fertlerine sahip çıkmaları ve yaşamakta oldukları hoşgörü ortamını suistimal etmemeleri hususunda ikaz etmekle kalmayıp, birlikte hareket etmeye de davet ediyordu.²⁹⁸

Mugîre b. Şu`be, Kûfe'deki Havaric ve Şia gibi muhalif gruplara karşı sergilediği müsamahakar tavır hususunda, Muaviye ile aralarını düzeltip yanına getirdiği Ziyad

²⁹⁴ Ya`kûbî, *Tarih*, II, 220-221; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 412.

²⁹⁵ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 159.

²⁹⁶ Ya`kûbî, *Tarih*, II, 221; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 412.

²⁹⁷ Ya`kûbî, *Tarih*, II, 221; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 412-413.

²⁹⁸ Taberî, *Tarih*, V, 182-184; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 426.

b. Ebîh de dahil olmak üzere, Muaviye ve Emevî yanlıları tarafından ikaz edilmiş, eleştirilere maruz kalmıştı. Zira Haricîler, Nehrevan'dan sonra toplanarak Kûfe'de adeta karargâh kurmuş ve yeniden güçlenmişlerdi.²⁹⁹

Bu sırada, Haricîleri idare etmekte olan, Temim kabilesinden Müstevrid b. Ullefe, Teym kabilesinden Hayyan b. Zıbyan ve Tay kabilesinden Muaz b. Cüveyn b. Husayn adlı üç kişi, aralarında yaptıkları istişareden sonra, en yaşlıları olan Müstevrid'i lider seçmişlerdi.³⁰⁰

Mugîre b. Şu'be, 43/663 senesi girdiğinde, Haricîlerin Hayyan b. Zıbyan'ın evinde toplanıp isyan hazırlıklarına giriştikleri haberini alınca, emniyet görevlisi olan Kabîsa et-Temûn'u oraya göndermiş; o da evde bulunanları Mugîre'nin yanına getirmişti. Onları konuşurmak ve amaçlarını öğrenmek için hayli uğraşan, ancak bu kimse-lerden, evde Kur'ân okumak için toplandıklarından başka bir ifade duyamayan Mugîre, onları, tedbiren hapsetmişti. Arkadaşlarının hapiste olduğunu öğrenen Haricîler, onları kurtarmak amacıyla, liderleri Müstevrid'in idaresinde bir araya gelmişlerdi. İşte, o günlerde Haricîlerin yine ayaklanma hazırlığı içinde olduğunu haber alan Mugîre b. Şu'be, Kûfe'de halka şu hutbeyi irad etmiştir:

“Sizler, benim Haricîlere karşı iyi davrandığımı, başınıza herhangi bir işin gelmemesini istediğimi çok iyi bilirsiniz. Ancak, aranızdaki bazı kötü insanların bizi maceraya sürükleyeceğinden endişe etmekteyim. Gerçekten, halim ve müttaki bir insanın cahil ve sefih adamın günahını yükleneceğinden, bundan dolayı bizim de başka bir çıkar yolumuzun kalmayacağından korkuyorum. Bu nedenle, şehrimizin sefih insanlarını hepinizin başına gelebilecek felaketlere sebep olmaktan alıkoymanızı istiyorum. Bazı adamların bu şehirde her türlü nifak ve fitneyi yayma niyetinde olduğunu haber aldım. Vallahi, bu insanlar Arap diyarlarının hangisinde isyan ederlerse etsinler, mutlaka onları yok eder, kendilerinden sonra gelecek olanlara ibret olmasını sağlarım”.³⁰¹

Mugîre'nin bu sözlerinin ardından, orada bulunan Ma`kil b. Kays, ondan bu insanların kimler olduklarını söylemesini, kendi kabilesinden dahi olsa bu tür insanlarla savaşmaya gönüllü olduklarını beyan etmişti. Bu görüşmenin ardından vali, kabile reis-

²⁹⁹ Taberî, *Tarih*, V, 174-179; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 421.

³⁰⁰ Taberî, *Tarih*, V, 174; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 421; A.Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, VIII, 609; *Doğuştan Günümüze*, II, 513.

³⁰¹ Taberî, *Tarih*, V, 184; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 426-427; *Doğuştan Günümüze*, II, 297-298.

lerini toplayarak onlara, kendi kabilesinden olan sefih kimselere karşı tavrı olarak kendisinin yanında olmalarını, aksi halde herkesin huzurunun kaçacağını söylemişti. Kabile reisleri, Mugîre'nin davetine icabet etmiş ve tüm fertlerine, kendilerine mukayyet olmalarını tavsiye etmişti. Buna bir örnek verilecek olursa, Sa'saa b. Sühân, kabilesi Abdikays'a şöyle hitab etmiştir: "Allah'a hamd olsun ki, size nimetlerin en güzelini verdi; siz de O'nun Rasûlü'ne itaat ve çağrılmış olduğunuz dine icabet ettiniz. Peygamber hayatta iken olduğu gibi, onun ölümünden sonra da iman üzere kaldınız. Çoğunun ihtilafa düştüğü zamanlarda siz dininize yapıştınız, sabrettiniz. Allah da, bölücülük yapanları sizin gibilerin eliyle ıslah etti. Biliniz ki, Allah'a, Peygambere ve onun Ehl-i Beyt'ine, bu asilerden daha düşman olan kimse yoktur. Bunlar, dinden sapmış, hataya düşmüş, bizim imamımıza (Hz. Ali) muhalefet ederek kanlarımızı helal saymış insanlardır. Sakın onları evlerinizde barındırmayasınız ve haklarında bildiğiniz şeyleri gizlemeyesiniz. Hiçbir Arap kabilesine, böyle insanlara yardım etmek yakışmaz; fakat duyduğuma göre, bazılarınız bu insanların yandaşı olmak niyetindedir. Bu konuda sizleri uyarmakla kalmıyor, hak olduğundan dolayı onların kanlarıyla Allah'a yaklaşmak istiyorum; zira onların kanları helaldir.

Ey Abdikayslılar! Valilerimiz, görüşleriniz hakkında her şeyi bilmektedirler. Bu nedenle onların ellerinde sizin aleyhinizde her hangi bir delil olmasın; zira, size karşı hükümlerini rahatlıkla icra edebilme gücüne sahiptirler".³⁰²

Vali Mugîre ve kabile liderlerinin birlikte hareket etme kararı almalarının ardından, sığındıkları kabilelerin içinden çekilerek isyan hazırlıklarına girişen Haricîler'in bu durumunu haber alan Mugîre, kendileri ile istişare etmek üzere müslümanların ileri gelenlerini ve kabile reislerini toplayarak onlara, isyancıların üzerine gönderilecek orduyu kimin komuta edeceği hususunu tartışmaya açmıştı. Bu istişare esnasında, asilere karşı olan net ve sert tavrını her fırsatta haykıran Ma`kil b. Kays, Mugîre'ye, "göndereceğin kişi, etrafında bulunan adamlardan herhangi biri değil, sana itaat edecek ve onların helaki için sonuna kadar çalışacak bir kimse olmalıdır. Böyle kimseler arasında da, onlara, benden daha düşman olan kimse yoktur; beni gönder; Allah'ın izniyle bu işi halledeceğim" demişti. Bu sözlerinin üzerine Mugîre, bu görevi ona vermiş, sonra da, beraberin-

³⁰² Taberî, *Tarih*, V, 184-186; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 426-428; *Doğuştan Günümüze*, II, 298.

de üç bin kişi olduğu halde Haricîler'in üzerine göndermişti. O, ayrıca emniyet görevlisi Kabîsa'ya, "Ma'kil ile birlikte Ali taraftarları da bu sefere katılsın; bu vesileyle aralarında kaynaşma meydana gelir ve bundan böyle Haricîlere karşı birlikte mücadele verirler. Üstelik onlar, Haricî gruba karşı daha önce de savaşmış, tecrübeli insanlardır" diyerek gücünü sağlamlaştırmıştı. Böylelikle Ma'kil b. Kays, yanında Hz. Ali taraftarları da olduğu halde, üç bin kişilik bir orduyla yola çıkmış ve iki taraf arasında adeta bir kovalamaca başlamıştı; çünkü, valinin sevk ettiği ordunun üzerlerine gelmekte olduğunu öğrenen Müstevrid ve adamları, sürekli yer değiştirmekteydi.³⁰³

Bu takip sürecinde, Haricîlerle Ma'kil'in askerleri arasında bazı çatışmalar olmuş; Ma'kil, aldığı önemli yenilgilere rağmen bu işten vazgeçmemiş ve Basra'dan gelen takviye kuvvetlerin de yardımıyla Müstevrid'in peşini bırakmamıştı. Nihayetinde iki taraf arasında cereyan eden çatışmada, teke tek savaşan Ma'kil ve Müstevrid'in her ikisi de hayatını kaybetmişti. Liderleri ölen ve büyük kayıplar veren Haricîler, böylece etkisiz hale getirilmişti.³⁰⁴

Haricî isyan zincirinin bir halkası da, Muaz b. Cüveyn et-Tâî ayaklanmasıdır. Mugîre, onların üzerine, Hemdan'dan bir grup adam göndermiş; bütün isyancılar öldürülmüştü.³⁰⁵

Mugîre b. Şu'be'nin valiliği döneminde, Mevaliden bir grup da isyan etmişti ki, bunların emirleri, Kûfe ehlinde Ebu Ali idi. O, Benî Hâris b. Ka'b'ın mevlasıydı. Mugîre'nin, Becîle kabilesinden bir adam komutasında kuvvetler göndererek bertaraf ettiği bu başkaldırı hareketi, Mevalîden zuhur eden ilk isyan idi.³⁰⁶

Mugîre b. Şu'be'nin, valiliği boyunca, Haricîlere karşı sergilediği davranış yöntemleri ve bunların sonuçları gözden geçirildiğinde, bazı önemli noktalar göze çarpar. Onun Haricîler konusunda kabilelerle diyalog içerisine girip onlardan yardım istemesi, idare ile kabilelerin işbirliği yapmaları sonucunu ortaya çıkarmıştır. Nitekim, Adiyy b. Hatim, Ma'kil b. Kays ve Sa'saa b. Sühân gibi Hz. Ali taraftarlığıyla bilinen kişilerin, Haricîlerle savaşmak için adeta birbiriyle yarıştığı görülmektedir. Yine bu meyanda

³⁰³ Taberî, *Tarih*, V, 188-193; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 429-431; *Doğuştan Günümüze*, II, 299-300.

³⁰⁴ Taberî, *Tarih*, V, 181-209; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 425-436; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 25; *Doğuştan Günümüze*, II, 299-301.

³⁰⁵ Ya'kûbî, *Tarih*, II, 221; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 428.

³⁰⁶ Ya'kûbî, *Tarih*, II, 221.

Mugîre'nin, isyancılara karşı verilecek mücadeleye, Hz. Ali taraftarlarını da dahil etmesi sayesinde, Ali yandaşlarının isteklerinin yerine gelmesinin yanı sıra, idarenin de bu konuda bilinçli seçimler yaparak zekice davrandığı da ortaya çıkmaktadır.³⁰⁷

Mugîre b. Şu`be, büyük bir zekâ ve maharet örneği göstererek, Haricîlerin üzerine onların esaslı düşmanları olan Şia'yı göndermek suretiyle kendi meşguliyet yükünü de hafifletmiştir.³⁰⁸ Bu şekilde Mugîre, hem şehirde kendisine karşı durabilecek farklı bir grubun (Şia) varlığını önlemiş hem de halkı ve idareyi ortak paydada buluşturmak suretiyle gücünü artırmıştır.

3) Şia ile İlişkiler

Mugîre b. Şu`be'nin Kûfe valiliği sürecinde, Hz. Ali taraftarlarıyla olan ilişkiler, bir yandan ilginç bir şekilde, aynı hedef uğruna paralel bir seyir izlerken; öte yandan hutbelerde Hz. Ali'nin sebedilmesinin ihmal edilmeksizin adeta bir gelenek halinde devam ettirilmesiyle tepkisel ve eleştirel boyutunu da korumuştur. Yani Mugîre, Muaviye'den aldığı telkinle konuşmalarında, Hz. Ali ve yandaşlarını ayıplayıp kötülemekte, ancak bunun yanında, devlet için olduğu kadar Ali taraftarları için de rahatsızlık unsuru olan Haricîlere karşı verilen mücadelede onlarla birlikte hareket etmekteydi. Üstelik bu uyum, Ali taraftarlarının gönüllülük derecesindeki talepleriyle tesis edilmişti.

Bu şekilde iki çizgide devam eden ilişkiler bütünü içerisinde, bunun misallerini görmek mümkündür. Örneğin, Hz. Ali taraftarlığını her ortamda dile getirmekten kaçınmayan Hucr b. Adiyî'nin, Hz. Ali ve destekçileri hakkında kötü konuşan Mugîre b. Şu`be'ye karşı çıkararak Hz. Ali'ye övgüler yağdırması karşısında, Mugîre'nin ona herhangi bir cezaî uygulamada bulunmayıp olayın üzerine gitmediği görülmektedir.³⁰⁹

Mugîre b. Şu`be, valiliğinin sonlarına doğru da Hz. Ali'yi zem, Hz. Osman'ı medh etmeye dair söylemlerini devam ettirmişti. Yine böyle bir konuşması esnasında Hucr b. Adiyî, mescitte, herkesin huzurunda ona karşı çıkararak, bu göreve getirildiğinden beri aynı şeyleri söyleyip durduğunu; böyle yapacağına, insanlara karşı sorumluluklarını yerine getirmesi ve onların menfaatine çalışması gerektiğini ifade etmişti. Hucr

³⁰⁷ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 159-160.

³⁰⁸ Lammens, H. L., "Mugîre b. Şu`be", *İA*, VIII, 451.

³⁰⁹ Ya`kûbî, *Tarih*, II, 230; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 429; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48.

sözlerini bitirdikten sonra orada bulunan pek çok insan da kendisini desteklemişti. Bu olayın ardından Mugîre, minberden inerek evine³¹⁰ veya emaret binasına³¹¹ çekilmiş, adamları ise ona gelerek “İnsanların sana karşı böyle cesurca davranmalarına nasıl izin veriyorsun? Bu şekilde, kendi otoriteni sarsmakla kalmıyor, Muaviye’nin de sana tavır almasına sebep oluyorsun” demek suretiyle onu uyarılmışlardı.³¹² Mugîre, bu sözlerine cevaben onlara “Ben, Hucr’u çoktan öldürdüm. Bekleyin ve görün; benden sonra gelecek olan emîre karşı da aynı şekilde davranacak; yeni vali de onu öldürüverecek. Ben, ömrümün sonuna doğru, ecelimin yaklaştığı sıralarda, bu şehrin önde gelenlerinden birini öldürmek istemem. Ayrıca böyle davranıp da onu ve arkadaşlarını öldürecek olsam, onlar mutlu ben ise bedbaht olurum” demişti.³¹³

Bu rivayet, Ahbâru’t-Tivâl adlı eserde ise şu şekilde geçmektedir: Hucr b. Adiyy ve mesciddeki bazı insanların bu protestosunun ardından Mugîre, minberden inerek valilik binasına gitmiş ve Hucr’a bin dirhem göndermişti. Bu tutumun bir aciziyet ve zaafiyet göstergesi olduğunu söyleyip eleştiri de bulunanlara, “ bilakis, ben onu öldürdüm” diyerek kendisini çok arayacaklarını belirtmişti.³¹⁴

60 yaşına varan Mugîre’nin artık tek emeli, makamını korumak, hareketli geçen hayatını sükûnet ve itibar içinde tamamlamaktı. O, valiliği boyunca sadece, Muaviye’yle olan ilişkilerini idare etmeye bakmış; ancak artı olarak, Emevî sülalesinin otoritesi ve güçlenmesi için kendini pek de feda etmek istememişti. Bu şekilde Mugîre, kendince bir denge tutturmaya çalışmıştı.³¹⁵

Mugîre b. Şu’be Kûfe valiliği süresince, kendisi gibi başkalarının da fikirlerini

³¹⁰ Dineverî, *Ahbâru’t-Tivâl*, 206; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 473.

³¹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48.

³¹² Dineverî, *Ahbâru’t-Tivâl*, 206; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 473; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48.

³¹³ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 473. Muaviye’nin, siyasî muhaliflerine karşı sindirme politikasının içinde, ekonomik baskı da vardır. (Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyân*, 170). Nitekim, İbnü’l-Esîr ve İbn Kesîr’in bu hususta zikrettiği rivayette, Hucr ve destekçilerinin, vali Mugîre’den kendilerine, hakkı olan maaşlarını vermesi, bu işi daha fazla geciktirmemesi ve bir vatandaş olarak haklarını istediklerine dair ifadeler vardır. (*el-Kâmil*, III, 473; *el-Bidâye*, VIII, 48). Onların, şikâyet içeren bu ifadelerine dayanarak, Hz. Ali ve taraftarlarına ekonomik baskı ya da boykotun uygulandığı söylenebilir. Tüm bunlarla birlikte, yine de Hz. Ali taraftarları belki de en özgür ve rahat günlerini Mugîre b. Şu’be’nin Kûfe valiliği esnasında yaşamışlardı. Maamâfih, bu dönemde, idarenin bazı baskıcı uygulamalarından söz edilse de, daha sonra göreceklere muamelelerin boyutlarına göre, Hz. Ali taraftarları Mugîre’den sonra, onun kadar anlayışlı ve iyi bir valinin gelmediğini söyleme ihtiyacı duyacaklardı. (Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyân*, 170).

³¹⁴ Dineverî, *Ahbâru’t-Tivâl*, 206.

³¹⁵ Lammens, H. L., “*Mugîre b. Şu’be*”, İA, VIII, 451.

beyan etme hakkı olduğunu; farklı grupların bu hoşgörü ortamını suistimal ederek huzursuzluk çıkarma peşinde olmadıkça, emniyette olacaklarından şüphe duymamalarını açıkça söylemişti. Oluşturmak istediği bu huzur ortamına karşın Mugîre, valiliği boyunca Haricî isyanlarıyla uğraşmak zorunda kalmış; Ali taraftarları cephesinden ise böyle başkaldırı hareketleri görmemiş, aksine idare ve Şia, kargaşa çıkaran Haricî gruplara karşı güç birliği yapmışlardı.

Sonuç olarak Muaviye'nin iktidarı ele aldığı zamanlarda, Kûfe'de cereyan eden ilk Haricî isyanları diyebileceğimiz Ferve b. Nevfel ve Havsere b. Vedda liderliğindeki hareketlerin bastırılmasından sonraya tekabül eden zamanlarda Muaviye tarafından bu sorunlu bölgeye tayin edilmiş olan Mugîre b. Şu'be'nin, düşünceyi eyleme dönüştürmedikçe, zıt fikirli insanlara asla müdahale edilmediğinden bahsedilir. Ancak onun bu müsamahası, arzu edilenin aksine, asayişin bozulmasına ve anarşiye yol açmıştı.³¹⁶ Halk, müsamaha ve uzlaşmayı tercih eden vali Mugîre'den bir zarar görmemişti.³¹⁷

b) Yezid b. Muaviye'nin Veliht Oluşundaki Rolü

Kendisinden sonra yerine geçecek olan kişiyi, daha hayatta iken ilan etme veya seçme şeklinde ifade edilebilecek olan “veliahtlık” sistemi,³¹⁸ ne İslâm öncesi Arap-kabile yönetim sistemine ne de İslâm'ın şura prensibine uygun düşmekteydi. Müslümanların tarihinde böyle bir uygulamayı tesis edip yerleştiren ilk kimse Muaviye b. Ebî Süfyan olmuştur.³¹⁹

Kaynaklar, veliahtlık fikrini ilk defa ortaya atan ve Muaviye'ye telkin eden kişinin Mugîre b. Şu'be olduğunu açıklamaktadır.³²⁰

Kûfe'yi yönetim şekli hususunda, Muaviye'nin, kendisinden memnun olmadığını farkında olan ve yerine Said b. el-Âs'ı vali tayin etme niyetinde olduğunu öğrenen Mugîre, halk arasında, görevden alındığı değil de kendisinin görevden ayrıldığı intibai-

³¹⁶ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 157.

³¹⁷ Taberî, *Tarih*, V, 174; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 421; *Doğuştan Günümüze*, II, 297.

³¹⁸ *Meydan Larousse*, I-XII, XII, 559.

³¹⁹ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, 183.

³²⁰ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 142; Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, 233; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 503; Hasan, H. İ., *İslâm Tarihi* I, 357. Suyûtî'nin eserinde mevcut olan bir rivayette, Hasan Basrî'nin şu sözü geçmektedir: “İnsanların işini iki kişi bozdu; bunlardan birincisi olan Amr, mushafları mızrakların ucuna geçirttiğinde; ikincisi olan Mugîre de, Yezid'in veliahtlığı fikrini ortaya attığında bunu gerçekleştirmiş oldu” dedikten sonra, “şayet bu veliahtlık işi olmayaydı, müslümanların işi kıyamete kadar şura ile halledilecekti” şeklinde bir yorum daha ilave eder. (*Tarihu'l-Hulefâ*, 233).

nın yayılması fikriyle, görevden affını istemesinin uygun olacağını düşünerek Muaviye'ye gitmeye karar verir. Bu maksatla Şam'a geldiğinde, oradaki arkadaşlarına şunları söylemişti: "Eğer şu anda ben sizi bir valiliğe ya da emirliğe getiremezsem, bu artık bundan sonra asla mümkün olmaz". Daha sonra Yezid b. Muaviye'nin yanına giden Mugîre, ona "Rasûlullah'ın en yakın arkadaşları, Kureyşin büyüklerinin hepsi öldü, geriye ise onların evlatları kaldı. Sen, bu evlatlar içinde en faziletli, ileri görüşlü, sünneti, siyaset ve yönetim işlerini en iyi bilen kişisin. Hal böyleyken, müminlerin emîrini, kendisinden sonra senin için beyat almaktan alıkoyan nedir, bilmiyorum" diyerek, onu bu işe soyunması hakkında teşvik etmişti. Yezid'in bunun mümkün olup olamayacağını sorması üzerine ise Mugîre, "evet" cevabını vermişti.³²¹

Bu konuşmanın ardından Yezid, babasına giderek Mugîre'nin söylediklerini anlatmış; Muaviye' de Mugîre'yi çağırarak ona bu konuya dair bir takım sorular sorunca, Mugîre ona şöyle hitab etmişti: "Ey Mü'minlerin Emîri! Görüyorsun ki, Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra birçok ihtilaflar meydana geldi, müslüman kanı döküldü. Yezid, senin halefin olsun; onun adına halktan beyat al. Böylece, senin vefatından sonra o müslümanları korur, kan dökülmez ve herhangi bir fitne de meydana gelmez". Muaviye, bu işin nasıl halledileceğini, kendisine kimlerin yardımcı olacağını sorunca, Mugîre'den, "Kûfelileri ben ikna ederim; Basra'yı da Ziyad halleder. Zaten bu şehirler sana beyat ettikten sonra, diğerleri muhalefet edecek değildir" cevabını almıştı. Bunun üzerine Muaviye, "Öyleyse sen şimdi Kûfe'ye görevinin başına dön; güvendiğin insanlarla istişare et, gelişmeleri de bizi bildir" demişti.³²² Bu görüşmenin ardından adamlarının yanına dönen Mugîre b. Şu'be, "Muaviye'nin kafasına, olması muhal olan bir işi soktum. Bu iş, Muhammed'in ümmetinde olması asla uygun olmayan bir durumdur; fakat ben onlar için öyle bir gedik açtım ki, bu gedik ebediyen kapatılmayacaktır" şeklinde konuşmuştu.³²³

³²¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 503; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, VIII, 181; Hasan, H. İ., *İslâm Tarihi*, I, 357; *Doğuştan Günümüze*, II, 307.

³²² İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 142; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 504; *Doğuştan Günümüze*, II, 307; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, VIII, 181. İbn Kuteybe'de geçen rivayette, Mugîre'nin Muaviye'nin yanına geldiğinde ona, "Görüyorsun ki yaşın ilerledi, ölümün yaklaştı; sana bir şey olursa ümmet yine eski fitne dolu günlerine geri döner diye endişelenmekteyim" dediği zikredilmektedir. (*el-İmâme*, I, 142).

³²³ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 142; Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, 233; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 504; *Doğuştan Günümüze*, II, 307.

Mugîre b. Şu`be, daha sonra Şam'dan ayrılarak Kûfe'ye gelmiş ve tıpkı Muaviye'ye söylediği gibi, Ümeyyeoğulları taraftarları olup güvendiği insanlara bu konuyu açmış; Yezid'e beyat edeceklerine dair onay ve desteklerini almıştı.³²⁴ Ayrıca bu kimselerden seçerek oluşturduğu bir heyete otuz bin dirhem değerinde pek çok hediyeler vermiş, başlarına da oğlu Musa'yı geçirerek Muaviye'ye göndermişti. Şam'a giden heyet, halifeye, oğlu Yezid'e beyat fikrini münasip bulduklarını, hatta bu düşüncenin bir an önce hayata geçirilmesinin iyi olacağını söyleyerek, harekete geçmesine dair onu teşvik etmişlerdi. Muaviye ise “Düşüncenizde sebat edin ancak bunu ilan etmekte acele etmeyin”³²⁵ dedikten sonra, Musa b. Mugîre b. Şu`be'ye dönerek, “Baban, bu adamların dinini onlardan kaç paraya satın aldı?” diye sormuş, otuz bin dirhem, cevabını alınca Muaviye, “Doğrusu dinlerini bir hayli ucuza satmışlar” şeklinde mukabelede bulunmuştu.³²⁶

Bu heyetin Muaviye'ye gidişi hakkında şöyle bir rivayet de vardır:

Mugîre, kırk kişilik bir heyet oluşturup başlarına oğlu Urve'yi geçirdikten sonra onları halifeye göndermişti. Bu heyet, Muaviye'ye “Biz Muhammed'in ümmeti için faydalı olacak bir görüşle sana geldik. Ey Emîre'l-Mü`minîn! Yaşın hayli ilerledi, ömrün geçti; sana bir şey olmasından korkuyoruz. Bunun için bize bir sınır çiz, bir yol göster ki, onu takip edelim” demişti. Muaviye onlara, kendilerinin fikir ve tavsiyelerinin ne olduğunu sorunca, heyet, Yezid'in veliahtlığını işaret etmişti. Muaviye, kimlerin, oğlu Yezid'den razı olduklarını sorduğunda ise onlar, kendilerinin ve yanlarından çıkıp geldikleri insanların bu görüşü benimsediklerini bildirmişlerdi. Bu arada Muaviye, heyetin başkanı olan Urve b. Mugîre'ye, bu insanların dinlerini ne kadara sattığını sormuş, dört yüz dinar, cevabını alınca da, hayli ucuz olmuş doğrusu, demişti. Daha sonra gruba dönerek “Bu fikri iyice bir düşünelim ve Yüce Allah'ın ne takdir ettiğini görelim. Acele etmeyip sabırlı davranmak daha iyidir” şeklinde fikrini beyan ettikten sonra, onları Kûfe'ye göndermişti. Heyetin bu ziyaretinin ardından Muaviye'nin, Yezid'i veliaht tayin etme konusundaki azim ve isteği hayli artmıştı. Nitekim o, devamlı istişare etmek-

³²⁴ Ya`kûbî, *Tarih*, II, 220; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 504; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, VIII, 181; Hasan, H. İ., *İslâm Tarihi*, I, 357; *Doğuştan Günümüze*, II, 307.

³²⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 504; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, VIII, 181.

³²⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 504.

ten beri durmadığı Ziyad b. Ebîh'e haber göndererek, destek arar mahiyette fikrini sormuştu.³²⁷

Mugîre b. Şu'be'nin, Muaviye'ye veliahtlık fikrini önermesi hakkında, farklı ifadeler içeren başka rivayetler de mevcuttur. Şöyle ki, Mugîre Kûfe'ye tayin edildikten bir süre sonra, görevinden azledileceğine dair duyular almış, bunun üzerine Şam'a gitmeye karar vermişti. Muaviye onu karşısında görünce, neden işini gücünü ve fitneden uzak kalmaktan hoşlanmayan Irak halkını yalnız bırakıp da neden Şam'a geldiğini sormuş; Mugîre ise, "Ey Emîre'l-mü'minîn! Yaşım ilerledi, kuvvetim azaldı, eskisi gibi iş yapamaz oldum; dünyaya dair de bir hacetim kalmadı. Üstlendiğim vazifeyi elimden geldiğince yapmaya çalıştım. Allah'tan, sana yardımım dokunmasından başka bir niyetim olmaz" cevabını vermişti. Muaviye, "o niyetin nedir?" diyerek bir açıklama isteyince, Mugîre, şunları söylemişti: "Sizden sonra, oğlunuz Yezid'in halife olması için Kûfe eşrafını beyata davet ettim; onlar da icabet ettiler. Size danışmadan böyle bir işe kalkıştığımдан hoşlanmayacaksınız diye, size şimdi daha işin başında iken haber vermeye geldim. Bundan sonra dilerseniz beni görevden alın". Bu konuşma karşısında Muaviye, "Sübhânallah, Ey Ebu Abdurrahman! Şüphesiz ki Yezid, senin kardeşinin oğludur. Şimdi sen halkının başına dön ve başlattığın şeyi tamamla, işi hallet!" diyerek onu, Yezid'in veliahtlığı hususunda uygun zemin hazırlama çalışmalarına devam etmesi üzere Kûfe'ye geri göndermişti. Mugîre, Muaviye'nin yanından ayrıldıktan sonra şöyle demişti: "Öyle sağlam bir şey dikildi ki, onu yerinde ancak kan söker".³²⁸

Veliahtlık meselesinde, Muaviye'yi bu konuya yöneltenlerle ilgili haberler böyle olsa da, onun bu fikirden uzak olduğu söylenemez; olsa olsa o bu meseleyi müslümanlara açıklamayı ya da böyle bir teklifin kendisine getirilmesini vilayetlerden, başka ağızlardan beklemiş olmalıdır. Nitekim o, böyle bir fırsat ortaya çıktığında, değerlendirmekten geri durmamış; doğrudan harekete geçmiş ve toplumu da bu yönde kanalize etmiştir.³²⁹ Böylece Muaviye, içte sükûneti sağlayıp otoritesini sağlamlaştırdıktan sonra, o zamana kadar Arap toplumuna yabancı olan veliaht tayin etme cihetine gi-

³²⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 504-505.

³²⁸ Ya'kûbî, *Tarih*, II, 219-220.

³²⁹ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyân*, 185.

derek bir ilki gerçekleştirmiştir.³³⁰

Konuya ışık tutması açısından bu noktada ilave edilmesinin uygun olabileceği düşüncesiyle başvurduğumuz, veliahtlık hususuna kendine has bir yorum getiren İbn Haldun, Mukaddimesi'nde, imamın, müslümanların emiri ve velisi olup, hayatta iken onların maslahatına olan şeyleri gözettiği; bu doğrultuda, öldükten sonra halkın menfaatine olan şeylere kendisinin yaptığı gibi sahip çıkacak bir veliaht tayin etmesinin, onun görevlerinden olduğu; veliahtlığın cevazı ve inkıyadı üzerinde ümmetin icma etmiş olması ile de, bunun şer' den olduğu hususunun malum oluşunu ifade etmektedir. Bu tür genel açıklamalardan sonra konunun daha özeline inen İbn Haldun, sözlerine şöyle devam etmektedir “Başkasını değil de oğlu Yezid'i tercih etmeye Muaviye'yi sevk eden sebep sadece, o zaman, meseleleri halletme ve karara bağlama yetkisine sahip olan Emevîlerin Yezid üzerinde ittifak etmesi suretiyle halkın bir araya gelmesini sağlamaktan ibaretti. Zira, Kureys'in, bütün müslümanların ve bunların içinden galebe çalanların asebesi, özü olarak Emevîler, o vakit ondan başkasının halife olmasına razı olmazlardı. Bu nedenle Muaviye, bu makama daha layık oldukları zannedilenleri bir yana bırakarak oğlu Yezid'i tercih etti”.³³¹

IV- VEFATI

Mugîre b. Şu'be, 50/670 senesinde³³² Kûfe valiliği devam ettiği sırada, 70 yaşında iken, ikamet ettiği bu şehirde vefat etmiştir.³³³ Onun, taun (veba) salgınından dolayı öldüğü belirtilir. Hatta, Mugîre'nin salgından korktuğu için şehri terk ettiği, bir süre

³³⁰ Yıldız, Hakkı Dursun, “*Yezid b. Ebî Süfyân*”, İA, XIII, 412. Bu hususta, İbn Haldun, Muaviye'nin uygulamasının bir ilk olmadığını, zira daha önce Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'in de bazı şekil ve kayıtlar altında da olsa kendilerinin yerine geçebilecek kimseleri, hayattayken tavsiye edip gösterdiklerini söyler. (İbn Haldun, *Mukaddime*, I, 581).

³³¹ İbn Haldun, *Mukaddime*, I, 581-582. Ayrıca bkz. Hodgson, *İslâm'ın Serüveni*, I, 162.

³³² Taberî, *Tarih*, V, 232; İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, III, 372; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1446; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 461; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 32; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453. Mugîre b. Şu'be'nin vefat yılına dair, farklı kaynaklar, farklı rivayetler içerirler: Bu tarihler, Ya'kûbî, 51/671 (*Tarih*, II, 229); Taberî, 50/670 (*Tarih*, V, 232); Mes'ûdî, 49/669 (III, 33); İbn Abdilberr, 51/671 (*el-İstîâb*, IV, 1446); İbn Kesîr, yanlış olduğu yorumu ile birlikte, 36/656 veya 58/677 (*el-Bidâye*, VIII, 48); İbn Hacer, 49/669 veya 51/671 (*el-İsâbe*, III, 453) olduğunu söylemektedir.

³³³ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5718; Ya'kûbî, *Tarih*, II, 229; Taberî, *Tarih*, V, 232; İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, III, 372; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1446; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 461; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 32; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453; Suyutî, *Husnü'l-Muhâdara*, I, 196.

sonra geri döndüğünde ise yine bu hastalığa yakalanmaktan kurtulamayarak vefat ettiği nakledilmektedir.³³⁴

Mugîre b. Şu`be, ölümü yaklaştığını anlayınca şunları söylemişti: “Allah’ım! İşte sağ elim ki, ben onunla, göndermiş olduğun Peygamber’e beyat ettim ve yine onunla, senin yolunda mücadele ettim³³⁵; Rabbim! Bilerek veya bilmeyerek işlediğim bütün günahlarımı affeyle”.³³⁶

Benzer bir rivayette, ömrünün sonlarına doğru Mugîre b. Şu`be’nin, insanlara şöyle dediği ifade edilmektedir: “Size, takvayı nasihat ediyorum. Allah tektir; O’ndan af dileyin, beni de affetsin. Emîriniz gelene kadar bekleyin, gelince de ona itaat edin. (Sağ elini göstererek), bu elimle Peygamber’e beyat ettim ve ben, size nasihat etmekle yükümlüyüm”.³³⁷

Onun, Şa`ban³³⁸ veya Ramazan³³⁹ ayında çok şiddetli sıcaklığın olduğu bir günde vefat ettiği ve Kûfe kayalığına yakın bir yere defnedildiği rivayet edilmektedir.³⁴⁰

Kûfe’de, Sakîf içinde bir ev bina etmiş olan Mugîre, ardından söylenenlere bakılacak olursa, iyi bir yönetici olarak anılmıştır:

Şa`bî şöyle der: “Her ne kadar kendisinden önce bir takım iyi valiler geldiyse de, bizim başımıza, Mugîre b. Şu`be kadar iyi bir vali gelmedi”.

Yaşlı bir Kûfeli de, ölümünün ardından Mugîre hakkında şunları söylemişti: “Vallahi ondan sonrakileri gördük ve onu, valilerin içinde, en iyi, en takdir edici ve en bağışlayıcı kişi olarak kabul ettik”.³⁴¹

Yine Mugîre hakkında, “O, insanları güzel yaşattı; hayatında, kendisinden başka herkesin hayatı güzel oldu” denmiştir.³⁴²

Önceki konularda bahsedildiği üzere, Mugîre b. Şu`be, bu müsamahakar tavırlarından dolayı eleştirilmekte ve daha otoriter davranması hususunda ikaz edilmekteydi.

³³⁴ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5718, 5725; Mes`ûdî, *Murûcu’z-Zeheb*, III, 33; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 461; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 32-33; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, VIII, 171.

³³⁵ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128.

³³⁶ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5720.

³³⁷ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5726; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 31.

³³⁸ İbn Hibbân, *Kitâbü’s-Sikât*, III, 372; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 461; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 32.

³³⁹ Suyutî, *Husnü’l-Muhâdara*, I, 196

³⁴⁰ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5725.

³⁴¹ *Doğuştan Günümüze*, II, 301.

³⁴² Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5718.

O, bu yönünden dolayı kendisini tenkid edenlere şöyle derdi: “Ben, iyi insanları öldürmek, şehrin ileri gelenlerinin kanlarını akıtmak suretiyle iş hallederek, onları cennetlik, kendimi ise cehennemlik etmek istemem. Böyle davranmakla, Muaviye’nin dünyasını imar ederken, kendi ahiretimi yerle bir edemem. Ben, bu halkın iyileri ile dost olur, kötülerini de bağışlarım; iyilerini över, ahlaksızlarına ise nasihat ederim. Ben öldüğüm zaman, benden sonraki valileri görürler; işte o zaman beni anmaya başlarlar”.³⁴³

Mugîre b. Şu’be, sekiz yıl kadar Muaviye b. Ebî Süfyan adına Kûfe valiliğini yürütmüş ve bu hal üzere vefat etmiştir.

Mugîre, Kûfe’de vefat edince Muaviye, buranın valiliğini de o zamanlar Basra valisi olan Ziyad b. Ebîh’e devrederek bir ilki gerçekleştirmiş; böylece Ziyad, İslâm devletinde, Basra ile Kûfe’yi bir arada idare eden ilk yönetici olmuştur.³⁴⁴

Muaviye, Ziyad’ın söz ve davranışlarını öyle beğenmekteydi ki, onu kendisine adeta baş danışman edinmişti. Bu doğrultuda, Muaviye’nin indinde, zekâsına hayran olduğu Ziyad’ın konumu gün geçtikçe yükselirken, buna mukabil Muaviye, Mugîre’nin valiliğinden ise umduğunu bulamamaktaydı.³⁴⁵

Taberî bu konuda şöyle der: “Muaviye, Kûfe’yi Ziyad’a vermiştir; çünkü böyle bir şehri ancak o ıslah edebilirdi. Zira, Mugîre’den sonra, Ziyad’ın henüz Kûfe’ye gelmediği altı ay içerisinde fitne ve kargaşa iyice çoğalmıştı. Yeni vali şehre vardığında, minberde verdiği hutbe ile idare ettiği yerin tek hakiminin kendisi olacağını ve otoritesini sarsmaya kimsenin gücü yetemeyeceğini, tehdit edercesine kesin ve keskin bir dille ifade etmiştir”.³⁴⁶

Muaviye, Ziyad’la olan yakınlığını daha ciddi bir mertebeye oturtarak onu akra-ba edinmiş ve artık Ziyad “İbn Ebî Süfyan” yani “Ebu Süfyan’ın oğlu” olarak anılmaya başlanmıştır. Zaten daha önce, Hz. Ali hayatta iken Muaviye, Ziyad’a bir mektup yazarak, babası Ebu Süfyan’ın onu velayetine aldığını haber vermişti. Bu durumu öğrenen Hz. Ali, Ziyad’a “Ebu Süfyan’ın bir takım yanlış düşünce ve hayalleri vardır; sen, onun bu hayallerine kapılma; çünkü o adama ne varis olunur ne de soyuna girilir. Şunu bile-

³⁴³ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 473.

³⁴⁴ Taberî, *Tarih*, V, 234; Mes’ûdî, *Murûcu’z-Zeheb*, III, 34; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 461.

³⁴⁵ Taberî, *Tarih*, V, 176-480.

³⁴⁶ Taberî, *Tarih*, V, 234-235.

sin ki, Muaviye b. Ebî Süfyan, insanı aldatmasını pek iyi bilir; çok dikkatli ol!” diyerek onu ikaz etmişti. Nitekim, Hz. Ali’nin vefatından sonra Muaviye, Mugîre b. Şu`be’yi aracılıkla Ziyad’ı kendi saflarına çekmiş; onu akrabalığına almak suretiyle de bu yakınlıklarını iyice pekiştirmek istemiştir.³⁴⁷

³⁴⁷ *Doğuştan Günümüze*, II, 290.

İKİNCİ BÖLÜM
MUGİRE B. ŞU'BE'NİN ŞAHSİYETİ VE DEVLET ADAMLIĞI

I- MUGİRE B. ŞU`BE`NİN ŞAHSİYETİ

A- FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

Kaynaklarda Mugîre b. Şu`be`nin fiziksel özelliklerine dair hayli teferruatlı bilgilere rastlanmaktadır. Buna göre o, uzun boylu, heybetli³⁴⁸, kumral, sık saçlı, alını açık, kafası büyük³⁴⁹, dudakları geriye doğru çekik, ön dişleri kırık, çolak, omuzlarının arası geniş, cüsseli³⁵⁰ ve tek gözlü bir adam idi.³⁵¹ Gözünün Yermük³⁵², Kadisiye³⁵³ veya bir güneş tutulması sonucu kör olduğu belirtilmektedir.³⁵⁴ Nitekim Hz. Aişe`nin şöyle söylediği nakledilmektedir: “Hz. Peygamber zamanında güneş tutulmuştu; Mugîre b. Şu`be de güneşe bakakaldı ve bu yüzden gözü kör oldu”.³⁵⁵ Bazı rivayetlerde bu tutulma olayının 59/678 senesi Receb ayının 4. günü vuku bulduğu ifade edilse de doğrusu, 49/669 senesinde olduğudur. Zira 50/670 yılında vefat etmiş olan Mugîre, bu olaya şahit olmuş hatta bu nedenle kör olmuştur.³⁵⁶

B- KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

Mevcut rivayetlerin ışığı altında şahsiyetine dair bir takım malumatın elde edildiği Mugîre b. Şu`be`nin çok yönlü bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrı başlıklar altın-

³⁴⁸ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1445; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 21.

³⁴⁹ İbn Kesîr`de zikredilen bir rivayete göre, “Mugîre`nin kafası öyle büyüktü ki onu ancak dört boynuz delebilirdi”. (*el-Bidâye*, VIII, 49).

³⁵⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 49; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452.

³⁵¹ İbnü`l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 461; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 21; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 49; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452.

³⁵² Belâzurî, *Ensâb*, I, 492; İbn Hibban, *Kitâbü`s-Sikât*, III, 372; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1445; İbnü`l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 461; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VIII, 129.

³⁵³ Belâzurî, *Ensâb*, I, 492/XIII, 5718; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 21.

³⁵⁴ Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 21.

³⁵⁵ Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 21; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453.

³⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453.

da incelenecek olsa da onu bu kişilik özelliklerinin birbirinden bağımsız olarak düşünmemesi gerekir. Zira, onun dehâsı aynı zamanda ileri görüşlülüğüyle; ileri görüşlülüğü, iyi bir gözlemci oluşuyla; hitabeti, elçiliğiyle; elçiliği, dil bilmesi ile vs. bağlantılıdır.

1- Dehâsı

Dehâ kelimesi, sözlükte köken bakımından akıllı, anlayışlı, zeki, dirayetli, dâhî, cin fikirli, maharet sahibi, ileri görüşlü, hazır cevaplı olmak gibi anlam açılımlarına sahiptir.³⁵⁷ Arapların dâhî olarak kabul ettikleri, insanlar arasında bu şekilde bir sembol halini almış, şecaat ve mekide (hile veya tuzak kurma) özellikleri ile muteber olan bazı meşhur isimler vardır ki, Mugîre b. Şu`be de bunlardandır.³⁵⁸ Siyaset ve kiyaset bakımından müstesna olup³⁵⁹, dâhî olarak gösterilen kişiler hakkında kaynaklar şu rivayetleri aktarmaktadır:

“Fitnede dâhî insanlar beştir; bunlar, Kureyşten Amr ve Muaviye; Ensardan Kays b. Sa`d; Sakîften Mugîre b. Şu`be; Muhacirundan Abdullah b. Budeyl b. Verkâ el-Huzâî`dir”.³⁶⁰

“Bu ümmetin dört kadısı, Hz. Ömer, Hz. Ali, Zeyd b. Sâbit ve Ebu Musa el-Eş`arî iken; dört dehâsı, Amr b. el-Âs, Muaviye b. Ebî Süfyan, Mugîre b. Şu`be ve Ziyad b. Ebîh`dir”.³⁶¹

“Araplar, müslümanlar arasında fitne ve kargaşa baş gösterdiğinde aldıkları tedbirlerle ortama hakim olan beş dâhî adam sayarlardı; bunlar Muaviye b. Ebî Süfyan, Amr b. el-Âs, Mugîre b. Şu`be, Kays b. Sa`d ve İbn Budeyl b. Verkâ idi”.³⁶²

Cevad Ali, *el-Mufasssal* adlı eserinde, Mugîre'nin “meşhur Arap dâhî ve şeytanlarından biri” olduğunu belirtirken³⁶³, İbn Kesîr ise şunları söylemektedir: “Zührî, fitne hususunda dâhîlerin, Muaviye b. Ebî Süfyan, Amr b. el-Âs, Mugîre b. Şu`be, Kays b.

³⁵⁷ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, XIV, 275-276.

³⁵⁸ İbn Sa`d, *et-Tabakât*, II, 351; Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5717; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1446; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 408/Üsdü'l-Gâbe, V, 248; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 22; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 49; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, VIII, 160; Köksal, *İslâm Tarihi*, IV, 341.

³⁵⁹ Köksal, *İslâm Tarihi*, IV, 341.

³⁶⁰ Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 22; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 49.

³⁶¹ İbn Sa`d, *et-Tabakât*, II, 351; Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, 231.

³⁶² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 408-409. İbnü'l-Esîr rivayetin devamında, Hz. Ali-Muaviye çekişmesi sırasında Kays ve İbn Budeyl, Hz. Ali taraftarı iken, Mugîre'nin Taif'te uzlette olduğunu ifade etmektedir.

³⁶³ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VIII, 129.

Sa'd ve Abdullah b. Verkâ şeklinde beş kişi olduğunu zikreder. Ben de derim ki, korkuluk halinde olan ruhsuz cesetler beştir; bu kişiler, Ebu Bekir, Ömer, Muaviye, Amr ve Mugîre'dir".³⁶⁴

"Dört meşhur Arap dâhîsi içerisinde Amr, zor, karmaşık ve illetli meseleleri çözüme kavuşturan; Muaviye, sabır, teenni ve temkinle hareket eden, hilm sahibi; Ziyad, küçük-büyük her işi halledebilen özellikleri ile üstün iken, Mugîre b. Şu'be ise keskin bir zekâ ve doğuştan hazır cevap kabiliyetine sahipti".³⁶⁵ Yine bir başka rivayette geçtiği üzere, Araplara göre bu dört dâhîden Muaviye, işleri enine boyuna düşünüp tartabilen; Amr, düşünmeden zekice cevaplar verebilen; Mugîre, problemleri politik yoldan çözüme kavuşturabilen; Ziyad ise, tüm meseleleri, gerekirse şiddet de karıştırmak suretiyle, halledebilen insanlardır.³⁶⁶ Benzer bir rivayete göre de, dört Arap dehâsından Muaviye, teenni ile davranmada ve yumuşak huylulukta; Amr, karışık ve içinden çıkılmaz meselelerde; Mugîre, belli ve büyük problemlerde; Ziyâd da, büyük-küçük her işte dâhîdir.³⁶⁷

Suyûtî ise eserinde Mugîre b. Şu'be'den bahsederken onun, ashabın meşhurlarından, zahidlerinden ve muteberlerinden olduğunu ifade etmektedir.³⁶⁸

Mugîre hakkında varid olan meşhur söylemlerden birisi de şudur: "Bir şehrin sekiz kapısı olsa ve her biri kilitli olup onları açmak için ayrı bir hile gerekse, Mugîre bir yolunu bulup kapıların hepsini açar".³⁶⁹

İbn Hacer de eserinde, Taberî'nin, "Mugîre b. Şu'be'nin içinden çıkamayacağı ya da ona üstün gelecek hiçbir iş yoktur" dediğini ifade etmektedir.³⁷⁰

Sahip olduğu kabiliyetin farkında olan Mugîre, zekâsına olan inancını şu şekilde bir örnekle anlatmaktadır: "Beni şu hayatta hiç kimse yenemedi; ancak bir keresinde delikanlının biri beni kandırmayı başardı. Şöyle ki, evlenmek istediğim bir kadın hakkında o delikanlıya danıştım; o da bana evlenmeyi arzu ettiğim kadını başka bir adamla yakın haldeyken gördüğünü ve onun bana uygun bir eş olmadığını ifade etti. Bunun

³⁶⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 49.

³⁶⁵ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1446; Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, 231.

³⁶⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 351; İbn Abdirabbih, *Ikd*, V, 296.

³⁶⁷ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1446.

³⁶⁸ Suyûtî, *Husnü'l-Muhâdara*, I, 196.

³⁶⁹ Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, 231; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 49; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452.

³⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453.

üzerine ben de fikrimi değiştirerek kadınla evlenmekten vazgeçtim. Ancak bir süre sonra delikanlının benim talip olduğum o kadınla evlendiğini işittim ve kendisiyle karşılaştığımda ona neden bana yalan söylediğini sordum. O ise aslında yalan söylemediğini, yani kadını bir adamla yakın halde gördüğünü, ancak o adamın, kadının kardeşi olduğunu belirterek kendini savunmuştu”.³⁷¹

Ortamı ve olayları etraflıca değerlendirebilme, fark edebilme hatta kritik zamanlarda belirleyici rol oynayabilme özelliği ile malum olan Mugîre b. Şu`be'nin kıvrak zekâsıyla daha da netleşen bu yönü, müdahil olduğu çeşitli durumlarda da kendini göstermiştir. Kısaca hatırlatılacak olursa, Mugîre'nin, Halife Ömer'in Cübeyr b. Mut'im'i Basra valisi yapacağını sezinleyerek hanımını Cübeyr'in eşine göndermesi ve sonuçta sezgisinden emin olması; Hz. Ali halife olduğunda kendisine giderek mevcut valileri hemen azletmesinin negatif sonuçlar doğuracağına dair uyarısı hususundaki isabeti; yine bu dönemde, Siffin savaşının ardından Ezruh'ta toplanan hakemlerin uzlaşmaya muvafak olamayacaklarına dair öngörüsünde haklı çıkması; ömrünün sonlarına doğru Kûfe valiliğinden azledileceğini anlayıp Yezid'in veliahtlığı fikrini gündeme getirerek vazifesinde kalması gibi pek çok olay, Mugîre b. Şu`be'nin dehâ ve anlayışına dair bazı örnekler taşımaktadır.

2- İleri Görüşlülüğü

Mugîre b. Şu`be, aklını, yaşamakta olduğu zaman ve mekan çemberinin merkezine bir pergel gibi yerleştirerek durum değerlendirmesi yapmayı bilen bir anlayış yeteneğine sahipti.

Mugîre'nin, zekâsıyla birleşen ileri görüşlülüğü, Araplar arasında bu özelliğe sahip olan insanlara “Mugîre görüşlü” denmesine vesile olmuş; dolayısıyla bu ifade Arap toplumunda bir darb-ı mesel haline gelmişti.³⁷² Zekâsı ve ileri görüşlülüğü ile ön plana çıkan Mugîre b. Şu`be'nin hayatına bakıldığında bunun örneklerine rastlamak hiç de zor değildir. Hatırlanacağı üzere, Hz. Ömer döneminde vuku bulan İran savaşları esnasında, Farslıların komutanı Rüstem, müslüman komutan Sa`d b. Ebî Vakkas'tan kendileriyle

³⁷¹ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5721; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 49.

³⁷² Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 21; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452; Cevad Ali, *el-Mufassal*, VIII, 129.

konuşmak için akıl, ilim, fehm, rey ve ufuk sahibi insanlar istediğinde, Sa`d`ın ilk tercih ettiği insanlar arasında Mugîre de vardı.³⁷³

Hiz. Osman`ın hilafeti döneminde o, fitne ve kargaşanın kol gezdiği muhasara sırasında Hiz. Ali`yi başına geleceklere dair dikkatli olması hususunda önceden uyarmayı ihmal etmemişti.³⁷⁴ Nitekim Hiz. Osman öldürülünce olayın en ağır faturası Hiz. Ali`ye kesilmiş ve halifeliği boyunca bu konuyla ilgili itham ya da baskılardan kurtulamamıştı.

Mugîre b. Şu`be, râşid halifelerin sonuncusu olan Hiz. Ali zamanında da ileriye dair isabetli tahminlerde bulunmuştu. Daha Hiz. Ali`ye beyat edildiği ilk anda ona gitmiş, geniş çaplı ve uzun vadeli düşünerek hareket etmesi ve sabık halifenin valilerini azletme konusunda acele davranmamasını; zira ancak bu şekilde beyatlarını beklemek suretiyle onlara karşı haklı bir konum kazanabileceğini hatırlatarak yeni halifeye kritik bir tavsiyede bulunmuştu.³⁷⁵

O, Hiz. Ali`nin hilafetinin ilerleyen yıllarında cereyan eden Tahkim Hadisesinde, hakemlerin her ikisiyle de görüşükten sonra onların asla uzlaşamayacak olan iki insan olduklarını anladığını belirtmişti ki³⁷⁶, daha sonra bu olayın gerçekleşme süreci ve sonucu, onun haklılığının bir kez daha göstergesi olmuştu. Nitekim, fitne ve bunalım zamanlarında ortaya çıkan dâhîlerden olan Mugîre b. Şu`be, bilhassa belli ve büyük işleri halledebilen bir kabiliyete³⁷⁷, politik ve kıvrak bir zekâya sahip idi.

3- Hoşgörüsü

Kaynaklarda aktarılan bilgi ve yorumlara istinaden ifade etmek mümkündür ki, Mugîre b. Şu`be`nin bu özelliği, Muaviye`nin iktidarı yıllarında olan Kûfe valiliği süre-

³⁷³ Dineverî, *Ahbâru`l-Tivâl*, 114-115; Belâzurî, *Fütûhu`l-Büldân*, 358; Ya`kübî, *Tarih*, II, 144; Taberî, *Tarih*, III, 517-518; İbnü`l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 464-466; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453; *Eyyâmü`l-Arab*, 256-259; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, V-VI, 514-515; Hasan, H. İ., *İslâm Tarihi*, I, 283.

³⁷⁴ Taberî, *Tarih*, IV, 392; İbnü`l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 190-194; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 29; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 234-235.

³⁷⁵ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 48; Dineverî, *Ahbâru`l-Tivâl*, 135; Ya`kübî, *Tarih*, II, 180; Taberî, *Tarih*, IV, 438-439; Mes`ûdî, *Murûcu`z-Zeheb*, II, 364; İbn Hibbân, *Kitâbü`s-Sikât*, II, 271-272; İbnü`l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 197-198; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 229; *Eyyâmü`l-Arab*, 323; *Doğuştan Günümüze*, II, 226.

³⁷⁶ Dineverî, *Ahbâru`l-Tivâl*, 180-181; İbnü`l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 330; Köksal, *İslâm Tarihi*, V, 101; *Doğuştan Günümüze*, II, 253.

³⁷⁷ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1446.

cinde, gerek idareye gerekse birbirlerine muhalif gruplara karşı sergilediği davranışlarda kendini göstermiştir.

Daha önce zikredildiği üzere Mugîre'nin Kûfe valiliği boyunca, Şia olsun Haricî olsun, yönetime muhalif bir görünüm arz eden gruplar, aykırı fikirlerine rağmen vali nazarında müsamahakâr bir muamele ile karşılaşmışlar; eylem boyutuna taşımadıkça herkesin görüşünü açıkça ifade edebileceği hatta savunabileceği bir ortamda yaşamışlardır. Mugîre b. Şu`be'nin hoşgörülü idaresi, valiliği boyunca geniş bir serbesti ortamı oluşturmuş olsa gerek ki³⁷⁸, ölümünün ardından, onun kadar hoşgörülü, yumuşak huylu ve uzlaşmacı bir vali daha gelmediği ifade edilmiştir.³⁷⁹ Hatta, hayatında ondan başka herkesin rahat yaşadığı bile söylenmiştir.³⁸⁰

Mugîre'nin bu hoşgörülü yönetimi, kaynaklarda, ilerleyen yaşı, başında olduğu halkla karşı karşıya gelmek ya da kan dökmek istemeyişi, bu suretle Muaviye'nin otoritesini sağlamlaştırırken kendi ahiretini yerle bir etmek istemeyişi gibi nedenlerle temellendirilse de, sonuçta onun valilik yıllarının halk için bir rahatlık süreci ifade ettiğini söylemek mümkündür. Öyle ki Mugîre, ayaklanma hazırlığı içinde olduğunu öğrendiği gruplara karşı da ilk adım olarak müsamahalı bir tavır takınmış; uyarı ve uzlaşma yoluna gitmeyi tercih etmiştir. Nitekim o, halkını her fırsatta, dikkatli olmaları hususunda ikaz etmiş, temin etmeye çalıştığı huzur ortamını bozmamaları, kan dökülmesine izin vermemeleri ve herkesin kendisine, hatta kabiledaşına sahip olması doğrultusunda telkinlerde bulunmuştur.³⁸¹ Ancak şu da bir hakikattir ki, Mugîre b. Şu`be'nin sergilediği müsamahakâr tutum, haricî isyancılar tarafından suistimal edilmiş; kurulması amaçlanan huzur ortamı huzursuzluğa dönüştürülmüş; dolayısıyla Mugîre, ömrünün son yıllarını hâricî ayaklanmalarla uğraşarak geçirmekten kurtulamamıştır.

4- Hitabeti

Mugîre b. Şu`be, dehâ, ileri görüşlülük ve hoşgörü gibi vasıflarının yanı sıra hitabet gücüne de sahip bir insan olarak tanınmakta idi. Bunun en bariz örneğini de onun,

³⁷⁸ Taberî, *Tarih*, V, 174; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 421; *Doğuştan Günümüze*, II, 297; Aycan, İrfan – Sarıçam, İbrahim, *Emeviler*, Ankara, 1993, s.15.

³⁷⁹ *Doğuştan Günümüze*, II, 301.

³⁸⁰ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5718.

³⁸¹ Taberî, *Tarih*, V, 182 vd.; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 426, 473.

Fars topraklarının fethi sürecinde karşı tarafla girişilen müzakereler sırasında, hatib-elçi olarak görevlendirildiği ve bu sırada yaptığı etkili konuşmalarla düşman üzerinde izler bıraktığına dair gelen rivayetlerde görmek mümkündür.

Kadisiye savaşı esnasında İranlı komutan Rüstem, kendileriyle görüşebileceği akıllı adamlar talep ettiğinde, ona gönderilen isimlerden olan Mugîre b. Şu`be, Rüstem'in huzurunda yaptığı konuşmada, beliğ bir hitab, ustaca seçilmiş ve kararlılık ifade eden kelimeler ile müslümanların duruşunu temsil etmiştir. Onun konuşmasının ardından komutan Rüstem'in orada bulunan İranlılara: “Bunlar nerede, siz neredesiniz! Allah'a yemin ederim ki karşımızdaki insanlar, gerçek yiğit olanlardır. İster doğru ister yanlış söylesinler, akıllılıkları ve sırlarını korumaları o dereceye varmıştır ki, aralarında farklı görüşlerin ihtilafı olmuyor. İstediklerini bunlardan daha iyi bilen kimse yoktur. Eğer söylediklerinde samimi iseler bunların önlerinde hiç kimse ve hiç bir şey duramaz” dediği rivayet olunmaktadır.³⁸²

Mugîre b. Şu`be, Nihavend savaşı sürecinde de karşı tarafla diyalog bağlamında seçilmiş müzakereciler arasında yerini almıştı.³⁸³ Bu savaşta o, ayrıca müslüman askerleri etkileyici hitablarıyla coşturarak savaşa motive eden ve böylece zaferi tetikleyen isimlerden olmuştu.³⁸⁴

Mugîre b. Şu`be'nin bu özelliği ile yalnızca savaş dönemlerinde değil, hayatının pek çok kesitinde de, onun ayrılmaz bir parçası olarak karşılaşmak mümkündür. Sözgeçimi Hz. Ömer'in, halifeliği esnasında Kûfe halkı hususunda sıkıntıya düşüp, bu uğraşması zor insanların idaresini kime vermesi gerektiğini düşündüğü sırada, Mugîre'nin Hz. Ömer'e söylediği sözler hayli etkileyici ve akıl dolu idi: “Muttaki kişinin müslümanlığı kendinedir, fakat zayıflığı ve getireceği idare yükü senin sırtındır. Lakin güçlü kimsenin müslümanlığı kendisinin, güçlü yönetimi ise tüm müslümanların malı olacaktır”.³⁸⁵

Aynı zamanda ileri görüşlülük ve doğru gözlemcilik yeteneğinin de izlerini taşıyan bu ifadelerin sahibi Mugîre b. Şu`be, nevi şahsına münhasır üslubunu Muaviye yıl-

³⁸² Taberî, *Tarih*, III, 517-518; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 464-466.

³⁸³ Taberî, *Tarih*, IV, 118; Mes`ûdî, *Murûcu`z-Zeheb*, II, 331-332; *Eyyâmü'l-Arab*, 264-265; Köksal, *İslâm Tarihi*, IV, 301-302; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, 201-202.

³⁸⁴ Dineverî, *Ahbâru't-Tivâl*, 114-115; Ya`kûbî, *Tarih*, II, 114; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 468; *Eyyâmü'l-Arab*, 264-265; Algül, *İslâm Tarihi*, II, 276.

³⁸⁵ Taberî, *Tarih*, III, 107; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 32.

larında üstleneceği Kûfe valiliği sürecinde, kabile liderleri ya da havaric, şia gibi farklı düşünce mensuplarına karşı yaptığı konuşmalarda da ortaya koyacaktır. Yine, Kûfe valiliğinin son dönemlerinde önce Yezid'e sonra Muaviye'ye gelerek Yezid'in veliahtlığı konusundaki fikirlerini sunuşunda seçtiği ifadeler de onun ikna edici konuşmalarına başka bir örnektir.

5- Kadınlara Meyli

Mugîre b. Şu`be'ye dair bilgilerin bulunduğu bazı eserlerde, onun çokça evlenip boşanan birisi olduğu rivayet edilmektedir. Bu rivayetlerde evliliklerinin sayısı hakkında farklı ifadeler bulunmakla birlikte 70 ile 1000 arasında değişen rakamlar verilmektedir.³⁸⁶ Yine bazı kaynaklarda, bazen Mugîre b. Şu`be'nin kadınlara dair, bazen de kadınların Mugîre'ye dair bir takım ilgi çekici söylemlerine rastlanmaktadır.

Rivayet edildiğine göre, Mugîre'nin nikahı altında dört kadın vardı. Bir gün hepsini topladı ve onlara: “Sizler uzun boyunlu, güzel kadınlarsınız; ancak ben çokça boşayan bir adamım; hepiniz boşsunuz!” dedi.³⁸⁷

Başka bir rivayete göre, kadınlarla çokça nikahlanmakla tanınan Mugîre b. Şu`be şöyle derdi: “Bir kadınla evli olan eksiktir, eğer kadın hastalanırsa o da hastalanmış gibi olur; iki kadınla evli olan iki ateş arasındadır. Dördünü birden nikahlayan ise yine hepsini birden boşayabilir”.³⁸⁸

Mugîre hakkında varid olan şu rivayet de dikkate şayandır: Hanımlarından birine, “O, şaşı ve çirkin bir adamdır” denildiğinde eşi, “Allah'a hamd olsun ki o gerçekten Yemen balıdır, fakat çirkin bir kabın içine konmuştur” cevabını vermişti.³⁸⁹

6- Riyaset Sevgisi

Mugîre b. Şu`be'nin siyasî hayatı incelendiğinde, iktidara yakın bir isim olmayı hatta bu işin bir parçası olarak vazife üstlenmeyi arzu ve tercih ettiği görülür. Hz. Ömer döneminde olsun Muaviye'nin yönetimi yıllarında olsun icra ettiği valilikleri, sahip ol-

³⁸⁶ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5720; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 1446; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 248; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 31; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 49.

³⁸⁷ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5720; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 31; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 49.

³⁸⁸ Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 31.

³⁸⁹ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5720.

duğu malum kabiliyetlerinin yanı sıra, bir şekilde kendini göstermek ya da o görevi hakkıyla yapabilecek kişi olduğuna dair işaretler vermek sureti ile elde etmiştir. Yani, onun yüklenmiş olduğu görevler, meşhur olduğu bazı vasıflarından dolayı akla gelen bir isim olmasına bağlı oluşunun yanında, vazifeye talip olduğunu gösteren söz, davranış ya da imalar sayesinde kendisine tevdi edilmiştir denilebilir.

Hatırlanacak olursa, Mugîre b. şu`be, Hz. Ömer zamanında Kûfe valiliğine Cübeyr b. Mut`im`in atanacağından şüphelendiğinde, şüphesinden emin olmanın yolunu bulmuş ve adeta durumun seyrini değiştirerek Hz. Ömer`in, Cübeyr hakkındaki kararından vazgeçmesini, onun yerine kendisini vali yapmasını sağlamıştır.³⁹⁰

Muaviye döneminde ikinci kez Kûfe valiliğine atanan Mugîre`nin bu göreve getiriliş seyri de ilginçtir. Onun, bu şehre Abdullah b. Amr b. el-Âs`ı tayin etmeyi düşünen Muaviye`yi, “Abdullah`ı Kûfe`ye, babası Amr`ı da Mısır`a vali yapmakla aslanın iki dişi arasında mı olmak istiyorsun?” diyerek uyarmasının akabinde bu görev kendisine verilmişti.³⁹¹

Mugîre`nin, Muaviye ile arasını uzlaştırdıktan sonra Kûfe`ye gelen ve halifeden ferman bekleyen Ziyad b. Ebîh`in, kendi yerine vali atanmasından endişelenerek derhal hakikati araştırmaya koyulduğu ancak bu konuda bir bilgiye ulaşamadığı da gelen rivayetler arasındadır.³⁹² Nitekim, Ziyad`ın Muaviye nezdinde itibarı giderek yükselirken, halife, Mugîre`den idaresi altındaki muhalif gruplara karşı takındığı yumuşak tavrı dolayısıyla, istediği verimi alamamakta, umduğunu bulamamaktaydı. Böylece, valilik yıllarının sonlarına doğru vazifesinden azledileceğini sezinleyen Mugîre b. şu`be, daha Muaviye hayatta iken oğlu Yezid`e beyat edilmesi (veliahtlık) fikrini ortaya atarak gündemi değiştirecek bir fikir sunmak ve bu fikrin kabulü için uygun zemin oluşturmak suretiyle vali sıfatını korumaya muvaffak olmuştu.³⁹³

Mevcut idare ile zıtlışmama tavrını benimseyen ve bu doğrultuda iktidarla yakın ilişkiler kurma cihetine giden Mugîre b. şu`be`nin, Hz. Ömer zamanında ortaya çıkan idareci kimliği, Hz. Osman döneminde yavaşlamış ve nihayet Hz.Ali`nin halifeliği süre-

³⁹⁰ Taberî, *Tarih*, IV, 144; İbnü`l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 20.

³⁹¹ İbnü`l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 413; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 22.

³⁹² İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 28.

³⁹³ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 142; Ya`kûbî, *Tarih*, II, 220; İbnü`l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 503-504; A. Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, VIII, 181; Hasan, H. İ., *İslâm Tarihi*, *İslâm Tarihi*, I, 357; *Doğuştan Günümüze*, II, 307.

cinde sekteye uğramıştır. Muaviye'nin idareyi ele aldığı yıllarda, sabık iki halife döneminde takındığı çekinse tavrını değiştirmiş ve artık Muaviye'den yana bir duruş sergilemeyi tercih etmiştir. Nitekim Muaviye de, siyasî bir zekâ, genel bir dehâ kabiliyetine sahip olan Mugîre gibi isimleri iktidarı boyunca kendi safında ve gözü önünde tutmuştur.

Onun riyaset sevgisinin ve yeteneğinin bir yönünü, aslında kabilesi Sakîf'e dayandırmak mümkündür. Zira kabileye ismini veren Kasiyy, Taif topraklarına yapayalnız gelmişti. Ancak zamanla kendini gösteren Kasiyy, o toprakların reisinin kızıyla evlenmiş; zekâ ve kabiliyetlerini de kullanarak çevre edinmiş, nihayetinde o bölgenin hakimi olmayı başarmıştı. Öyle ki, Kasiyy'in bu maharetine karşın kendisine "Ne sakîf adam!" denmişti.³⁹⁴ Nitekim "sakîf" kelimesi, daha önce de işaret edildiği üzere, "kurnaz, becerikli, kıvrak zekâlı, anlayışlı" gibi anlamlara gelmekteydi.³⁹⁵

II- MUGÎRE B. ŞU`BE'NİN DEVLET ADAMLIĞI

Hz. Peygamber döneminden başlamakla birlikte bilhassa Hz. Ömer'in hilafeti ile birlikte devlet adamı kimliğinin iyice kendini göstermeye başladığı Mugîre b. Şu`be, bu vasfı ile pek çok önemli işe imzasını atmıştır. Müteakip başlıklarda da değinileceği üzere o, vali oluşunun yanında bir elçi, asker oluşunun yanında bir danışman görünümüyle birçok kimliği bir arada taşımıştır.

A- SİYASÎ KİŞİLİĞİ

Sayılı Arap dâhîlerinden ve siyasal akıllarından biri olan Mugîre b. Şu`be, müslüman olduğu andan itibaren İslâmiyet uğruna verilen pek çok mücadelede tabiri caizse ön saflarda yer almaktan hoşlanmış; özellikle Hz. Ömer döneminden itibaren Emevîlerin ilk zamanlarına kadar siyasî arenada ön plana çıkan isimlerden biri olmuştur.

Hz. Peygamber döneminde, muhâfızlık, mübelliğlik, komutanlık gibi görevlerde bulunan Mugîre, Hz. Ebu Bekir zamanında irtidad hadiselerine karşı savaşan müslüman

³⁹⁴ Bekrî el-Endelüsî, *Mu`cem*, I, 59 vd.; Sâlim, *Tarihu Arab*, 379; Bekrî, *Cahiliyye Arapları*, 88-91.

³⁹⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IX, 19.

bir asker kimliği ile ortaya çıkmıştır. Hz. Ömer'in hilafeti sürecine gelindiğinde, idarî kimliğinin en yoğun yıllarını yaşayan Mugîre, bu dönemde önce Basra sonra Kûfe valiliğine atanmıştır. Hz. Osman halife olduğunda ise diğer valiler gibi görevinden alınmış; bir rivayete göre yine bu dönemde Azerbaycan ve Ermeniye valiliği yapmışsa da, halifenin kendisini görevden azletmesinin ardından uzlete çekilmiş; fitne ortamında vuku bulan hadiselerde zaman zaman fikir beyan etse de, olayları dışarıdan izlemeyi tercih etmiştir. Hz. Osman'ın katlinden sonra beyat edilen Hz. Ali'nin halife olduğu günlerde, yeni halifeye bazı öngörülerini yansıtan tavsiyelerde bulunmuşsa da, onun bu görüşleri halife katında itibar görmeyince ondan uzaklaşmıştır.

Muaviye dönemine gelindiğinde ise, suskunluğunu bozarak yeni halifeden yana bir duruş sergilemiş; Muaviye de Arap dâhîlerinden olan bu akıllı adamı Kûfe valisi yapmıştır. Mugîre b. Şu`be, vefat ettiği 50/670 yılına dek bu görevde kalmıştır.

1- İdarecilik

Hz. Ömer döneminde iki ayrı şehrin valiliğine getirilen Mugîre b. Şu`be, ilk valilik görevini Basra üzerinde icra etmiş; ilk deneyimi esnasında bir yandan yeni fethedilen bu yerlerin şehirleşmesi adına gayret sarf ederken, diğer yandan pek çok beldeyi fethetmek sureti ile İslâm fütâhâtına katkıda bulunmayı sürdürmüştür.

Mugîre, Basra valiliği yıllarında Basra divanını kurmak ve gelir giderlerin hesabını titizlikle tutmak gibi³⁹⁶ önemli icraatların yanı sıra Irak bölgesi fetihlerine de katılmayı ihmal etmemiştir. Daha Utbe b. Gazvan'ın, Basra valisi iken Medine'ye gelerek Hz. Ömer'den vazifeden affını istediği zamanlarda, vekaleten onun yerine geçen Mugîre b. Şu`be, bu sırada Meysan'ı fethettiğini halifeye bildirmiş³⁹⁷ ve ardından Basra valisi olduğunda da fetihlerine devam etmiştir.

Müteakip yıllarda yine Hz. Ömer tarafından bu kez Kûfe valiliğine getirilen Mugîre, bu valiliği esnasında da başarılı icraatlarda bulunmuş; Azerbaycan'ı fethederek

³⁹⁶ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452.

³⁹⁷ Taberî, *Tarih*, III, 596.

İslâm topraklarına katmasının yanı sıra³⁹⁸, Kûfe Camii'ni de genişleterek ihtiyaca bina-
en değiştirmiştir.³⁹⁹ Onun Kûfe valiliği Hz. Ömer'in vefatına kadar devam etmiştir.

Mugîre b. Şu`be, Hz. Osman zamanında önce Hz. Ömer'in vasiyeti üzere Kûfe
valiliğinden alınmış⁴⁰⁰; sonra Azerbaycan ve Ermeniye valiliğine getirilmişse de bir
süre sonra bu görevden de azledilmiştir.⁴⁰¹ Bu konuya dair gelen rivayetlerde, onun söz
konusu görevden neden azledildiğine dair herhangi bir malumata rastlanmamıştır.

Hz. Ali döneminde ise Mugîre, fikirlerinin hükmünün geçmediği bu ortamdan
uzaklaşmayı tercih etmiş; onun siyasî alandaki bu uzleti, Cemel Vakası ve Tahkim
Hadisesindeki bazı girişimleri ile bir nebze bozulsa da, esasen Muaviye iktidara
geldiğinde sona ermiştir.

Muaviye zamanında üstlenmiş olduğu Kûfe valiliği süreci, onun idarî hayattaki
icraatlarına dair en fazla malumatın elde edildiği kısımlar olmuştur. Tespit edilen bu
bilgiler de, Mugîre'nin, devletin ciddi bir iç meselesi olan Haricî hareketine karşı verdi-
ği mücadele veya Yezid'in velihaht oluşundaki fonksiyonu ekseninde yer almaktadır.

İlerlemiş yaşı ve dolayısıyla hayatının daha önceki yıllarında kazanmış olduğu
siyasî tecrübeler hasebiyle Mugîre'nin Kûfe valiliği yılları, hoşgörü ve ifade özgürlüğü
rüzgarlarının estiği bir dönem olarak yerini almıştır.⁴⁰² Bu süreçte vali Mugîre, uyarılar-
la ikna olmayan Haricî grubu, yine bir başka grup olan Şia ile sindirmeyi bilmiş; mevcut
serbesti ortamından cesaret alarak isyan eden Haricîler, onun valiliği sırasında ağır dar-
beler almışlardır. Bu şekilde Mugîre b. Şu`be, Muaviye idaresinin yaklaşık sekiz yıllık
bir valisi olarak, yönettiği şehirde vefat etmiştir.

³⁹⁸ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 456; Ya`kûbî, *Tarih*, II, 156; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 28; Hasan, H. İ.,
İslâm Tarihi, I, 286.

³⁹⁹ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 389.

⁴⁰⁰ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 456; Taberî, *Tarih*, IV, 251, İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 79; Zehebî, *Siyeru
A`lâm*, II, 315; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 149.

⁴⁰¹ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 288.

⁴⁰² Taberî, *Tarih*, V, 174; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 421; *Doğuştan Günümüze*, II, 297.

2- Diplomatiik

Mugîre b. Şu`be, iki farklı gücü arasında ciddi mevzulara dair yapılacak olan ve resmiiyet ifade eden önemli görüşmelerin, taraflar adına temsilciliğini üstlenme işi olan diplomatiik⁴⁰³ gibi önemli vazifeler de icra etmiştir.

Hem kendisinin hem de içinde yaşadığı toplumun, sahip olduğu kabiiyetlerin farkında olduğu Mugîre, Hz. Peygamber tarafından kabileler arasındaki yazışmalarda kullanıldığı gibi⁴⁰⁴, İŐlm devletinin himayesi altına giren bölgelere İŐlm`ı tanıtmaq ve anlatmaq amacıyla gönderilen elçilerden idi.⁴⁰⁵ Onun üstlendiği bu vazife, anlaŐılacađı üzere, siyasi yönden ziyade dinî bir boyut arz etmekte idi.

Elçilik görevi bir yönüyle arabuluculuk veya uzlaŐtırma mahiyetine sahip bir iş niteliğindedir ki, yaptığı bazı elçiliklerde de Mugîre b. Şu`be`nin bu yöndeki baŐarısı kendini göstermiştir. Taifliler, elçiler yılı girdiğinde Hz. Peygamber`e müslümanlığı kabul ettiklerini açıklamak üzere geldiklerinde Mugîre, Allah Rasûlü`nn yanına girmeden evvel nasıl selam vermeleri gerektiği gibi bazı hususlarda onları uyarımıŐ⁴⁰⁶; bir takım gereksiz ve hatalı davranışlarda ısrar etmeyerek kendilerine çeki düzen vermele-rine dair onlara bir nevi arabuluculuk yardımı yapımıŐtır.

Hz. Ömer`in hilafeti devraldığı yıllarda ise fetihlerin de hız kazanmasıyla birlikte Irak-İran istikametinde yürütülen harektn önde gelen mzakerecilerinden olan Mugîre b. Şu`be, bu süreçte meydana gelen Kadisiye ve ardından Nihavend savaşları esnasında karşı tarafla baŐlatılan sulh görüŐmelerinin vazgeçilmez isimlerinden biri olarak sahneye çıkmıştır.

Mugîre, sadece dış siyaset alanında değil, i siyasetle ilgili meselelerde de elçilik rolü üstlenmiştir. Onun, siyasi kimliğini en yoğun ortaya koyduğu dönemlerden olan Muaviye`nin iktidarı yılları, hatta henüz Hz. Hasan`ın halife olup Muaviye`ye beyat etmemiŐ olduğu zamanlar bunun örneklerini içermektedir. Nitekim, Hz. Hasan`ın kısa süren halifelik günlerinde, Muaviye tarafından ona gönderilen müzakereci elçiler heyetinde Mugîre b. Şu`be de bulunmaktaydı ki, bu görüşme sonucunda Hz. Hasan ile

⁴⁰³ Meydan Larousse, III, 727.

⁴⁰⁴ İbn Sa`d, *et-Tabakât*, I, 268-269; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, IV, 189/VI, 121; M Hamidullah, *İŐlm Peygamberi*, I, 439.

⁴⁰⁵ Tirmizî, *Sünen*, V, 315; M. Ő. Numanî, *Sîretü`n-Nebî*, II, 397, 401.

⁴⁰⁶ İbn Hişâm, *es-Sire*, IV, 184; İbn Hazm, *Cevâmi`*, 202.

Muaviye arasında bir anlaşmaya varılması suretiyle Muaviye yeni halife olarak ilan edilmişti.⁴⁰⁷ Muaviye'nin idareyi ele geçirdiği zamanlarda iç sıkıntılılarından biri olan ve Hz. Ali taraftarlığıyla bilinen Ziyad b. Ebîh'in kendisine beyatı kabul etmeyişi problemi, Muaviye'nin Mugîre'yi Ziyad ile kendi arasında elçi yaparak sorunu halletmeye çalışması ve böylece Mugîre'nin iki tarafı uzlaştırması sayesinde halledilmişti.⁴⁰⁸

3- Danışmanlık

Mugîre b. Şu'be'nin olayları gözlemleme ve tahlil edebilme özelliği, yaşadığı toplumda fark edilmiş bir durum olsa gerek zaman zaman halifeler onun bu yönünden istifade etmişlerdir. Mugîre'nin, problemleri halletmedeki kabiliyeti ve keskin zekâsı, bir yandan onun tecrübeli bir idareci olmasını sağlarken, diğer yandan kendisine müracaat edilen bir insan olması sonucunu doğurmuştur.

Hz. Ömer'in bir türlü vali beğendiremediği Kûfe halkına karşı nasıl bir idareci ataması gerektiği hususunda Mugîre'nin görüşünü aldığı rivayet edilmektedir.⁴⁰⁹ Hz. Ömer, en doğru kararı tespit açısından sadece idarî değil hukukî meselelerde de istişarede bulunmaktan kaçınmayan bir insan olarak sahabeye danışırdı. Örneğin, Hz. Ömer'in, kadının doğum vaktinden evvel düşürülen cenininin diyeti hakkında ashabla istişare ettiği, bunlardan biri olan Mugîre'nin, Hz. Peygamber'e istinaden malumat vermesinin ardından⁴¹⁰ Hz. Ömer'in ona başka şahit olup olmadığını sorduğu ve Muhammed b. Mesleme'nin de aynı şeye şahitlik etmesiyle meselenin açıklığa kavuştuğu rivayet edilmektedir.⁴¹¹

Mugîre b. Şu'be'nin, danışma ve dayanışma adına yardımından istifade edildiği bir kişi olarak öne çıktığı dönem, Muaviye yönetiminin ilk yılları olmuştur. Muaviye halife olduktan sonra iktidarını sağlamlaştırmak adına öncelikle kendisi için tehlike arz edebileceğini düşündüğü kimseleri bertaraf etmeye çalışmıştır ki, onun bu husustaki yardımcılarından biri de Mugîre idi. Halife, kendisine karşı taraftar toplayıp isyan başla-

⁴⁰⁷ Ya'kûbî, *Tarih*, II, 215.

⁴⁰⁸ Belâzurî, *Ensâb*, I, 493; Taberî, *Tarih*, V, 176-178; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 422; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 24; *Doğuştan Günümüze*, II, 289-290.

⁴⁰⁹ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 393; Taberî, *Tarih*, IV, 144; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 31-32.

⁴¹⁰ Mugîre, böyle bir ceninin diyetinin, Peygamber'den işittiği üzere, tam diyet bedelinin onda birinin yarısı kadar olan bir erkek veya dişi köle olduğunu beyan etmişti. (Buhârî, *Sahîh*, XV, 6772, 6773, XVI, 7200; Müslim, *Sahîh*, VIII, 326, 327).

⁴¹¹ Buhârî, *Sahîh*, XV, 6772, 6773, XVI, 7200; Müslim, *Sahîh*, VIII, 326, 327.

tır kaygısıyla rahatsızlık duyduğu Ziyad b. Ebîh konusunda Mugîre'nin yardımına başvurmuş ve ondan, çözülememiş bir problem olarak süregelen meseleyi halletmesini istemişti.⁴¹² Aynı şekilde meselenin diğer ucundaki isim olan Ziyad da Mugîre'den Muaviye'ye karşı nasıl bir tavır takınması gerektiğine dair fikir yardımı talep etmiş ti.⁴¹³

Yeni halife Muaviye b. Ebî Süfyan ile Kûfe valisi yaptığı Mugîre b. Şu`be arasındaki ilişkiler, Muaviye'nin hilafetinin ilk zamanlarında dayanışma içerisinde yürütülmüştür. Nitekim Muaviye, Abdullah b. Amr'ı Kûfe valisi yapmasının tehlikeli bir durum yaratabileceğine dair Mugîre'nin görüşünü değerlendirmiş ve bu yöndeki fikrinden vazgeçmişti.⁴¹⁴ Buna karşın Muaviye, Kûfe'ye Mugîre'yi vali olarak atadığında ona, Hz. Ali ve taraftarlarını kötülemesini telkin ettiğinde, Mugîre de bu fikre muvafakat etmiş ve valiliği boyunca bu uygulamayı sürdürmüştü.⁴¹⁵ Mugîre, Haricîlerle yaptığı mücadeleler esnasında, ele geçirdiği isyancıların nasıl bir muameleye tabi tutulacağı hususunda da halifeye danışarak hareket etmeyi uygun bulmuştu.⁴¹⁶

Valiliğinin son zamanlarına doğru, kaynakların işaret ettiğine göre, yerine bir başkasının getirileceği duyumu ile endişeye kapılan Mugîre b. Şu`be, Yezid'e halife olarak beyat alınmasının müslümanlar için gerekli bir durum olduğu ve bu konuda derhal harekete geçilmesi fikrini gündeme getirerek görevini sürdürmeye gayret etmişti. Söz konusu görüşün Muaviye nezdinde de kabul görmesinin akabinde, onun, halkın ikna edilmesi yönünde Mugîre ile danışıklık içinde olduğu da göze çarpmaktadır. Nitekim Mugîre b. Şu`be, halifeye işi kendisine bırakmasını ifade ettikten sonra bu konuda çalışma başlatmış, bir heyet oluşturmuş ve Yezid'in halifeliği için toplumsal zemin meydana getirmeye çalışmıştı.⁴¹⁷

Muaviye, halifeliği boyunca, akıllı bir idareci olarak, kendisine muhalif olmasından çekindiği ve yanında istediği dâhî adamları kendi çemberi içine almayı başarırken; buna karşın siyasal zekâlarıyla malum olan Amr b. el-Âs, Ziyad b. Ebîh, Muaviye

⁴¹² Belâzurî, *Ensâb*, I, 493; Taberî, *Tarih*, V, 176-178; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 422-423; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 24; *Doğuştan Günümüze*, II, 289-290.

⁴¹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 422-423.

⁴¹⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 413; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 22.

⁴¹⁵ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 5720; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 472.

⁴¹⁶ Ya`kûbî, *Tarih*, II, 220-221; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 412.

⁴¹⁷ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 142; Ya`kûbî, *Tarih*, II, 220; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 503-504; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, VIII, 181; H. İ., Hasan, *İslâm Tarihi*, I, 357; *Doğuştan Günümüze*, II, 307.

b. Ebî Süfyan gibi bu kişiler de idare ile uzlaşmayı bilmiş, hatta idare bütününün önemli bir parçası olarak konumlarını belirlemişlerdir.

Son olarak, bu başlık altına ilave edebileceğimiz bazı hadisler de Mugîre-Muaviye meşveretini ortaya koyan farklı bir boyut arz eder. Şöyle ki, Muaviye, Mugîre'ye, "Bana Rasûlullah'dan işittiğin bir şey yaz" diyen bir mektup göndermiş; Mugîre ise selam ile başladığı mektubunda⁴¹⁸, Hz. Peygamber'in namazlardan sonra okuduğu bir duayı⁴¹⁹ ya da Hz. Peygamber'den işittiğine göre, Allah'ın üç şeyi (dedikodu yapmak, malı zâyî ve israf etmek, çok suâl sormak) kerîh gördüğünü yazmak suretiyle ona cevap vermiştir.⁴²⁰ Muaviye'nin bu istişareyi, hem kendi bilgisini hem de Mugîre'ninkini sınamak, kontrol etmek, yanlış veya eksiklik varsa onu gidermek gibi tashîh ve tasdik amaçlı yaptığı ifade edilmektedir.⁴²¹

4- Âmillik

Kaynaklarda nakledilen bazı rivayetlerde, Hz. Ömer'in Mugîre b. Şu'be'yi Bahreyn üzere istimâl ettiği, ancak bir süre sonra halkın ondan hoşnut olmamaya başlayarak halifeye şikâyette bulunması üzerine, Hz. Ömer'in Mugîre'yi görevden azlettiği belirtilmektedir. Bu rivayet şu şekilde devam etmektedir: Hz. Ömer'in Mugîre'yi Bahreyn âmilliğinden azletmesinin ardından, şikâyetçi olan kişiler, Mugîre, halife ile görüşüp şikâyetlerin izahını yapar da tekrar kendilerine geri gönderilir şüphesi ile bunun olması için bir plan hazırladılar; aralarında para toplayıp bu parayı mümessilleri vasıtasıyla Hz. Ömer'e arz ederek Mugîre'nin o paraya ihanet ettiğini söylediler. Ancak kendisi üzerinde bir oyun oynandığını hemen fark eden Mugîre, Hz. Ömer'in huzurunda, kendisini şikâyet eden insanlarla yaptığı tartışma sonucunda, işin hakikatinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.⁴²²

⁴¹⁸ Müslim, *Sahîh*, VIII, 411.

⁴¹⁹ Buhârî, *Sahîh*, II, 829, XIII, 6265, XIV, 6403, 6505; Müslim, *Sahîh*, III, 525, 526.

⁴²⁰ Buhârî, *Sahîh*, III, 1405, V, 2225; Müslim, *Sahîh*, VIII, 410, 411. (Buhârî, *Sahîh*, 2225'te geçen ilgili hadiste, bu üç şey zikredilmeden önce, Allah'ın, analara itaatsizliği, kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeyi, verilmesi gereken borcunuzu men etmeyi ve alma hakkınız olmayan şeyi almayı haram kıldığı ek ifadesi vardır).

⁴²¹ Müslim, *Sahîh*, III, 526 (Mütercimin notu).

⁴²² Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 26-27; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453. Bu kaynaklardaki rivayete göre, bu iddia üzerine Hz. Ömer Mugîre'yi yanına çağırarak ve bu durum hakkında sorular sormuştu. İddianın hakikat olmadığını söyleyen Mugîre'ye karşı Bahreynlilerin mümessili, Mugîre'nin, "yüz bin" olarak bahsedilen paraya ihanet ettiğini bir kez daha söyleyince, Mugîre oyuna karşı oyunla cevap vermiş ve

Onun âmilliği hakkında İbn Kesîr'de geçen bir rivayette ise sadece, Hz. Ebu Bekir'in Mugîre b. Şu`be'yi Bahreyn'e gönderdiğine dair sınırlı bir ifade vardır.⁴²³

5- Şahitlik ve Katiplik

Hiz. Peygamber zamanına ait vesikaları Medine'ye hicretten önceki dönemin siyasi-ıdarî belgeleri ve hicretten sonraki döneme ait siyasi-ıdarî ve diğcr bazı belgeler şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Yapılan tasnife, Hulefâ-i Râşidîn devrine ait pek çok siyasi ve idarî belge de eklenebilir. Bu belgeler, Arap kabilelerine, Bizans/Rum devleti ve bağılı bölgelerine, diğcr bazı din mensuplarına, Fâris (İran/Sasanî) devleti ve bağılı bölgelerine gönderilen belgeler olarak alt başlıklar halinde ifade edilebilir.⁴²⁴ Bu noktada Mugîre b. Şu`be, gerek Hiz. Peygamber ve gerekse dört halife devrine ait pek çok belgede, bazen şahit bazen de katip kimliği ile ortaya çıkmıştır.

Bu durumu, onun Hiz. Peygamber tarafından farklı kabile ya da milletlerle yapılan bazı anlaşmalarda şahit olarak gösterildiğini belirten rivayetlerden başlayarak örnek- lendirmek mümkündür.⁴²⁵

İran'daki Kazvin halkından olan, Benû Hafâce Arapları soyundan gelen Benî Zâkân kabilesinin müslüman oluşundan sonra Allah Rasûlü'nün Hiz. Ali'ye yazdırmış olduğu anlaşma metninde, Hiz. Ebu Bekir, Hiz. Ömer, Selmân el-Fârisî, Cerîr b. Abdillah, Mâlik b. Avf gibi isimlerle birlikte Sakîfli Mugîre b. Şu`be de şahitler arasında gösterilmekte idi.⁴²⁶

Yine, Necran Hristiyan heyetinin Hiz. Peygamber'in tebliğine karşı inat ederek direktmesine karşın, Rasûlüllah'ın mülâane (yalan söyleyenlerin lanete uğraması) teklifi üzerine, ortaya konan bu ciddi inançla başa çıkamayacaklarına karar veren Necranlı heyet ile siyasi bir bağılılık ifade eden anlaşma akdedilmişti. Bu anlaşma metninin alt kısmında zikredilen şahitler arasında Ebu Süfyan, Mâlik b. Avf gibi isimlerin yanı sıra

"bu paranın iki yüz bin olması lazımdı" demişti. Bu cevap karşısında adeta kurduğu tuzağa düşen adam, işin sonucunda zararlı çıkacağını anlayınca hileye son vermiş; böylece işin hakikati ortaya çıkmıştı.

⁴²³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48.

⁴²⁴ M. Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye li'l-'Ahdi'n-Nebevî ve'l-Hilâfeti'r-Râşide*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1985, s. 5-8.

⁴²⁵ Âlûsî, *Bulûgu'l-Ereb*, II, 248; M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 622-623.

⁴²⁶ M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 609-610.

Mugîre b. Şu`be de vardı.⁴²⁷

Hiz. Ömer dönemine gelindiğinde ise, bu hilafet yılları, pek çok ülkenin fethine ve dolayısıyla buralarda bulunan halkla yürütülecek olan ilişkileri düzenleyen bazı anlaşmalara sahne olmuştu. Bu dönem fetihlerinin istikameti olan Fâris ve Medâin bölgesi Hristiyanları ile ahidname yapılmıştı ve fetihlerinin ardından İslâm devletine bağlanan bu yerlerin halkına, güçleri nisbetinde harac vergisi getirilmişti. Bölge halkının taleplerini de dinleyen halife, İsev`iyab el-Câslık adlı kimse ile bir görüşme yapmış ve ondan bölgedeki Hristiyanların sorunlarını dinlemişti. Bu konuşma sonunda Hiz. Ömer ona bir ahidname sunmuştu ki, bu belgeye, Hiz. Osman ve Mugîre b. Şu`be, 17/638 senesinde, şahitlik etmişti.⁴²⁸

Mugîre, hayatının ilerleyen dönemlerinde, Sıffin savaşının akabinde gerçekleşen Tahkim Hadisesinde hakemlerin bir araya gelişine de tanıklık etmişti; bu olaya, Abdullah b. Amr, Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Hâris'in yanı sıra Mugîre b. Şu`be de şahit ve gözlemci sıfatı ile katılmıştı.⁴²⁹

Hiz. Peygamber'in, inzal olunan vahyi ya da civar devlet ve kabile başkanlarına göndermiş olduğu İslâm'a davet mektuplarını yahut da diğer tüm yazışma ve anlaşmalarını kaleme almakla mükellef kıldığı katipleri vardı. Kaynaklar, bu işi icra eden kişilerin sayısı hakkında 23-42 arasında değişen rakamlar verirler ki, Mugîre b. Şu`be de bu listede yer alan isimlerdendir.⁴³⁰ Onun isminin katip olarak geçtiği vesikalar, Hiz. Peygamber döneminden başlamak sureti ile şu şekilde ifade edilebilir:

Hiz. Peygamber'in isteği ile Mugîre'nin yazmış olduğu ve içerisinde şartların bulunduğu anlaşma mahiyetindeki mektuplara örnek verilecek olursa, Allah Rasûlü'nün Benî Hâris kabilesine hitaben birkaç kez yazdırmış olduğu mektupların kâtibi Mugîre b. Şu`be idi.⁴³¹ Şöyle ki, Hiz. Peygamber tarafından Fâris devleti bağlı bölgelerinden olan Necran (Belhâris ve Nehd) bölgesine mensup Hâris b. Ka`b oğullarından Dıbâb oğulla-

⁴²⁷ M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 622-623.

⁴²⁸ M. Hamidullah, *el-Vesâik*, 197.

⁴²⁹ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 117; Taberî, *Tarih*, V, 67; Mes`ûdî, *Murûcu`z-Zeheb*, II, 406; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 330; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 283; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453; Köksal, *İslâm Tarihi*, V, 101; *Doğuştan Günümüze*, II, 251.

⁴³⁰ İbn Sa`d, *et-Tabakât*, I, 266-268; İbn Abdirabbih, *İkd*, IV, 161; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VIII, 122, 130; M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 439; Sönmez, Abidin, *Rasûlüllah'ın İslâm'a Davet Mektupları*, İstanbul, 1984, 65.

⁴³¹ İbn Sa`d, *et-Tabakât*, I, 268-269; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, IV, 189; M. Hamidullah, *el-Vesâik*, 169-170.

rına yazdırdığı mektubları Mugîre b. Şu`be yazmıştı. Hz. Peygamber, yine bu bölgeden Benî Hâris'e mensup Kanân oğullarına hitaben bir mektubu da Mugîre b. Şu`be'ye yazdırmıştı. Yine Belharis'ten Yezid b. Muhacel el-Hârisî'ye yazılan mektubun kâtibi Mugîre'ydi.⁴³² Bunun yanı sıra Arap kabilelerine gönderilen pek çok mektubu kaleme alan kişi de Mugîre b. Şu`be olmuştur. Cuheyne kabilesinden Curmuz oğullarına verilen emanname mektubunu Mugîre yazmıştı.⁴³³ Tay kabilesinden Âmir b. el-Esved'e hitab eden emannamenin kâtibi de Mugîre'ydi. Aynı şekilde, Tay kabilesinden Cuveyn oğullarına ve yine Tay kabilesinden Husayn b. Nadle el-Esedî'ye yazılan mektupların kâtibi de Mugîre b. Şu`be idi.⁴³⁴

Hz. Peygamber döneminde Necran Hristiyanları ile yapılan muahededden bahsedilirken Mugîre b. Şu`be'nin burada gösterilen tanıklardan olduğuna işaret edilmişti. Hz. Ebu Bekir zamanına gelindiğinde, halife tarafından yenilenen bu anlaşmaya, Hz. Ebu Bekir'in mevlası Amr, Râşid b. Huzeyfe ve Mugîre b. Şu`be şahit olmuştu. Mugîre, aynı zamanda bu yeni anlaşmanın kâtibi idi.⁴³⁵ Yine Hz. Ebu Bekir zamanında baş gösteren irtidad hadiselerinde, halife, ilgili bölgelerdeki âmillerine mektuplar göndererek temas halinde olmuştu ki, bu mektuplardan biri de, el-Muhâcir'e hitab eden ve Mugîre b. Şu`be'nin yazdığı mektuptu.⁴³⁶

Hz. Peygamber, yazı işlerini ashabdan bazıları arasında taksim eylemiş, belli bir düzene sokmuştu.⁴³⁷ Buna örnek verilecek olursa, Hz. Ali, Hz. Osman, Ubey b. Ka`b, Zeyd b. Sâbit gibi bazı şahıslar vahiy katipleri iken; Abdullah b. Erkam, A`lâ b. Ukbe, Muaykîb b. Ebî Fatîma ed-Devsî, Hz. Peygamber'in ganimetlerini (megânim); Mugîre b. Şu`be ve Husayn b. Nümeyr ise insanlar arasındaki şeyleri yazıyorlardı.⁴³⁸ Mevlânâ Şiblî de eserinde bu görevin Allah Rasûlü tarafından bir işbölümü içerisinde yürütüle-

⁴³² M. Hamidullah, *el-Vesâik*, 169-170.

⁴³³ M. Hamidullah, *el-Vesâik*, 263.

⁴³⁴ M. Hamidullah, *el-Vesâik*, 299-305.

⁴³⁵ İbn Sa`d, *et-Tabakât*, I, 266; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, IV, 130, 191; M. Hamidullah, *el-Vesâik*, 192.

⁴³⁶ M. Hamidullah, *el-Vesâik*, 359.

⁴³⁷ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VIII, 121-122; M. Ş. Numanî, *Sîretü'n-Nebî*, II, 423; Sönmez, *Rasûlüllah'ın İslâm'a Davet Mektupları*, 65.

⁴³⁸ İbn Abdîrabbîh, *İkd*, IV, 161; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VIII, 131-132. Taberî, eserinde, Hz. Peygamber'in katipleri başlığı altında bu konudan bahsetmektedir: Râsûlüllah'ın, 10 vahiy kâtibi olup bunlardan bazıları vahyi bazıları da zekat malını kaydederdi ki, bu isimler, Hz. Osman, Hz. Ali, Hâlid b. Sa`d, Ebân b. Sa`d, A`lâ b. Hadramî, Ubey b. Ka`b, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Ebî Sarh, Muaviye b. Ebî Süfyân ve Hanzala b. ed-Devsî'dir. (*Tarih*, III, 173).

cek şekilde düzene oturtulduğunu kaydederek şöyle devam eder: Çeşitli zamanlarda ve muhtelif nedenlerle büyük sahabîler tarafından icra edilen katiplik vazifesi sürecinde, Şurahbil b. Hasene bu şerefe ilk nail olan isimdi. O, Mekke’de, vahiyleri yazma işini ilk üstlenen kişiydi. Bu görev, Medine’de ise ilk olarak Ubey b. Ka`b’a nasib olmuştu. Bundan sonra, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman , Hz. Ali, Zübeyr b. Avvam, Âmil b. Führeyre, Amr b. el-Âs, Abdullah b. Erkam, Sâbit b. Kays, Hanzele b. Rebî, Mugîre b. Şu`be, Abdullah b. Revaha, Halid b. Saîd, A`lâ b. Hadramî, Huzeyfe b. Yeman, Muaviye b. Ebî Süfyan, Ebu Süfyan b. Harb ve Zeyd b. Sâbit, bu görevi farklı zamanlarda yerine getiren isimlerdi. Sahâbenin tüm ileri gelenleri ara sıra bu işi yapmak durumunda kalmışlardı.⁴³⁹ Genelde katiplik görevi Zeyd’in omuzlarındaydı. Öyle ki Zeyd, bu iş için Hz. Peygamber’in isteğiyle İbrânice⁴⁴⁰, Rumca, Kıptîce, Farsça ve Habeşçe dahi öğrenmişti.⁴⁴¹ Katiplerden her biri kendine mahsus bir işi yapmakla görevli olduğu gibi, bazen aynı şahıs farklı sahalarda da görev yapabiliyordu. Nitekim Hz. Peygamber, genelde İslâm’a davet mektuplarını, aynı zamanda vahiy katipleri olan Zeyd b. Sâbit ve Ubey b. Ka`b’a yazdırırdı. Hz. Ali, Muaviye ve Mugîre gibi bazı isimler ise Hz. Peygamber’in davet mektuplarını ve siyasî vesikalarını yazan isimler arasında idi.⁴⁴² Mugîre’nin aynı zamanda beytü’l-mâl kâtibi olduğu da gelen rivayetler arasındadır.⁴⁴³

Binaenaleyh, bir bakıma Hz. Peygamber’e vekillik yapma yetki ve rütbesi anlamına gelen katiplik görevi, farklı şartlar altında büyük sahabîler tarafından üstlenilmişti ki, Mugîre b. Şu`be de bu şerefe nail olan kimseler arasında idi.⁴⁴⁴

Bunun dışında ashab, idarî işlerde birbirine yardım etmek ve devlet hizmeti yapmak üzere de birbirlerinin katipliğini yapmıştır. Bu bağlamda Mugîre b. Şu`be, Ebu Musâ el-Eş`arî’nin kâtibi iken, Ziyâd b. Ebîh⁴⁴⁵ ve Verrâd gibi isimler de Mugîre’nin katipliğini yapmıştı.⁴⁴⁶

⁴³⁹ M. Ş. Numanî, *Sîretü’n-Nebî*, II, 427.

⁴⁴⁰ M. Ş. Numanî, *Sîretü’n-Nebî*, II, 428.

⁴⁴¹ İbn Abdîrabbih, *İkd*, IV, 161.

⁴⁴² Sönmez, *Rasûlüllah’ın İslâm’a Davet Mektupları*, 65-66.

⁴⁴³ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VIII, 162.

⁴⁴⁴ M. Ş. Numanî, *Sîretü’n-Nebî*, II, 427; Cabirî, *İslâm’da Siyasal Akıl*, 427.

⁴⁴⁵ İbn Abdîrabbih, *İkd*, IV, 167, 169.

⁴⁴⁶ Buhârî, *Sahîh*, II, 829, III, 1405, V, 2225, XIV, 6403, 6505, 6701; Müslim, *Sahîh*, III, 526, VII, 541. Bu mecmualardaki rivayetlerde, Verrâd’ın Mugîre b. Şu`be’nin hem kâtibi hem râvîsi olduğu sık sık vurgulanmaktadır. Ayrıca, Müslim’de geçen bir rivayette, Muaviye’nin Mugîre’den, kendisine

B- ASKERÎ YÖNÜ

Mugîre b. Şu`be, İslâm'a girdiği andan itibaren müslümanların vermek durumunda oldukları mücadelede yerini alan bir asker olmaktan beri durmamıştır. Onun askerî alandaki bu konumu, bazen komutan, bazen müslüman bir asker, bazen elçi ya da orduyu savaşa teşvik eden bir hatib, bazen de ordunun düzenli bir harekât gerçekleştirebilmesi için önem arz eden organize adamı şeklinde ortaya çıkmıştır.

1- Askerlik

İslâmiyet'in, genelde selâmeti ve özelde Arap yarımadasında yerleşmesi adına önemli süreçlerden biri olan Mekke'nin fethinin ardından başkaldırı niteliğinde bazı hareketlenmeler kendini göstermişti. Mugîre, bu hareketlenmelerin bir ürünü olan Taif ve Hevazinlilerle yapılan mücadeleye bir İslâm askeri olarak katıldığı gibi⁴⁴⁷, mücadeleden hezimetle ayrılarak köşeye sıkışan Taif halkının muhasarası esnasında, şehir halkının diyaloga girdiği, taleplerini anlatmak üzere iltica ettiği bir konumdaydı.⁴⁴⁸ Yine Hz. Peygamber döneminde Mugîre b. Şu`be, "zorluk seferi" olarak anılan Tebuk gazvesine de katılmış ve adeta Hz. Peygamber'in yanından ayrılmamıştı.⁴⁴⁹

Hz. Ebu Bekir'in halife olduğu yıllarda patlak veren irtidad olaylarında İslâm devleti adına mücadele eden Mugîre, bu hususla ilgili olarak Nuceyr civarındaki mürtedlerin etkisiz hale getirilmesinde etkili olmuştu.⁴⁵⁰ O, ayrıca Yemâme'de

Rasûlullah'tan işittiği bir şey yazıp göndermesini istemesine mukabil, Mugîre'nin, cevabî mektubunu Verrâd'a yazdırdığı ifade edilmektedir. (Müslim, *Sahîh*, III, 525).

⁴⁴⁷ Vâkıdî, *Megâzi*, III, 911; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 265.

⁴⁴⁸ İbn Hişâm, *es-Sire*, IV, 126-127.

⁴⁴⁹ Bu sefer esnasında Hz. Peygamber'in abdest almak üzere askerlerin yanından ayrılması üzerine, Mugîre'nin derhal Allah Rasûlü'nün peşinden gittiği, abdest alırken Ona yardım ettiği, bir nevi gözünü üstünden ayırmadığı, bize ulaşan bilgilerdendir. Vâkıdî, *Megâzi*, III, 1011-1012; Buhârî, *Sahîh*, I, 324, 339, 459, 480, VI, 2737, IX, 4767, XIII, 5858, 5859; Müslim, *Sahîh*, II, 394, 396, 398, 399, 405, III, 176; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 22. Rivayetin devamında Mugîre şunları anlatmaktadır: "Abdest aldıktan sonra cemaatin yanına geldiğimizde, onları, Abdurrahman b. Avf'ı imam yapmış, namaz kılar halde bulduk. Hz. Peygamber, iki rekâtın birine yetiştii ve cemaatle birlikte son rekâtı kıldı; Abdurrahman selam verince O, namazı tamamlamak üzere kalktı. Bu müslümanlara telaşa düşürdü, bu nedenle tesbihlerde bulundular. Hz. Peygamber namazını bitirince onlara döndü ve 'iyi ettiniz' buyurdu. Namazı vaktinde kılmış olmalarından dolayı onlara gıpta ediyordu." Aynı rivayetin farklı bir versiyonuna göre, Mugîre, "Ben Abdurrahman'ı geri çekmek istedim fakat Peygamber, 'bırak onu' buyurdular, demiştir. (Müslim, *Sahîh*, III, 175-176). (Aynı hissiyât örneğini, hatırlanacak olursa, Hudeybiye sulhu sürecinde Hz. Peygamber'in muhafızlığını yaparken, Urve b. Mesud'a karşı takındığı tavırlarda da görmek mümkündür).

⁴⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453.

mürtedlere karşı girişilen mücadeleye de katılmış ve müslümanların selâmeti için bir dönüm noktası olabilecek bu hadiselerin bastırılmasında rol almıştı.⁴⁵¹

Hız. Ebu Bekir döneminde, Suriye-Bizans cihetine yönelen İslâm fetihleri esnasında Hâlid b. Velid komutanlığındaki müslüman ordu ile Bizans kuvvetlerinin ilk ciddi karşılaşması olan Yermük savaşında Mugîre b. Şu`be de yerini almış; hatta bazı rivayetlere göre o, bu savaşta gözünü kaybetmişti.⁴⁵²

Hız. Ömer dönemine gelindiğinde ise Irak-İran rotasındaki fetihlere önem verilmiş ve bu doğrultuda Kadisiye, Nihavend gibi bazı önemli savaşlar meydana gelmiş; bu süreçte, önce müslümanlar sonra da karşı taraf uzlaşma girişimlerinde bulunmuş, talepler ve şartlar bu şekilde birbirine iletilmişti. Bu noktada, Mugîre b. Şu`be'nin de aralarında bulunduğu elçiler, temsil ettikleri insanların amaçlarını, taleplerini, net ve anlamlı üsluplarıyla ifade etmiş; gerektiğinde de tüm müslümanlar adına kendilerini savunmayı bilmişlerdi.⁴⁵³

Ordunun güzide askerlerinden, büyük ve meşhur zatlarından olan Mugîre b. Şu`be⁴⁵⁴, bu savaşlarda aynı zamanda müslüman askerlere moral veren etkin isimlerden biri idi. Nitekim kendilerinden kat kat fazla bir sayıya sahip düşman kuvvetleriyle karşılaşma pozisyonunda olan İslâm ordusunda, Mugîre, Tuleyha, Huzeyfe, Amr b. Ma`dikerb, Gâlib, Âsım ve Kays gibi isimlerin etkileyici konuşmaları sayesinde askerler daha güçlü bir motivasyonla savaşmaktaydı.⁴⁵⁵ Bunun yanı sıra orduda bulunan bazı isimler, askerlerin düzenli bir şekilde savaşa hazırlanması için önem arz eden bir işte ustalaşmışlardı ki, bu iş, iyi çadır kurup askerlerin düzgün bir şekilde yerleşebilmesini sağlamaktı. İşte savaş sürecinde bu teknik işi de yapabilen, komutanın karargâhını kuran, Mugîre b. Şu`be, Huzeyfe b. Yeman, Ukbe b. Âmir, Eş`as b. Kays, Cerîr b.

⁴⁵¹ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452.

⁴⁵² İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Belâzurî, *Ensâb*, I, 492; İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, III, 372; İbn Abdilberr, *el-İstûâb*, IV, 1445; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 461; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 21; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VIII, 129.

⁴⁵³ Dineverî, *Ahbâru't-Tivâl*, 114-115; Belâzurî, *Fütühu'l-Büldân*, 358; Ya`kûbî, *Tarih*, II, 144; Taberî, *Tarih*, III, 517-518, IV, 118; Mes`ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, II, 331-332; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 464-466; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 453; *Eyyâmü'l-Arab*, 256-259, 264-265; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, V-VI, 514-515; Hasan, H. İ., *İslâm Tarihi*, I, 283; Köksal, *İslâm Tarihi*, IV, 301-302; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, 201-202.

⁴⁵⁴ A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, III-IV, 572.

⁴⁵⁵ Dineverî, *Ahbâru't-Tivâl*, 114-115; Ya`kûbî, *Tarih*, II, 114; Taberî, *Tarih*, III, 533; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 468; *Eyyâmü'l-Arab*, 264-265; Algül, *İslâm Tarihi*, II, 276.

Abdillah gibi bazı tecrübeli insanlar vardı ki, o bölgede, işlerini bunlar kadar iyi yapan kimse az bulunurdu.⁴⁵⁶

2- Komutanlık

İslâm tarihi, son din olarak ortaya çıkan ve ilk günden itibaren çeşitli taarruzlara maruz kalan İslâmiyet'in, varlığını ve selâmetini koruyabilmek adına mücadele verdiği pek çok savaşa sahne olmuştur. Kaynaklar bu savaşlardan bahsederken bazı sınıflandırmalara giderler. Buna göre, Hz. Peygamber'in bizzat kendisinin komuta ettiği askerî seferlere "gazve"; sahâbeden birinin idaresi altında sevk ettiği askerî birliklere ise "seriyye" denilmektedir. Rasûlullah, Medine dönemini teşkil eden on yıllık zaman zarfında 27 gazve ve 70 kadar seriyye tanzim etmek suretiyle çok sayıda askerî harekât tertip etmiştir.⁴⁵⁷

Seriyyeler, iktisadî, siyasî fonksiyonlu, güvenlik, istihbarat, keşif amaçlı ya da özel görevli (İslâm'a davet, düşmana hedef şaşırtma, putları imha vs.) seriyyeler şeklinde ve değerlendirilme açısından göre değişebilecek farklı türlerde sınıflandırılırlar.⁴⁵⁸ Bu seriyyeler dizisinde, Mekke'nin fethinin ardından putları yıkımı için gönderilen seferler de diğerleri gibi önem arz eder.

Arabistan'da farklı kabilelere mensup çeşitli putlar vardı. Fetihden sonra kabileler İslâm'ı kabul etseler de içlerinde kökleşmiş olan putların kutsallığı inancı, birdenbire yok olmamıştı. Dolayısıyla eskiden beri süregelen bu inanç, onların, puthanelerini kendi elleriyle yıkmalarını engellemekteydi. Nitekim Taif halkının da İslâm'a girerken bir yıl süreyle putlarının yıkılmaması, en azından kendilerinin bunu yapmak istemediklerine dair talepleri olmuştu. Diğer bazı kabileler de aynı taassubî bağlılıklarından dolayı putlarını yıkmaktan çekinmekteydiler. Bundan dolayı Hz. Peygamber, böyle yerlere başka müslümanlar göndererek yıkımın gerçekleşmesini sağlamıştı. Örneğin, Halid b. Velid seriyyesi, Uzza; Amr b. el-Âs seriyyesi, Suva; Sa'd b. Zeyd seriyyesi, Menat; Mugîre b. Şu'be ve Ebu Süfyan seriyyesi, Lât puthanesini vs. yıkmak üzere gönderilmişti.⁴⁵⁹

⁴⁵⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 10.

⁴⁵⁷ Sönmez, *Rasûlüllah'ın İslâm'a Davet Mektupları*, 11.

⁴⁵⁸ M. Ş. Numanî, *Sîretü'n-Nebî*, I, 366-367; Sönmez, *Rasûlüllah'ın İslâm'a Davet Mektupları*, 12-13.

⁴⁵⁹ M. Ş. Numanî, *Sîretü'n-Nebî*, I, 367-368.

Ziyad b. Ebîh, Haccac b. Yusuf, Muhammed b. Kasım gibi, Taif şehrinin İslâm devletine hediye ettiği önemli asker ve liderlerden olan Mugîre b. Şu`be⁴⁶⁰, müslüman olduktan sonra, İslâmiyet'in korunması ve yayılması adına verilen pek çok mücadeleye katılmış ve elde edilen bu başarılarla ortak olmuştur. O, ilk seriyyesini bir komutan olarak, kendi kabilesi olan Sakîf'e karşı, üstelik bir zamanlar bakıcılığını üstlenmekle şeref duydukları Lât adlı büyük putu yıkmak gibi önemli bir görevi yerine getirmek suretiyle gerçekleştirmişti. Mugîre, bu görevde idareyi birlikte üstlendiği Ebu Süfyan ve bir grup müslümanla birlikte yola çıkmış, Taif'e ulaşmış ve kendisini şehir dışında bekleme kararı alan Ebu Süfyan'ın yanından ayrılarak⁴⁶¹ putun bulunduğu mabede girerek vazifesini yerine getirmişti.⁴⁶² Sakîflilerin endişeleri, uyarıları ve bağırışlarına rağmen o, şirkin büyük sembollerinden olan Lât'ı yıkmış; putun yanında bulunan tüm mal ve hediyelere devlet namına el koyarak hepsini Medine'ye getirmişti.⁴⁶³

Bu noktada bir kez daha hatırlatmak gerekir ki, Allah Rasûlü'nün, o zaman için Arabistan yarımadasının en köklü ve büyük dinî simgelerinden olan Lât'ın imhası üzere, biri Sakîf'in diğeri Kureyş'in önde gelen isimlerinden olan kişileri seçmesi tesadüf değildir. Belki de bu görev, aynı zamanda, kendi iç dünyalarındaki putları da yıkmaları için onlara sunulmuş bir fırsat niteliği de taşımakta idi. Ayrıca, dört büyük puttan biri olan Lât'ın yıkımı için, herhangi bir ismin değil de, bir taraftan o kabilenin bağrından gelen bir insanın diğer taraftan da malum kabilenin dayısı olarak adlandırılan ve aynı zamanda Kureyş gibi meşhur bir kabilenin liderlerinden birinin seçilmesi, bu yıkımın çok daha büyük engellerle karşılaşmaması adına da anlamlı ve stratejik yönü olan bir karardı.

İkinci halife döneminde cereyan eden fetihlerin baş aktörü konumunda olup Kadisiye savaşının ardından Hz. Ömer'in Basra'ya vali tayin ettiği Mugîre b. Şu`be,

⁴⁶⁰ *Doğuştan Günümüze*, I, 139.

⁴⁶¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 186; Vâkıdî, *Megâzî*, III, 961; Taberî, *Tarih*, III, 100; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 230.

⁴⁶² İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 185; Vâkıdî, *Megâzî*, III, 962; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 313; Taberî, *Tarih*, III, 99-100; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 283-284; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 228; Âlûsî, *Bulûgu'l-Ereb*, II, 203; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, III-IV, 329-330; M. Esad, *İslâm Tarihi*, IV, 499; Lammens, H. L., "Mugîre b. Şu`be", İA, VIII, 451; M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 504.

⁴⁶³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 186; Vâkıdî, *Megâzî*, III, 971; Taberî, *Tarih*, III, 100; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 230; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, IV, 155.

Meysan⁴⁶⁴, Ubulle⁴⁶⁵, Hemdan⁴⁶⁶, Ehvaz⁴⁶⁷, Sûku'l-Ehvaz, Ebz Kabaz, Dest-i Meysan, Kazvin ve Zencan'ı fethetmesinin⁴⁶⁸ yanı sıra, İslâm fetihleri için büyük bir adım ifade eden Nihavend savaşında ordunun sol cenahını komuta etmişti.⁴⁶⁹ Ayrıca Mugîre'nin, Hz. Ömer dönemindeki Kûfe valiliği sırasında Azerbaycan fethine imza atan isim olduğuna dair de rivayetler vardır.⁴⁷⁰

3- Muhafızlık

Mugîre b. Şu'be, Hudeybiye Musâlahasından az bir zaman önce müslüman olmasına rağmen, Hudeybiye görüşmeleri sürecinde Hz. Peygamber'e gelen Kureyş temsilcilerinin karşısında Onun muhafızlığını yapmıştı. O sırada henüz müslüman olmamış olan amcası Urve b. Mesud, Kureyş adına konuşmak üzere Allah Rasûlü'nün huzuruna gelip söze başladığında Hz. Peygamber'in yanı başında duran Mugîre, Urve'nin bir ara Allah Rasûlü'nün sakalını okşaması üzerine koruma hissi ile karışık bir öfke duyarak

⁴⁶⁴ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Dineverî, *Ahbâru't-Tıvâl*, 113; Ya'kûbî, *Tarih*, II, 146; Taberî, *Tarih*, III, 596; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452.

⁴⁶⁵ Taberî, *Tarih*, III, 595. Taberî'de geçen bu rivayete göre, Ubulle'nin fethine 270 kişi şahit olmuştu. Bunlar arasında Ebu Bekre, Nâfi' b. Hâris, Şibl b. Mabed, Mugîre b. Şu'be, Mücâşi b. Mesud, Ebu Meryem el-Belevî, Rebi' b. Kelede, Haccac b. Yusuf gibi isimler vardı.

⁴⁶⁶ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 28; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452. Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân* adlı eserinde Hemdan'ın ikinci kez fethinin Mugîre b. Şu'be tarafından gerçekleştirildiğini, bu şehrin daha önce Cerîr b. Abdillâh eliyle fethedildiğini belirtmektedir. (*Fütûhu'l-Büldân*, 433). İbn Hibbân'ın ve İbn Kesîr'in eserlerinde ise, Hemdan'ın, Hz. Ömer vefat ettikten altı ay sonra Mugîre b. Şu'be tarafından fethedildiği, daha sonra buranın halkının sulhu bozması üzerine Naim b. Mukarrin Ebu Musa eliyle yeniden fethedildiği rivayet edilmektedir. (*es-Sîre*, 500; *el-Bidâye*, VII, 160). Bunun yanı sıra İbnü'l-Esîr de bu hadiseye temas ederek, Hemdan'ın ikinci defa fethinin ya Kûfe valisi Mugîre b. Şu'be'nin oraya gönderdiği Cerîr b. Abdillâh eliyle ya da bizzat kendisi tarafından gerçekleştiğine dair değişik rivayetler bulunduğunu ifade etmektedir. (*el-Kâmil*, III, 23).

⁴⁶⁷ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Taberî, *Tarih*, IV, 596. Ehvaz, 70 şehir idi. Nehr-i Tîrî, Sûku'l-Ehvaz gibi önemli şehirleri vardı ki, hükümdar, zenginlik ve bereket dolu olan bu merkezî yerde ikamet etmekte idi. (Taberî, *Tarih*, III, 84)

⁴⁶⁸ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128. Kazvin ve Zencan'ın fethi ile ilgili olarak, Mugîre b. Şu'be'nin, Hemdan'a gönderdiği Cerîr b. Abdillâh'ın, buradan ayrıldıktan sonra bir kısım askerini bu iki şehrin fethi ile görevlendirdiği, sonuçta da zafere ulaşıldığı belirtilmektedir. (İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 23).

⁴⁶⁹ İbn Kuteybe, *Maârif*, 128; Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 428; Ya'kûbî, *Tarih*, I, 146; Taberî, *Tarih*, IV, 98.

⁴⁷⁰ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, 455; Ya'kûbî, *Tarih*, II, 156; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 28. *Fütûhu'l-Büldân*'da Azerbaycan'ın fethine dair farklı rivayetler mevcuttur. Buna göre, Hz. Ömer'in emriyle Kûfe'ye vali olarak gelen Mugîre b. Şu'be, elinde, Huzeyfe b. Yeman'ın Azerbaycan'ı fethederek oranın valisi olmasını yazan bir mektubu Huzeyfe'ye iletmış; bu sırada Nihâvend'de bulunan Huzeyfe, zikredilen mektup üzerine Azerbaycan'ın önemli bir merkezi olan Erdebil'e yürümüş; burada meydana gelen şiddetli bir savaştan sonra musalahaya varılmış, can ve mal güvenliğinin yanı sıra ateş mabedlerine de dokunulmayacağı üzere anlaşıldıktan sonra Azerbaycan halkı haraca bağlanmıştı. Yine aynı kaynakta, Vâkîdî'nin rivayetine binaen Azerbaycan fatihinin Mugîre b. Şu'be olduğu da beyan edilmektedir. (*Fütûhu'l-Büldân*, 455).

“elini Onun mübarek yüzünden çek” şeklinde Urve’yi uyarmıştı. Bu tepki karşısında şaşırın ve ashabın Rasûlullah’a olan bağlılığından oldukça etkilenen Urve, “bu adam da kim?” demekten kendini alamamıştı.⁴⁷¹ Burada bir parantez açmak gerekir ki, Urve b. Mesud’un, yeğeni Mugîre b. Şu`be’yi tanımayıp “bu kim” diye sorması, Mugîre’nin, muhafızlık yaptığı esnada yüzünü örten bir üniforma ya da maske giydiğinin bir işareti olarak görünmektedir. Nitekim Taberî, bu esnada Mugîre’nin Hz. Peygamber’in başucunda ayakta dururken kılıç ve miğfer kuşanmış olduğunu ifade eder.⁴⁷² Diğer bazı rivayetlerde de onun Rasûlullah’ın başında ayakta durarak kılıç kuşanmış halde⁴⁷³, demir bir kıyafet⁴⁷⁴ ve maske içinde olduğu şeklinde ibareler vardır.⁴⁷⁵

C- İLMÎ YÖNÜ

Mugîre b. Şu`be’nin, İslâm’a girdiği andan itibaren, İslâm devleti adına pek çok sahada vazife icra etmeye çalıştığı ifade edilmişti. Bunların en önemlilerinden biri de, bazen Asr-ı Saâdet yıllarında bazen de Hulefâ-i Râşidîn döneminde, mühim görevlerde öne çıkan ilmî tarafıdır. Buraya kadar bahsedilen pek çok başlık altında, onun okur-yazar olmakla kalmayıp yabancı dil bilen, kitabet, hitabet, rivayet gibi çok yönlü bir sahabî olduğuna değinilmiştir.

Bu malumatı tamamlayıcı olması açısından, onun öğrenmek adına soru sormaktan çekinmeyen bir insan olduğunu da ilave etmek gerekir. Nitekim Buhârî ve Müslim’in eserlerinde, bunun örneklerine rastlamak mümkündür. Mugîre kendi ağzından şöyle rivayet etmektedir: “Hz. Peygamber’e, Deccal hakkında benden daha fazla soru soran kimse yoktu; Allah Rasûlü ise bana, ‘Ey oğulcuğum, Sen onun için niçin yoruluyorsun; o sana asla zarar verecek değildir’ buyurmuştu”.⁴⁷⁶

⁴⁷¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 327; Ya`kûbî, *Tarih*, II, 55; Taberî, *Tarih*, II, 627; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 201-202; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 116; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 25; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; A. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, III- IV, 240-241; M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 488.

⁴⁷² Taberî, *Tarih*, II, 627.

⁴⁷³ İbn Hazm, *Cevâmi`*, 27; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 48; M. Ş. Numanî, *Sîretü'n-Nebî*, I, 285.

⁴⁷⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 201-202

⁴⁷⁵ Ya`kûbî, *Tarih*, II, 55; Zehebî, *Siyeru A`lâm*, III, 25.

Ayrıca bazı rivayetler, aralarında Mugîre'nin de bulunduğu bir kısım sahabînin yol gösterici ve muteber sayılan kanaat ya da uygulamalarına dair bilgiler vermektedir ki, bu rivayetlerin bazıları şu şekildedir:

“Ashabdan Mugîre, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Ebu Mesud ve İbn Abbas, bayram namazının hutbeden evvel kılınacağı kanaatindedirler”.⁴⁷⁷

“Hz. Ömer, İbn Mesud, Muaviye, Saîd, Mugîre b. Şu`be ve Ukbe b. Âmir, namazda ilk oturuşu unutarak kalkmışlar; fakat ayakta hatırlarına geldiği halde oturmuşlar ve Hz. Peygamber'in böyle yaptığını söylemişlerdir”.⁴⁷⁸

“Sehiv secdesi esnasında yanılan kimseye tekrar secde-i sehiv yoktur. İbrahim en-Nehâî, Hakem, Hammâd, Mugîre b. Şu`be, İbn Ebî Leylâ ve Hasan Basrî'nin mezhepleri budur”.⁴⁷⁹

1- Hadis Rivayetçiliği

Mugîre b. Şu`be, geçmiş konularda değinilen pek çok özelliğinin ötesinde aynı zamanda bir hadis râvîsidir. Sahîhayn'da kendisine ait 12 hadis bulunmaktadır. Bunlardan biri Buhârî'de, ikisi Müslim'de münferid olarak kayıtlıdır. Kendisinden oğulları Urve, Hamza, Akkar, Gıfar, mevlâları Yezid ve Verrâd⁴⁸⁰ amcasının oğlu Hasan b. Habbe, sahâbeden Misver b. Mahreme, Kays b. Ebî Hazîm, Mesruk, Ebu Vâil, Urve b. Zubeyr, Şa`bî, Ebu İdris el-Havlanî, Ali b. Rebîa, Ziyad b. Alaga, Nâfi b. Cübeyr, Bekr b. Abdillâh el-Müzenî, Kabîsa b. Züeyb, Esved b. Hilal gibi isimler hadis rivayetinde bulunmuşlardır.⁴⁸¹

⁴⁷⁶ Buhârî, *Sahîh*, XV, 6976, XVI, 7200; Müslim, *Sahîh*, IX, 546-547, XI, 395, 396. (Müslim'in eserinin IX. cildinde geçen hadisin dipnotunda, Yezid'in bu rivayetinden başka bir yerde “ey oğulcuğum” ifadesinin geçmediği belirtilmektedir).

⁴⁷⁷ Müslim, *Sahîh*, V, 16-17.

⁴⁷⁸ Müslim, *Sahîh*, V, 104.

⁴⁷⁹ Müslim, *Sahîh*, V, 104.

⁴⁸⁰ Verrâd, Mugîre b. Şu`be'nin azadlısı ve kâtibi olup hadis itibarıyla Kûfeli sayılır; Sahîhayn râvîlerindedir. (Müslim, *Sahîh*, III, 526). Müslim, *Sahîh*, III, 525, 526, VII, 541, VIII, 410, 411, Buhârî, *Sahîh*, II, 829, III, 1405, V, 2225, XIII, 6265, XIV, 6403, 6505, 6701.

⁴⁸¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, V, 248; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, III, 21-22; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 452. (Mugîre b. Şu`be'nin hadisleri ve râvîleri hakkında geniş malumata, Buhârî, *Sahîh*, I, II, III, V, VI, IX, XI, XIII, XIV, XV, XVI. ve Müslim, *Sahîh*, II, III, V, VII, VIII, IX, XI. ciltlerden ulaşılabilir).

2- Mütercimliği

Mugîre b. Şu`be'nin mütercim ve dil bilen bir insan olduğuna dair gelen bilgiler, Hz. Peygamber döneminden başlamaktadır. Zira Mekkeli Abdullah b. Huzâfe es-Sahmî, birçok defa İran'a gittiği ve oraya giden diğer bazı Araplar (mesela, Mugîre b. Şu`be) gibi Farsça bildiği için Hz. Peygamber onu, İran imparatoruna yazdığı mektubu götürmekle görevlendirmişti.⁴⁸²

Mugîre, Hz. Ömer dönemindeki fetihler sırasında da bu yönünü göstermişti. Ehvaz'ın fethi esnasında şehirde ikamet eden İran orduları komutanı Hürmüzan, yenilgiyi kabul ederek barış talebinde bulunmuş; buna ilaveten Hz. Ömer'le görüşme şartını ileri sürmüştü. İsteği kabul edilen Hürmüzan, o sırada mescidde bulunan halifenin yanına götürüldüğünde halife, konuşmaya başlamadan önce, "Bize dil bilen bir adam getirin" demiş; bunun üzerine oraya Mugîre b. Şu`be getirilmişti. Bundan sonra halife, Mugîre'ye "Hürmüzan'a söyle de aklından geçenleri anlatmaya başlasın" diyerek görüşmeyi başlatmış; böylece Hz. Ömer'le Hürmüzan arasındaki diyalog, Mugîre b. Şu`be vasıtası ile sağlanmıştı.⁴⁸³ Bu, okur-yazar bir kişi olan Mugîre'nin, İranlıların konuşmakta oldukları Farsça'yı da bildiğini göstermektedir. Farsça konusunda bir ihtiyaç hâsıl olduğunda akla gelen ilk isimlerden biri idi.

⁴⁸² M. Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, İstanbul, 1998, s. 138.

⁴⁸³ Taberî, *Tarih*, IV, 88.

SONUÇ

Arabistan yarımadasının önde gelen şehirlerinden olup bilhassa Mekke ile sıkı ilişkiler ağına sahip Taif'te doğan Mugîre b. Şu`be, şehrin lider kabilesi ve aynı zamanda Arabistan'ın büyük putlarından Lat'ın türbedarları olan Sakîfoğullarına mensup bir aileden idi. Ancak onun, İslâm'a girmeden önceki yaklaşık 28 yıllık hayatına dair elde edilen bilgiler malesef oldukça sınırlıdır. Nitekim, müslüman oluşu ile bağlantılı olarak aktarılan Mısır'a gidişi hakkındaki rivayetlerden, ticaretle ilgisi anlaşılrsa da, Mugîre'nin ailesi, meşgaleleri, Medine'ye gelinceye dek nasıl bir hayat yaşadığına dair gelen bilgiler tatmin edici değildir.

Hudeybiye Musâlahasından önce Hz. Peygamber'e gelerek müslüman olan Mugîre b. Şu`be, o andan itibaren dinamik bir müslüman kimliği edinmiş ve değişik zamanlarda farklı vazifelerle karşımıza çıkmıştır. Asr-ı Saâdet'te pek çok sahabî gibi vahiy katipliği yapmasının yanı sıra, siyasî, askerî, dinî değişik fonksiyonlu görevler de icra etmiştir. O, bazen kabile veya devletlerle yapılan anlaşmaların kâtibi, şahidi; bazen Hz. Peygamber'in sıkı bir silahdârı ya da bir seriyeye komutanı; bazen de İslâm'ı anlatmak üzere Allah Rasulü tarafından seçilmiş bir mübelliğ olarak kendini göstermiştir.

Taşıdığı üstün yeteneklerinden dolayı dâhî olarak anılan Mugîre b. Şu`be, Hulefâ-i Râşidîn döneminde de önemli icraatların altında imzası olan isimlerdendi. İlk halife zamanında mürtedlerle mücadeleye ve Yemâme savaşına katılan Mugîre, Hz. Ömer'in hilafetinde Basra valiliği yapmış, bir yandan da Irak-İran cihetindeki fetihlerin fatihlerinden olmuştur. Bu esnada Basra divanını kuran Mugîre b. Şu`be, bir zina iddiasıyla görevden alınsa da bir süre sonra Kûfe valisi olarak yeniden atanmıştır. Hz. Osman'ın halife oluşundan duyduğu memnuniyetini açıkça dile getiren Mugîre, giderek yoğunlaşan fitne ortamında, bir yandan halifeye diğer yandan halife seçiminde elenen Hz. Ali'ye durum değerlendirmesi yaparak kendince yol göstermeye çalışmıştır. Ancak her iki taraf nezdinde de fikirleri rağbet görmeyen Mugîre, bir süre inzivaya çekilerek

dış gözlemler yapmayı tercih etmiş; zamanla şiddetlenen Ali-Muaviye çekişmesi sürecinde Hz. Ali'ye yakınlaşmak istemişse de, paralel bir siyaset anlayışına -tabiri caizse aynı frekansa- sahip olmadıklarını anlayınca, tavrını Muaviye'den yana koymuştur. Nitekim, böyle dâhî insanlarla aynı safta olmak, kendisi de bir dâhî olan Muaviye'nin de arzusu istikametinde olan bir durum idi.

Hz. Ali'den sonra beşinci halife olarak beyat edilen Hz. Hasan'ın, hilafeti Muaviye'ye devri amaçlı görüşmelerde Muaviye adına mümessillik yapan Mugîre b. Şu`be, Emevî iktidarının ilk valilerinden olmuş ve ikinci kez Kûfe valiliğine atanmıştır. Bu süre zarfında Mugîre, müslümanların yeni, ama en esaslı meselelerinden biri halini alan ve Emevî yönetiminin başını hayli ağrıtan Haricî isyanlarıyla baş etmek durumunda kalmıştır. İsyancıları, daha çıkmadan önlemeye çalışmak amacıyla konuşma yoluna giden Mugîre, bu yöntemin etkili olmadığı zamanlarda askerî müdahaleden de hiç çekinmemiştir. O, Haricîlerle mücadelesinde zekice bir yol izleyerek, çivi çiviye söker mantığıyla, bu muhalif gruba karşı bir başka muhalif grup olan Şia ile işbirliği yapmış, böylece iki cepheden de zaferle dönmeyi bilmiştir.

Yinelemek gerekirse, idaresi altındaki Kûfe'de savaş istemeyen ve sükûnet ortamı kurmaya çalışan Mugîre b. Şu`be, beklentisine cevap alamamış; hoşgörüsü genellikle suistimal edilmiştir. Bu nedenle çeşitli eleştirilere de maruz kalan Mugîre, ömrünün sonlarına doğru, devletin gündemini baştanbaşa yenileyecek olan değişik bir fikirle sahneye çıkmıştır. O, bazılarına göre, kendisinden umduğunu bulamayan Muaviye tarafından görevinden azledilme endişesiyle, bazılarına göre ise İslâm devletinin selâmeti ve yeniden eski karışıklık dönemlerine geri dönülmemesi adına, Muaviye'ye, daha hayatta iken oğlu Yezid'i halife ilan etmesini, bu şekilde ileride yaşanacak ciddî bir liderlik problemini şimdiden önlemesini tavsiye etmiştir. Böylece İslâm tarihinde bir "ilk"ın fikir babası olan Mugîre b. Şu`be'nin bu görüşü, Muaviye'nin de zaten aklında ve niyetinde olan bir durum olsa gerek ki, Mugîre ile görüşmesinin ardından harekete geçmiş, devletin dört bir tarafına gönderdiği adamlarıyla Yezid'e beyat alma işini gerçekleştirmiştir.

Mugîre b. Şu`be, iniş-çıkışlarla geçen yaklaşık 70 yıllık ömrünün son dönemini Kûfe valisi olarak tamamlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- AHMED B. HANBEL, *Müsned*, I-IV, Beyrut, ts.
- AHMED CEVDET PAŞA, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârihu'l-Hulefâ*, I- III, İstanbul, 1331.
- AKBULUT, Ahmet, *Sahâbe Devri Hadiselerinin Kelamî Problemlere Etkileri*, İstanbul, 1992.
- ALGÛL, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, I-IV, İstanbul, 1986.
- ÂLÛSÎ, Mahmud Şükrî, *Bulûgu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab*, I-III, (şrh. ve tsh. Muhammed Behcet el-Eserî), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- APAK, Adem, *İslâm Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs*, Ankara, 2001.
- APAK, Adem, *Hz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti*, İstanbul, 2003
- ATEŞ, Süleyman, *Günümüz Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I-XII, İstanbul, 1989.
- AYCAN, İrfan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, Ankara, 2001.
- AYCAN, İrfan – SARIÇAM, İbrahim, *Emeviler*, Ankara, 1993.
- BEKRÎ, Abdullah b. Abdülaziz b. Muhammed b. Eyyub b. Amr, *Câhiliyye Arapları*, (çev. Levent Öztürk), İstanbul, 1998.
- BEKRÎ el-ENDELÛSÎ, *Mu`cem mâ Musta`cem min Esmâi'l-Bilâd ve'l-Mevâzi`*, I-VI, Dâru'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan, 1998.
- BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahyâ, *Ensâbu'l-Eşrâf*, I, (thk. Muhammed Hamîdullah), Dâru'l-Maârif, Kahire, ts.
- BELÂZURÎ, *Ensâbu'l-Eşrâf*, I-XIII (thk. Süheyl Zekkar-Riyaz Zirikli), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996.

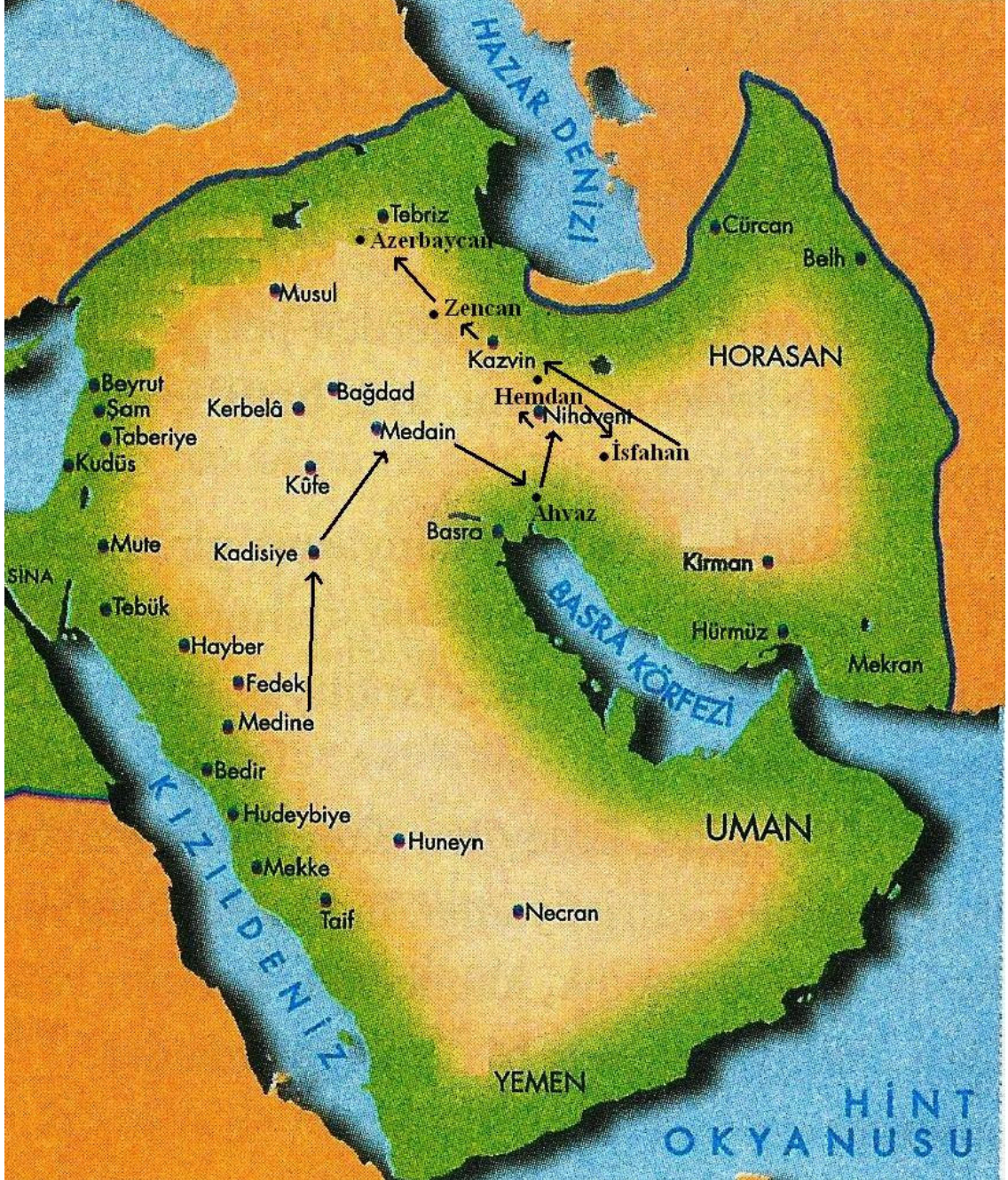
- BELÂZURÎ, *Fütûhu'l-Buldân*, (thk. Abdullah Enis et-Tubbâ ve Ömer Enis et-Tubbâ), Beyrut, 1987.
- BUHARÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buharî, *Sahîh*, I-XVI, (çev. Mehmet Sofuoğlu), İstanbul, ts.
- BÜYÜKCOŞKUN, Kudret, "Arabistan", *DİA*, III, 248-249.
- CABİRÎ, Ahmed Âbid, *İslâm'da Siyasal Akıl*, (çev. Vecdi Akyüz), İstanbul, 1997.
- CEVAD ALÎ, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, I-X, Beyrut, 1991.
- DEVADARÎ, Ebu Bekr, *Kenzü'd-Dürer ve Câmiu'l-Gurer*, I-IX, (thk. Gunhild Graf – Erika Glassen), Beyrut, 1994.
- DİNEVERÎ, Ebu Hanîfe Ahmed b. Davud, *Ahbâru't-Tivâl*, I-IV, Kahire, 1925-1930.
- DOĞUŞTAN GÜNÜMÜZE BÜYÜK İSLÂM TARİHİ*, Komisyon, I-XIV, İstanbul, 1989.
- EBU'L-FADL İBRAHİM, Muhammed - el-Becâvî, Ali Muhammed, *Eyyâmü'l-Arab*, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut, 1968.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, *İmam Ali*, Ankara 1998.
- GÜNAL, Mustafa, *Hiz. Ali Dönemi ve İç Siyaset*, İstanbul, 1998.
- HALEBÎ, Ali b. Burhaneddin, *İnsânü'l-Uyûn*, I-III, Mısır, 1964.
- HALKIN, Leon, E., *Tarih Tenkidinin Unsurları*, (çev. Bahaeddin Yediyıldız), Ankara, 1989.
- HAMİDULLAH, Muhammed, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye li'l-'Ahdi'n-Nebevî ve'l-Hilâfeti'r-Râside*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1985.
- HAMİDULLAH, *İslâm Peygamberi*, I-II, (çev. Sâlih Tuğ), İstanbul, 1991.
- HAMİDULLAH, *Hiz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, İstanbul, 1998.
- HASAN, Hasan İbrahim, *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, I-VI, (çev. İsmail Yiğit-Sadrettin Gümüş), İstanbul, 1985.
- HITTI, Philip K., *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*, I-V, (çev. Salih Tuğ), İstanbul, 1980-1981.

- HİZMETLİ, Sabri, *İslâm Tarihi, Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar*, Ankara, 1991.
- HODGSON, M. G. S., *İslâm'ın Serüveni*, I-III, (çev. Komisyon), İstanbul, 1993.
- İBN ABDİLBERR, İbn Ömer b. Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed, *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, I-IV, (thk. Ali Muhammed Bicavi), Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye, Kahire, ts.
- İBN ABDİRABBİH, Ebu Ömer b. Ahmed b. Muhammed, *Kitâbü Ikdi'l-Ferîd*, I-VII, Kahire, 1956.
- İBN HACER, Şihâbüddin Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-IV, Matbaatü's-Sahabe, Kahire, 1328.
- İBN HACER, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII, Dâru's-Sâdır, Beyrut, 1968.
- İBN HALLİKAN, Ebu'l-Abbas Şemsüddin, *Vefeyâtü'l-Âyân ve Ebnâu Ebnâi'z-zamân*, I-III, Dâru's-Sâdır, Beyrut, ts.
- İBN HALDUN, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, (çev. Süleyman Uludağ), I-II, 1998.
- İBN HAZM el-ENDELÜSÎ, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed. b. Saîd el-Endelüsî, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.
- İBN HAZM el-ENDELÜSÎ, *Cevâmi'u's-Sîreti'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.
- İBN HİBBAN, Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Ebî Hatim, *Kitabü's-Sikât*, I-IX, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, Beyrut, ts.
- İBN HİBBAN, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, (tsh. Hafız Seyyid Aziz Bey), Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye; Beyrut, 1987.
- İBN HİŞAM, Ebu Ahmed b. Abdilmelik, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (thk. Mustafa es-Sika, İbrahim el-Ebyarî, Abdülhafız Şiblî) I-V, Beyrut, 1971.
- İBN KESÎR, Ebu'l-Fidâ, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, Beyrut-Riyad, 1966.
- İBN KUTEYBE, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-İmâme ve's-Siyâse*, (thk. Tâhâ Muhammed Zeynî), Kahire, 1967.

- İBN KUTEYBE, Ebu Muhammed Abdullah, *Kitabü'l-Ma'ârif*, Beyrut, 1970.
- İBN MANZUR, Ebu'l-Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Dâru's-Sâdır, Beyrut, ts.
- İBN SA'D, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Dâru's-Sâdır, Beyrut, ts.
- İBN SEYYİDİNNÂS, Fethuddin b. Seyyidinnâs el-Yamurî el-Endelüsî, *Uyûnu'l-Eser*, I-II, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut-Lübnan, ts.
- İBNÜ'L-ESÎR, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, I-VIII, Dâru's-Şi'b, Kahire, 1970.
- İBNÜ'L-ESÎR, *el-Kâmil fî't-Tarih*, I-XII, Beyrut, 1965.
- KÖKSAL, M.Asım, *İslâm Tarihi*, I-IX, İstanbul, 1981.
- KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, "Hicaz", *DİA*, XVII, 432-434.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat, *Tarih Araştırmalarında Usul*, İstanbul, 1990.
- LAMMENS, Henri, "Sakîf", *İA*, X, 97-98.
- LAMMENS, "Mugîre", *İA*, VIII, 450-451.
- LAMMENS, "Taif", *İA*, XI, 672-673.
- LINGS, Martin, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, İstanbul, 1993.
- MAHMUD ESAD, *Tarih-i Din-i İslâm*, I-IV, İstanbul, 1325-1327.
- MAKRİZÎ, Takıyyüddin Ahmed, *İmtâu'l-Esmâ*, I-XV, (thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemîsî), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- MES'ÛDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali, *Murûcu'z-Zeheb*, I-IV, (thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), Kahire, 1964.
- MEVLANA ŞİBLÎ NUMANÎ, *Sîretü'n-Nebî*, I-II, (çev. Yusuf Korusu), İstanbul, 2002.
- MÜSLİM, İmam Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kureşî en-Neysaburî, *Sahîh*, I-XI, (çev. Ahmed Davudoğlu), İstanbul 1983.
- MEYDAN LAROUSSE, I-XII, Meydan Yayıncılık, İstanbul, 1987/88.
- ÖZDEMİR, Serdar, *Hz. Peygamber'in Seriyeleri*, İstanbul, 2001.

- SALİM, Abdülaziz, *Tarihu Arab fî Asri Cahiliyye*, Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut, ts.
- SÖNMEZ, Abidin, *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Mektupları*, İstanbul, 1984.
- SUYÛTÎ, Celalüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Husnü'l-Muhâdara*, I-II, (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Mısır, 1967.
- SUYÛTÎ, *Tarihu'l-Hulefâ*, (thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), Kahire, 1969.
- TABERÎ, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mulûk*, I-XI, (thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim), Dâru Seveydan, Beyrut, 1967.
- TEMİMÎ, Allâme Muhammed b. Süleyman, *Muhtasarü Sîreti'r-Rasûl*, Dâru's-Selam, Riyad, ts
- TİRMİZÎ, Ebu İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *Sünen-i Tirmizî*, I-V, (thk. İbrahim Utve Avz), Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1981.
- TOGAN, A. Zeki Velidî, *Tarihte Usul*, İstanbul, 1985.
- ÜÇÖK, Bahriye, *İslâm'dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, AÜİF Yayınları, Ankara, 1963.
- VÂKIDÎ, Ebu Abdillâh Muhammed, *Kitabü'l-Megâzî*, I-III, (thk. Marsden Jones), Beyrut, 1984.
- WATT, Montgomery, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, (çev. Ethem Ruhi Fığlalı), Ankara, 1981.
- YA'KÛBÎ, Ahmed b. Ebî Ya'kûb, *Tarih-i Ya'kûbî*, I-II, Beyrut, 1960.
- YAKUT el-HAMEVÎ, *Mu'cemu'l-Büldân*, I-V, Beyrut, 1975.
- YILDIZ, Hakkı Dursun, "Yezid b. Ebî Süfyan", *İA*, XIII, 412.
- ZAGLUL, Abdülhamid Sa'd, *Fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut, ts.
- ZEHEBÎ, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I-XXIII, (thk. Şuayb Arnavud), Beyrut, 1985.

EKLER

Şekil 1 Ana hatlarıyla, Mugire Bin Şube'nin fethine katıldığı yerler.